

DANSK BIBLIOTEKSHISTORISK SELSKAB

BIBLIOTEKS
HISTORIE
16

KØBENHAVN
2026

Bibliotekshistorie 16

Udgivet af Dansk Bibliotekshistorisk Selskab

Redaktion: Steen Bille Larsen under medvirken af
Hans Elbeshausen, Mogens Kragssig Jensen og Trine Schreiber.
Det er markeret ved artiklen, at den er fagfællebedømt.
© Dansk Bibliotekshistorisk Selskab 2026

ISSN 0109-923X

www.bibliotekshistoriskselskab.dk

Udgivet med støtte fra Landsdommer V. Gieses Legat

Distribution via kassereren:
Bente Kaspersen
Refshalevej 51
4930 Maribo
Mail: bentek@mail123.dk

Grafisk produktion: krarup.online
Layout: Lise Rounborg

Indhold

Hernando Colón: En kartograf på videns hav <i>Af Matthew Driscoll</i>	5
Bøger i kredsløb – spor af Horrebow’ernes bibliotek <i>Af Jakob Povl Holck, Mogens Kragssig Jensen og Bertil Dorch</i>	28
Klaus Henrik Seidelin og hans bogsamling i Maribo – 1794 til 2022 <i>Af Bente Kaspersen</i>	57
REBELLERNE – tidsskriftet <i>Biblioteksdebat</i> 1965–1970 <i>Af Nan Dahlkild og Steen Bille Larsen</i>	86
Fra skole til universitet. Bibliotekaruddannelsens forandringer i perioden fra 1990 til 2025 <i>Af Trine Schreiber</i>	129
Dansk Bibliotekshistorisk Selskab Styrelsens beretning 2021–2026	174

Hernando Colón: En kartograf på videns hav

Af Matthew Driscoll

Kortfattet sammenfatning

I begyndelsen af 1500-tallet besluttede Hernando Colón, søn af Christoffer Columbus, sig for at etablere et universalbibliotek, som skulle indeholde alle de bøger, der fandtes på det tidspunkt. Da han døde i 1539, bestod hans bibliotek i Sevilla af ca. 15.000 bøger, hovedsageligt trykte. For at holde styr på samlingen, opfandt han et revolutionerende registreringssystem, som bestod af flere fortegnelser. Blandt dem var én, "El Libro de los epítomes", der skulle indeholde resuméer af alle værkerne i biblioteket. Længe mente man, at den var gået tabt, men i 2019 kom det for en dag, at den faktisk havde stået upåagtet på Den Arnamagnæanske Samling på Københavns Universitet i godt 300 år. I nærværende artikel beskrives Colóns bibliotek og hans registreringssystem i almindelighed og "El Libro de los epítomes" i særdeleshed, herunder hvad der vides om, hvordan og hvornår bogen kom til Danmark.

Indledning

Den Arnamagnæanske Samling, der siden 2017 har været en del af Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab ved Københavns Universitet, huser en yderst vigtig samling af middelalderlige og tidligmoderne håndskrifter og arkivalier, indsamlet af den islandske lærde Arne Magnusson (1663–1730) og testamenteret af ham til universitetet ved hans død i 1730.¹ Samlingen, som i dag er delt mellem Danmark og Island, består hovedsageligt af islandske håndskrifter (2300 numre), men der findes også mange vigtige danske (250), norske (282) og svenske (32) håndskrifter i samlingen samt omkring 100 af kontinental proveniens, herunder 22 spanske.² I 2019 blev et af disse, med signaturen AM 377 fol., identificeret som det hidtil formodede tabte renskriftseksemplar af

Matthew Driscoll, professor emeritus, Niverødvej 10, 2990 Nivå. Artiklen er fagfællebedømt.

"El Libro de los epítomes",³ et af en række bibliografiske værktøjer fra det store bibliotek, foranstaltet af Hernando Colón (1488-1539), søn af den berømte opdagelsesrejsende Cristóbal Colón, kendt på dansk som Christoffer Columbus (1451-1506).⁴

Genopdagelsen af "El Libro de los epítomes" var noget af en sensation og blev på det tidspunkt hyldet af den britiske boghistoriker Edward Wilson-Lee som "måske den mest spændende udvikling i tidlig moderne boghistorie i årtier." Ikke overraskende fangede den også opmærksomheden hos både den videnskabelige og den populære presse verden over.⁵

Hernando Colóns bibliotek

Hernando Colón blev formuende på indtægter på handel og afgifter fra den nye verden, som han arvede retten til efter sin far. Han modtog sin uddannelse ved det spanske hof og var i samtiden en anset lærd humanist. I de første årtier af 1500-tallet satte Colón sig for at opbygge et universelt bibliotek, et bibliotek der skulle indeholde "todos los libros y de todas las lenguas y facultades que se podran por la christiandad y en fuera della hallar" (alle bøger, på alle sprog og i alle fagområder, der kan findes inden for kristenheden og udenfor).⁶ Da Colón døde i 1539, rummede hans bibliotek i Sevilla 15.370 bind, hvoraf langt størstedelen var trykte bøger. Biblioteket menes at have været den største private bogsamling i verden på det tidspunkt og indeholdt ikke blot flotte udgaver af værker af datidens største forfattere men også et utal af mere efemere udgivelser, såsom pamfletter, folkebøger, skillingstryk og almanakker, som Colón anså for at være af ikke mindre betydning end andre tryksager.

For at kunne holde styr på det hele, opfandt Colón et revolutionerende katalogiseringssystem, der i bund og grund foregreb mange aspekter af moderne biblioteksvidenskab. Hovedsøjlerne i dette bibliografiske system var fire fortegnelser over "Autores" (forfattere), "Ciencias" (emner), "Materias" (temaer, det vi i dag ville kalde nøgleord) og "Epítomes" (resuméer eller abstrakter af indholdet af alle bøgerne i biblioteket). I en skitse af Colóns familievåben, som skulle bruges på hans gravsten, ses det tydeligt, hvor vigtige disse fire fortegnelser var for Colón (se Figur 1).

Figur 1. Hernando Colóns skitse til sin gravsten, med de fire fortegnelser fra hans bibliografiske system, "Autores", "Ciencias", "Materias" og "Epitomes" (Archivo Histórico Provincial de Sevilla, Oficio V, Escribanía de Pedro Castellanos, Legajo 4o de 1539, ff. 287-311, "Testamento de Hernando Colón de 2 de julio de 1539").

Der er yderligere to fortegnelser over biblioteket, som er afgørende for forståelsen af, hvordan Colóns system skulle fungere. Den ene, der kaldes "Registrum B", er et topografisk indeks, der indeholder oplysninger om de første 4231 bøger i biblioteket, bl.a. om hvor og hvornår hver bog blev udgivet, hvor og hvornår den blev købt, og hvor meget Colón betalte for den, både i lokale og spanske valutaer.⁷ Den anden fortegnelse, kendt som "Abecedarium B", er en alfabetiseret liste over forfattere, titler og, især hvor disse mangler, teksternes indledende ord (*incipita*); listen dækker hele samlingen med over 15000 poster.

Alle disse fortegnelser og lister er omhyggeligt krydsrefereret, eller så godt som. Fra "Abecedarium B" kan man hurtigt finde de relevante steder i "Registrum B", "El Libro de materias" og "El Libro de los epitomes". Fortegnelserne findes stadigvæk i dag i Biblioteca Colombina i Sevilla.⁸ Altså bortset fra "El Libro de los epitomes", der, som sagt, længe blev anset for at være gået tabt – hvilket også blev skæbnen for virkelig mange bøger i Colóns bibliotek.

Efter Colóns død i 1539 blev hans bibliotek opbevaret i hans hus i Puerta de Goles i Sevilla. Colón havde udnævnt tre mulige arvinger. Den første var hans nevø Don Luis Colón, søn af Hernandos bror Diego. Han undlod dog at overtage biblioteket, og i 1544 blev det officielt flyttet til det dominikanske kloster San Pablo, også i Sevilla. Klosteret var blevet udpeget af Colón som det tredje mulige opbevaringssted for biblioteket, hvis det første og andet ikke havde opfyldt kravene forbundet med samlingens forvaltning. Det andet på listen var domkapitlet i Sevilla, der efter at bøgerne var blevet flyttet, indledte et juridisk søgsmål mod dominikanerne i San Pablo. Dette søgsmål blev løst i 1552, med det resultat, at bøgerne blev flyttet til katedralen, hvor de stadigvæk befinder sig. Desværre forsvandt en betydelig del af Colóns bibliotek i årene efter hans død. I dag er der blot en tredjedel af Colóns oprindelige samling tilbage i Sevilla, hvor den indgår som en del af Biblioteca Colombina. Bøger som oprindeligt kom fra Colóns bibliotek findes i dag forskellige steder i verden, herunder mange store amerikanske universitetsbiblioteker, ligesom mange stadig dukker op på antikvarmarkedet.⁹

Håndskriftets vej fra Spanien til Danmark

Som nævnt ovenfor, har håndskriftet AM 377 fol. været en del af den Arnamagnæanske Samling siden slutningen af 1600-tallet, men præcis hvordan og hvornår det kom ind i Arne Magnussons samling er ikke helt klart.¹⁰ Det er klart, at dets forbindelse til Hernando Colóns bibliotek var ukendt på det tidspunkt det blev erhvervet af Arne Magnusson, ligesom det tilsyneladende havde været i nogen tid inden da.

Beskrivelsen af håndskriftet i kataloget over den Arnamagnæanske samling udarbejdet af Kristian Kaalund lyder ganske enkelt: "Udførligt (ikke nordisk) forfatter-leksikon, på latin".¹¹ En lige så kort beskrivelse af håndskriftet i samlingens første katalog, udarbejdet af Jón Ólafsson frá Grunnavík, Arne Magnussons amanuensis, i 1730, lyder: "De variis authoribus, eorumque scriptis judicia, signatus est liber E. S." (Om forskellige forfattere og vurderinger af deres skrifter; bogen er mærket E. S.).¹²

Mindst 18 af de 22 spanske håndskrifter i Arne Magnussons samling, inklusive dette, havde været en del af en bogsamling tilhørende Cornelius Pedersen Lerche (1615-1681), der var dansk gesandt til Spanien i midten af 1600-tallet. Det vides ikke, om Arne Magnusson erhvervede håndskriftet direkte fra ham eller via en anden dansk samler. I kataloget over Lerches bibliotek, der blev udarbejdet efter hans død, da hans bøger blev bortauktioneret, lyder optegnelsen på håndskriftet "De variis Authoribus, eorumque scriptis, MS." (Om forskellige forfattere og deres skrifter, håndskrift).¹³ Denne betegnelse er i det væsentligste identisk med Jón Ólafssons beskrivelse, hvilket næppe kan være tilfældigt. I sin undersøgelse af håndskriftets forhistorie i Spanien, opdagede N. Kivılcım Yavuz, på det tidspunkt postdoc ved Den Arnamagnæanske Samling, at det havde været en del af et bibliotek tilhørende Gaspar de Guzmán, hertug af Olivares, greve af Olivares (1587-1645), før det blev erhvervet af Lerche og bragt til Danmark. Dette fremgår af en katalog over Guzmáns bibliotek, "Bibliotheca selecta del Conde-duque de Sanlúcar, Gran Chanciller", oprindeligt samlet i 1627 men overleveret i forskellige kopier fra midten af 1700-tallet. Her lyder optegnelsen på håndskriftet: "Bibliotheca virorum illustrium et opera quae scripserunt. magnus codex. 2330 auctorum. fol. E.5." (Et bibliotek med fremtræ-

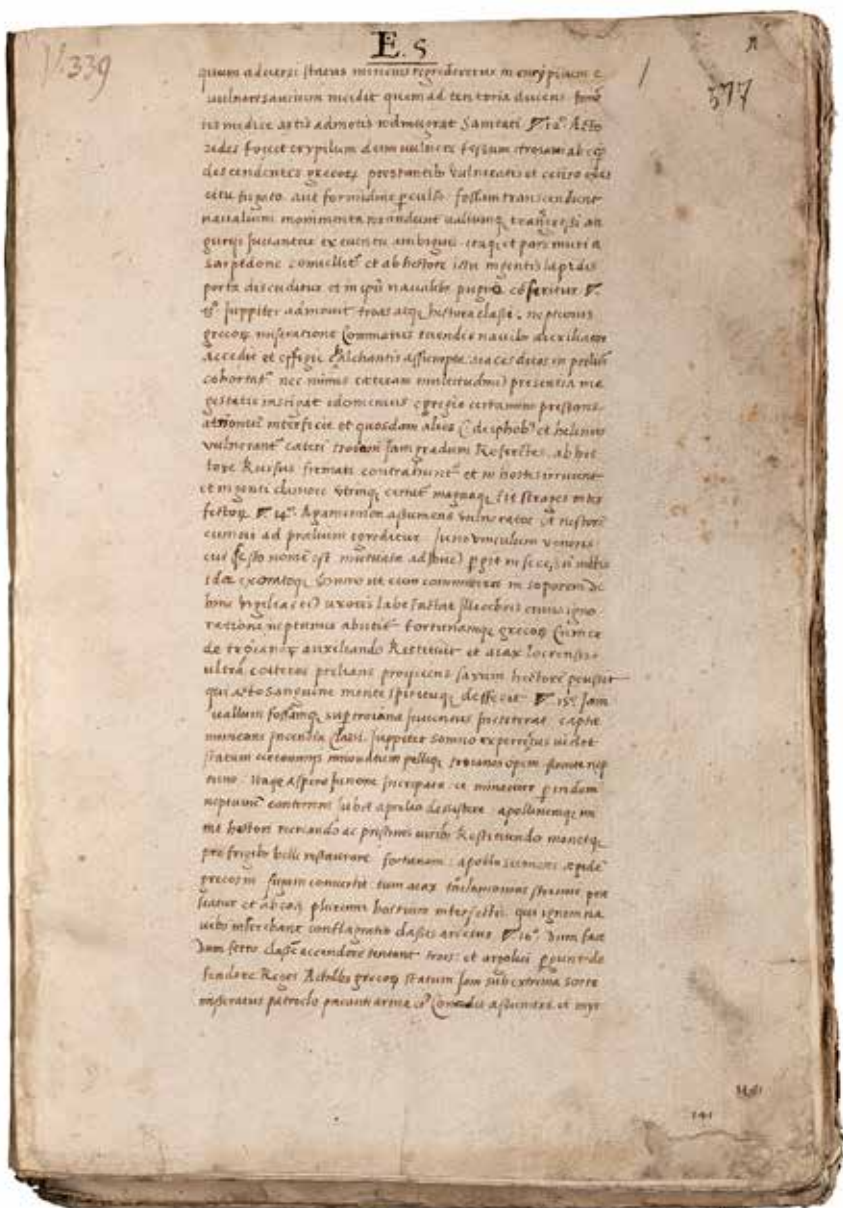
dende mænd og de værker, de har skrevet, stor bog med 2330 forfattere. Folio E.5.).¹⁴ Dette antyder, at selv på Guzmáns tid var håndskriftets forbindelse til Colóns bibliotek ukendt – eller i det mindste ikke åbent anerkendt. Guzmáns oprindelige signatur, ”E.5.”, senere fejllæst af Jón Ólafsson og Kålund som ”E.S.”, er stadig klart synlig på forsiden af det, der nu er håndskriftets første blad, hvilket det også må formodes at have været på det tidspunkt (se Figur 2).¹⁵

”El Libro de los epítomes”

Håndskriftet AM 377 fol. kan med rette siges at være en ”codex magnus” – med en tykkelse på næsten 15 cm er den faktisk den tykkeste bog i Den Arnamagnæanske Samling (se Figur 3). Den omfatter i sin nuværende tilstand 974 blade med en gennemsnitlig størrelse på 215 mm × 308 mm; 20 blade, ff. 297-302, 311-318 og 605-618, er blanke og er senere tilføjelser i yngre papir.

Oprindeligt må den dog have været betydeligt større, da den mangler et ukendt antal blade i begyndelsen af bogen, muligvis omkring 70, så den begynder midt i epitome nr. 140, som den givetvis har gjort i hvert fald siden Guzmáns tid. Den slutter, som Guzmáns katalog angiver, med epitome nr. 2330, som også er ufuldstændigt. Inde i bindet er der yderligere tre lakuner, som er blevet udfyldt med blanke blade i moderne papir. Den første lakune er på ff. 297r-302v (12 blade). Her har håndskriftet tidligere indeholdt 27 epitomer, nr. 1131-1404 (1130 afbrydes mod slutningen, og kun de sidste par linjer af epitome 1405 er tilbage). Da et så stort antal epitomer ikke ville have kunnet rummes på blot 12 blade, eftersom bogen gennemsnitligt indeholder to epitomer pr. blad, er det sandsynligt, at antallet af manglende blade har været i nærheden af 135. Den anden lakune er fra f. 311r til f. 318v (16 blade). Her har der været 15 epitomer, nr. 1416-1431 (epitomerne nr. 1415 og 1432 er begge komplette). Den tredje lakune er fra f. 605r til f. 618v (28 blade). Her var der 23 epitomer, nr. 1560-1583 (slutningen af 1559 og begyndelsen af 1584 mangler).

De sidste blade i bogen viser vandskader med materielle tab på dele af hver side, i stigende grad, fra f. 957 til f. 973, som er det sidste blad i

Figur 2. København, Den Arnamagnæanske Samling, AM 377 fol., f. 1r.
 I sin nuværende tilstand begynder teksten midt i epitome nr. 140. Øverst på siden i midten
 ses Gaspar de Guzmán's oprindelige signatur, "E.5.", senere fejllæst af Jón Ólafsson
 og Kristian Kålund som "E.S.". (Foto: Suzanne Reitz).

*Figur 3. København, Den Arnemagnæanske Samling, AM 377 fol.
Med en tykkelse på knap 15 cm er "El Libro de los epitomes" den tykkeste bog
i Den Arnemagnæanske Samling. (Foto: Suzanne Reitz).*

den originale bogblok – ff. 974-980 er senere tilføjede forsatsblade. Det skrevne område er påvirket fra f. 966 og fremefter, hvilket forårsager delvise tab i teksten i epitomer nr. 2311-2330.

Af en eller anden grund er der intet epitome nr. 1551 i bogen, men der er derimod to epitomer nummereret 822. Bogen indeholder således i sin nuværende stand 1871 komplette epitomer samt seks ufuldstændige, hvor kun begyndelsen eller slutningen af teksten er tilbage.

Teksten i "El Libro" er skrevet i forskellige hænder. I forbindelsen med "Book of Books"-projektet, mener vi at have identificeret ni hovedhænder, der er ansvarlige for teksten, og et mindre antal sekundære hænder, der står bag indgreb såsom rettelser og annotationer. En af disse sekundære hænder er Hernando Colóns. Ellers er det ikke lykkedes at identificere nogen af de andre skrivere.

Dele af et udkast til "El Libro", der går under navnet "El Borrador" (Udkastet), findes på Biblioteca Colombina i Sevilla.¹⁶ De bevarede blade er i temmelig dårlig stand og mange steder yderst vanskelige at læse, men

”El Borrador” er ikke desto mindre en værdifuld kilde. Den indeholder godt 800 epitomer, nogle af dem fragmentariske, hvoraf 569 findes også i renskriften. Af de 453 epitomer, der mangler i ”El Libro” på grund af dens store lakuner, findes 260 i ”El Borrador”. Det betyder, at vi i dag har omkring to tredjedel af de i alt 3000–3500 epitomer, der menes at have været færdiggjort inden Colóns død i 1539.¹⁷

”El Libros” rolle i biblioteket

Efter Colóns død nedskrev hans bibliotekar Juan Pérez, hvordan biblioteket var organiseret i et bemærkelsesværdigt dokument med titlen ”Memoria de las obras y libros de don Hernando Colón” (Memorandum over Don Hernando Colóns værker og bøger), hvori han skitserede samlingens tilstand samt Colóns ønsker om, hvordan den skulle vedligeholdes og videreføres efter hans død.¹⁸ Ifølge ”Memoria” var der adskillige håndskrifter i forskellige stadier af udarbejdelse, der indeholdt bibliotekets fire inventarlistes, som alle var ufærdige ved Colóns død.

I ”Memoria” beskrives ”El Libro de los epítomes” som ”un libro grande de cuadernos de pliego de pliego cosidos en pergamino blanco, escritos [sic] de mano, de buena letra” (En stor bog med ark i folioformat, indbundet i hvidt pergament, skrevet i hånden med god skrift). Pérez nævner, at der også var ”dos libros viejos de cuarto de pliego, escritos de mano, de muy mala letra, encuadernadas [sic] en pergamino y atados entrambos juntos, los cuales son de epítomes de libros de la librería” (to gamle bøger i kvartformat, som indeholder uddrag af bibliotekets bøger, skrevet i hånden med meget dårlig skrift, indbundet i pergament og bundet sammen.). Det synes indlysende, at de håndskrifter, der beskrives her, er henholdsvis renskriften af ”El Libro”, AM 377 fol.,¹⁹ og udkastet, ”El Borrador”.

Idéen med ”El Libro de los epítomes” var, at den skulle indeholde korte resuméer af alle bøgerne i biblioteket. Som Pérez forklarer det i ”Memoria”:

El gran provecho de este libro de los epítomes está muy notorio porque [por] él en breve se podrá saber lo sustancial que el libro trata difusamente, y si uno no puede tener muchos libros para lleellos, a lo menos t[e]rná lo uno muque lestra dará de lo una

muque, de allí resulta que si le paresçiere bien el libro y la materia de que trata, comprallo ha, y si no, dexallo ha, y no se engañará en comprarlo, porque hay muchos libros de grandes y hinchados títulos y después no tractan lo que tractan lo que proeresort engañar. Pues teniendo uno este libro de epitomes no lo podran engañar porque si quisiere saber lo que tanto trata Erasmo en su *Silenos iira* [sic] al epitome de tal libro y hallara alli en breve toda la sustancia de lo que el libro tracta.²⁰

(Den store fordel ved denne bog med epitomer er meget åbenlys, fordi den giver en mulighed for kortfattet at få at vide, hvad en bog handler om generelt, og hvis en person ikke har mange bøger at læse, vil han i det mindste have én bog, der vil give ham en fornemmelse af indholdet af mange bøger, og som vil give ham mulighed for, hvis han finder bogen og det emne, den behandler, passende, at købe den, og hvis han ikke gør det, så vil han lade den være og ikke blive snydt ved at købe den, da der er mange bøger med store og opsvulmede titler, som så ikke lever op til, hvad de lover, og forlæggere gør dette for at snyde læserne. Så hvis man har denne bog med epitomer, vil de ikke narre dig, for hvis du for eksempel vil vide, hvad Erasmus' *Silenus* handler om, kan du gå til denne bogs epitome, og der vil du i forkortet form finde hele indholdet.)

Denne tekst er interessant af flere grunde. Ud fra kommentaren om, at folk ikke skal narres til at købe de forkerte bøger, synes det tydeligt, at idéen med Colóns bibliografiske værktøjer ikke kun var at hjælpe folk med at finde de bøger, de ledte efter på biblioteket. De var altså ikke udelukkende vejvisere til ét specifikt bibliotek, men vejvisere til alt det, der var blevet udgivet på det tidspunkt. Colóns intention med "El Libro de los epítomes" var, at den skulle blive trykt og distribueret i hele Spanien og dermed skabe en grænseflade til hele den trykte verden, der kunne tilgås fra alle større biblioteker.

Juan Pérez forklarer også, hvordan arbejdet med "El Libro" forløb. Colón ansatte kvalificerede unge forskere, som han kaldte *sumistas* (dvs. 'for-

kortere'), hentet fra universiteterne i Salamanca og Alcalá de Henares, til at læse og opsummere bøgerne i biblioteket.²¹ Resuméerne ville derefter blive redigeret og rettet af Colón selv og efterfølgende renskrevet i "El Libro". Pérez forklarer det således:

[Y] es verdad que aunque he dicho arriba que los epitomes que estan traslaados en limpio se han de corregir, pero no todos, porque alguno de ellos estan ya corregidos y son los que tienen escrito en el margin 'vidi' que tal quiere dezire quiere dez. otros hay a la poste los cuales corregimos yo y el maestro y no tienen señal pero puedese ver en que hallaran en ellos algunas partes borradas y emendadas en la margen.²²

(Og det er sandt, at selvom jeg har sagt, at de epitomer, der er transskriberet rent, skal korrigeres, gælder dette ikke for dem alle, da nogle allerede er korrigeret. Disse epitomer har ordet "vidi" [dvs. 'set'] skrevet i margenen, hvilket betyder, at et epitome er blevet kontrolleret og korrigeret. Endelig er der andre, der blev korrigeret af mesteren og af mig selv, og de er ikke markeret, men det kan ses at dele af dem er blevet slettet og rettet i margenen.)

Der er mange tilfælde, især på de første blade af håndskriftet, af sådanne rettelser, både interlineære og marginale. Ordet "vidi" forekommer ved siden af de fleste opslag på disse tidlige blade, men stopper pludselig på f. 34v (se Figur 4.). Størstedelen af opslagene ser ikke ud til at være blevet revideret, selvom mange af dem indeholder tydelige fejl og udeladelser.

Hvis vi dividerer de epitomer, der er bevaret i deres helhed, med de 954 skrevne blade i håndskriftet, får vi et gennemsnit på knap to epitomer pr. blad, dvs. ét pr. side, men de individuelle epitomer varierer meget i længde. Epitome nr. 1454 er det længste målt i antal sider. Dette omhandler *Disputata in quatuor libros Magistri Sententiarum* af den spanske franciskaner Guillen Rubio fra 1300-tallet og optager 26 blade (ff. 387v-413r) eller 52 sider, mens det næstlængste, nummer 1444, er dedikeret til Platons værker, på 23 blade (ff. 323r-346r) eller 46 sider. I den anden ende er der mange ganske korte epitomer. De korteste er på blot tre eller fire linjer og næppe angiver mere end forfatterens navn og bogens emne.

Figur 4. København, Den Arnamagnæanske Samling, AM 377 fol., ff. 14v-15r.
(Foto: Suzanne Reitz).

Selvom der er en vis variation, har epitomerne for det meste en lignende struktur. De indledes med en angivelse af bogens emne, nogle gange ved at citere eller parafrasere bogens titel, samt navnet på bogens forfatter, hvis det kendes. Dette efterfølges af anmærkninger om værkets litterære genre, indhold, struktur og betydning. Posterne er typisk organiseret i henhold til strukturen af det epitomiserede værk, således at hvis værket er opdelt i kapitler eller underafsnit, beskrives indholdet af hver af disse sekventielt.

Epitomerne er skrevet på Latin, på nær ét på spansk, som er forfattet af Colón selv. Det er epitome nr. 508 (ff. 110r-112v), der handler om en tekst, kaldet *El pelegrino de la vida humana*, en spansk oversættelse af *Le pèlerinage de vie humaine* af den franske 1300-tals cistercienser Guillaume de Digulleville. Oversættelsen er lavet af Fray Vicente de Mazuelo og blev trykt i Toulouse af Henri Mayer i 1490. Colóns eksemplar findes stadigvæk i Sevilla (Biblioteca Colombina 9-1-10), og en note i Colóns

egen hånd bagerst i bogen bekræfter, at han lavede et spansk resumé af teksten: "Este libro comencé yo don Hernando Colón a leer en Piedrahita a 15 de noviembre de 1523 años y acabelo a los 21 del dicho mes y saqué del en este tiempo la suma o epitoma en español y hize las anotaciones marginales" (Denne bog begyndte jeg, Don Hernando Colón, at læse i Piedrahita d. 15. november 1523 og afsluttede den d. 21. i samme måned. I løbet af denne tid skrev jeg et resumé eller epitome på spansk og lavede marginalnoterne). Han noterer også, at han havde købt bogen i Alcalá for 102 maravedis²³ i 1511, og at den har registreringsnummeret 2167 – en henvisning til "Registrum B", hvor informationen om hvor og hvornår bogen blev købt, også er gengivet. Det kan tilføjes, at der er mange marginalnoter i bogen, hvoraf en del viser tegn på forsøg på radering, hvilket gør dem vanskelige at læse. Disse noter svarer i høj grad til teksten i epitomeet – faktisk i sådan en grad, at noterne kan rekonstrueres på baggrund af epitomeet, de steder hvor de ikke længere er fuldt læselige.²⁴ Dette fortæller os blandt andet noget om Colóns arbejdsmetoder.

Identificering af de værker, der opsummeres i "El Libro"

Det er for det meste temmelig ligetil at identificere de værker, der er opsummeret i "El Libro". Dog kompliceres det af, at Colón tydeligt skelner mellem et "værk" og dets fysiske manifestation i en given bog, hvilket blandt andet betyder, at epitomerne ikke angiver, hvilke udgaver af de opsummerede værker, der er blevet brugt. For at finde ud af det, skal man konsultere de andre fortegnelser, især "Abecedarium B" og "Registrum B". Det betyder også, at der i nogle tilfælde er flere epitomer for en enkelt bog. Når en bog for eksempel indeholder et værk og en eller flere kommentarer til det, behandles disse normalt i særskilte epitomer, selvom kommentarerne aldrig har optrådt separat fra det værk, de refererer til. Som følge heraf repræsenterer de 1877 epitomer, som er bevaret i "El Libro", kun ca. 1450 fysiske bøger. I ekstreme tilfælde kan der være op til 12 separate epitomer af værker indeholdt i et enkelt bind. Dette er for eksempel tilfældet med epitomer nr. 1939–1950, der alle henviser til det medicinske miscellaneum *Articella medicinae*, der indeholder værker af Johannitius (Abū Zayd Ḥunayn ibn Ishāq al-'Ibādī) (Venedig, 1507), eller epitomer nr. 1458–1469, der henviser til Johannes Anniius' *Antiqui-*

tatum variarum volumina XVII (Paris, 1515). Disse repræsenterer dog et mindretal, da omkring 1220 epitomer ud af de 1877, der er bevaret i "El Libro", omhandler enkelte bøger i deres helhed. I meget få tilfælde er det modsatte tilfældet, hvor ét epitome omhandler flere bibliografiske værker. Platons skrifter, der er opsummeret i epitome nr. 1444 blev for eksempel tilgået fra en række uafhængige udgaver.

Ud af de 1877 epitomer i "El Libro" er der kun omkring 50, hvor det ikke har været muligt definitivt at identificere de udgaver, der blev benyttet. I de fleste tilfælde er disse kendte værker af kendte forfattere, hvoraf der findes flere udgaver, men hvor det af forskellige årsager ikke har været muligt at identificere præcist, hvilken udgave er blevet brugt. Nogle gange synes det dog klart, at den udgave, der blev læst af Colóns *sumistas*, er en, der ellers tilsyneladende ikke har overlevet. Et eksempel herpå er epitome nr. 792, som omhandler *Regimen sanitatis* af Petrus de Tussignano. Der findes flere udgaver af dette værk, men alle er yngre end den, som Colóns *sumista* må have brugt. Der er også flere tilfælde, hvor beskrivelsen af bogen i epitomet ikke synes helt at stemme overens med eksisterende udgaver, for eksempel fordi den mangler eller tilføjer elementer, eller at indholdet er i en anden rækkefølge end i de kendte udgaver. Eksempler på dette er Paschasius Zouterius' *Archeologium Grammaticae* (ep. nr. 951), Iohannes de Garlandias *Distigium* (ep. nr. 970), *Vita Sancti Huberti* (ep. nr. 1610) og Laurentius Corvinus' *Latinum idioma* (ep. nr. 1732).

Spøgelsesbøger

Der var en forventning om, at "El Libro" ville indeholde resuméer af værker, der ikke længere eksisterer – muligvis endda værker af forfattere, der ellers ikke længere er spor af. Der findes en håndfuld af den slags "spøgelsesbøger", men slet ikke så mange, som man kunne have antaget. Et eksempel herpå er epitome nr. 879, som beskriver et værk kaldet *De diffinitione secundum doctorem sanctum* af Magnus Hundt. Forfatteren er kendt, men der findes ingen eksemplarer af dette værk så vidt vides. Der er også to værker af en (formodentlig) engelsk forfatter, Thomas Wood, *Morale spectaculum* (ep. nr. 1701) og *Spectaculum morale* (ep. nr. 1748).²⁵ Ud fra "Registrum B" (nr. 1657 og 958) kan man se, at Colón købte de to

bøger i London i juni 1522. For den første gav han én penny og for den anden blot en farthing (dvs. 1/4 penny), så der har næppe været tale om bøger i storformat, men snarere små pjecer. Så vidt vides findes der ingen eksemplarer af de to værker i dag, og hverken forfatteren eller disse to værker nævnes nogen andre steder. Endelig er der epitome nr. 1813, som omhandler en bog ved navn *Moroprognosis anni presenti valitura per omnia secula*, formodentlig også en lille pjece. Denne siges at være skrevet af en forfatter ved navn Mida Megalophronis. Dette er tydeligvis et pseudonym (efternavnet betyder ”storsindet”), og både værket og forfatteren er ellers helt ukendte. Dette lader ikke til at være et stort tab for verdenskulturen, hvis man læser *sumistaens* vurdering af bogen:

Habeo libellum quemdam ridiculum cujus. Hic est titulus sive inscriptio moroprognosis anni presentis valitura per omnia secula seculorum: moroprognosticatore Mida Megalophrone, qui hujus est exordii quem admodum sapientissime Morche, quod autem in eo continetur hujus est farinæ. per menses discurrens dicit ea quae in singulis sunt haud dubie eventura. Non quidem ut vaticinari solet hactenus fallax astrologorum vulgus, sed ea suggerens quae omnibus in aperto sunt uti est illud: terram tanto intervallo separatam iri a cælo quanto a terra celum. annum dissectum iri in menses non quidem duodecim sed bisseños, et Januarium co<n>sequuturos reliquos. et solem non apariturum noctu nec lunam in meridie. nec acetum non gelu concretum iri in Januario. aliaque id genus plurima quae vel ad irridendos prognosticadores vel ut phantasíæ suæ variæ auctor hic morem gereret in lucem mittere andaculus aut simavis temerarius voluit. (København, Den Arnamagnæanske Samling, AM 377 fol., f. 693r.)

(Jeg har en vis latterlig lille bog, hvis titel eller rubrik er ”moro-prognosen for det nuværende år og gyldig i al evighed”, af moroprognostikeren Mida Megalophronis, som er kilden til denne store visdom. Han gennemgår månederne og nævner ting for hver af dem, der utvivlsomt kommer til at ske. Det er dog ikke, som den bedrageriske skare af astrologer har været vant til at profetere indtil nu, men antyder, hvad der er åbent og indlysende for alle: Jorden vil være adskilt fra himlen med lige så stor afstand som

himlen fra jorden; året skal opdeles i måneder, ikke tolv, men to gange seks, og at de andre følger januar; at solen ikke vil vise sig om natten, ej heller månen ved middagstid, og eddike vil ikke fryse i januar, og mange andre ting af den slags, som enten en tåbe eller, om man vil, en dumdristig har ønsket at bringe frem i lyset, for enten at latterliggøre sandsigerne eller for at forfatteren her skulle føre sine forskellige fantasier frem.)

Forfattere, der omhandles i ”El Libro”

Når man ser på indholdet af ”El Libro”, er der flere ting, der vækker opmærksomhed. For det første er over halvdelen af de godt 1000 forfattere, hvis værker er resumeret i ”El Libro”, Colóns samtidige, altså født i midten til slutningen af 1400-tallet. Det er tydeligt, at Colón købte bøger efterhånden som de blev udgivet. Der er ganske vist værker af gamle mestre som Homer, Ovid, Platon, Cicero, Lucretius, Horats og Lucian, men der er næsten ingen patristisk litteratur, for eksempel. Den mest epitomiserede forfatter er Erasmus af Rotterdam – som Colón mødte i Leuven i 1520 – med 21 værker. Den næstmest citerede forfatter er Jacobus Faber Stapulensis (eller Jacques Lefèvre d’Étaples), en førende skikkelse inden for fransk humanisme og en fremtrædende forløber for den protestantiske bevægelse. Selvom Colón satte sig for at samle alle bøger, der blev udgivet, på alle sprog om alle emner, synes hovedvægten i de bevarede epitomer at ligge på værker, der omhandler filosofi og teologi.

De forfattere, der har flest epitomer i ”El Libro”, er:

1. Desiderius Erasmus (hollandsk humanist, teolog og filosof, 1467-1536), 21 værker
2. Jacobus Faber Stapulensis (fransk teolog, ca. 1450-1536), 17 værker
3. Symphorien Champier (fransk læge og forfatter, ca. 1472-1539), 16 værker
4. Jodocus Clichtoveus (flamsk teolog, 1472-1543), 15 værker
5. Petrus Pontanus (flamsk filolog og grammatiker, ca. 1450-1529), 14 værker
6. Jakob Wimpfeling (tysk teolog, 1450-1528), 14 værker

7. Jodocus Badius (flamsk bogforlægger og grammatiker, 1462–1535), 13 værker
8. Lucianus Samosatensis (syrisk/græsk satiriker og retoriker, 125–192), 12 værker
9. Johannes Murnellius (hollandsk humanist og pædagog, 1480–1517), 11 værker
10. Albertus Magnus (tysk dominikansk teolog og filosof, 1183–1280), 10 værker

Stilen i epitomerne er en blanding af 1500-tallets humanistiske latin og en mere klassisk sprogform, der optræder i tekst, hvor *sumistaerne* sandsynligvis har ”lånt” formuleringer fra de værker, de opsummerede, uden at citere dem direkte. Måske overraskende nok er en betydelig del af epitomerne skrevet i første person, dog uden, at det angives, hvem disse ”jeg’er” var. Nogle af epitomerne har en relativt afslappet stil, der minder om det, man læser på Goodreads eller i en skoleelevs boganmeldelse. Man finder endda tilfælde af udsagn som ”Jeg nød virkelig denne bog” – eller, det modsatte, som vi så med epitomet af Mida Megalophronis’ *Moroprognosis*. De fleste er dog ret ligetil, men ikke desto mindre afslører en hel del om, hvordan folk læste i begyndelsen af 1500-tallet, hvad de syntes var vigtigt eller interessant.

Afslutning

Forsøget dengang på at lave opsummeringer af hele Colóns samling, som var på over 15.000 bind ved hans død, mislykkedes i sidste ende, og så vidt vides blev der kun færdiggjort resuméer af godt 3000 bøger. Disse resuméer udgør en enorm ressource for fremtidig forskning til at forstå den tidlige moderne verden, dens læsemetoder, det trykte marked, som formede den, og de ideer og kontroverser, der var centrale for dens tankegang. ”El Libro de los epítomes” var ikke kun omdrejningspunktet for Colóns ekstraordinære vidensorganiserende projekt, men er også en præstation uden sidestykke fra bogtrykkunstens tidlige tidsalder.

Litteraturliste

Utrykt materiale

Archivo Histórico Provincial de Sevilla, Oficio V, Escribanía de Pedro

Castellanos, Legajo 4o de 1539, ff. 287-311, "Testamento de Hernando Colón de 2 de julio de 1539".

København, Den Arnamagnæanske Samling, AM 377 fol., "El Libro de los epítomes".

København, Den Arnamagnæanske Samling, AM 384 fol., "Catalogus librorum Arna Magnæi".

Madrid, Real Academia de la Historia, 9/5.729, "Bibliotheca selecta del Conde-duque de Sanlúcar, Gran Chanciller".

Madrid, Real Biblioteca del Palacio Real de Madrid, II/652 (9), "Memoria de las obras y libros de don Hernando Colón", ved Juan Pérez.
Madrid, Real Biblioteca del Palacio Real de Madrid, II/1781, "Bibliotheca selecta del Conde-duque de Sanlúcar, Gran Chanciller".

Sevilla, Biblioteca Colombina, 10-1-1, 10-1-2, 10-1-3, "Libro de las materias".

Sevilla, Biblioteca Colombina, 10-1-6, "Índice general alfabetico" (= Abecedarium B).

Sevilla, Biblioteca Colombina, 10-1-14, "Índice numeral de los libros" (= Registrum B).

Sevilla, Biblioteca Colombina, 10-1-17, "El borrador".

Trykte kilder

Borredà, Joana & Morten Heiberg: "Cultural diplomacy and covert acquisitions: Spanish artefacts in Danish collections, 1640-1660", *Scandinavian journal of history (in spe)*.

Catalogus selectissimorum librorum omnium facultatum et linguarum, nobilissimi et illustrissimi Dni. b. m. Cornelii Lerke, Hafniae: Literis Conradi Hartvigi Neuhofii, 1682.

Driscoll, Matthew: "Spænsk handrit í safni Árna Magnússonar". I: *Á fjarlægum ströndum: Tengsl Spána og Íslands í tímans rás*, red. Kristín Guðrún Jónsdóttir & Erla Erlendsdóttir, Reykjavík: Háskólaútgáfan, 2021, ss. 323–40.

Gigas, Emil: "Lettres inédites de quelques savants espagnols du XVIIe siècle", *Revue Hispanique*, 20, 1909, ss. 429–58.

Hernández Díaz, José & Antonio Muro Orejón: *El testamento de don Hernando Colón y otros documentos para su biografía*, Sevilla: Publicaciones del Instituto Hispano-Cubano de Historia de América, 1941.

Ilsoe, Harald: *Biblioteker til salg: Om danske bogauktioner og kataloger 1661-1811*, København: Museum Tusculanums Forlag, 2007.

Kaalund, Kristian: *Katalog over den Arnamagnæanske håndskriftsamling*, København: Gyldendalske Boghandel, 1888–1894.

Marín Martínez, Tomás: "Hernando Colón y la Biblioteca Colombina". I: *Catálogo concordado de la biblioteca de Hernando Colón*, red. Tomás Marín Martínez, José Manuel Ruiz Asencio & Klaus Wagner, Madrid: Mapfre y Cabildo de la Catedral de Sevilla, 1993–1995, bind 1, ss. 19–352.

Marín Martínez, Tomás: *«Memoria de las obras y libros de Hernando Colón» del bachiller Juan Pérez*, Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1970.

McDonald, Mark: *Ferdinand Columbus: Renaissance collector (1488-1539)*, London: British Library, 2005.

McDonald, Mark: *The print collection of Ferdinand Columbus (1488-1539): A Renaissance collector in Seville*, London: British Library, 2004.

Nielsen, Lauritz: *Danske privatbiblioteker gennem tiderne*, København: Gyldendalske Boghandel, 1946.

Óskarsdóttir, Svanhildur: "Håndskrifter på hjernen: Samleren Arne Magnusson". I: *66 håndskrifter fra Arne Magnussons samling*, red. Matthew Driscoll & Svanhildur Óskarsdóttir, København: Museum Tusculanums Forlag, 2015, ss. 9–37.

Overgaard, Mariane: "Manuscripta Rosenkrantziana", *Opuscula*, 10 (1996), ss. 262–85.

Pérez Fernández, José María & Edward Wilson-Lee: *Hernando Colón's new world of books: Toward a cartography of knowledge*, New Haven CT: Yale University Press, 2021.

Plesner, K. F.: *Bøger og bogsamlere: Bibliofiliens historie*, København: Rosenkilde og Bagger, 1962.

Ruiz Asencio, José Manuel: "La Biblioteca de Hernando Colón: Una aventura bibliográfica en el siglo XVI: Lección inaugural del Curso Académico 2008–2009", Valladolid: Universidad de Valladolid, 2008.

Wilson-Lee, Edward: *The catalogue of shipwrecked books: Young Columbus and the quest for a universal library*, London: William Collins, 2018.

Yavuz, N. Kırılcım: "Hernando Colón's Book of Books: AM 377 fol." På web-adr.: <https://manuscript.ku.dk/motm/hernando-colons-book-of-books>.

Noter

1. Om Arne Magnusson og Den Arnamagnæanske Samling se Svanhildur Óskarsdóttir: "Håndskrifter på hjernen: Samleren Arne Magnusson". I: *66 håndskrifter fra Arne Magnussons samling*, red. Matthew Driscoll & Svanhildur Óskarsdóttir, København: Museum Tusculanums Forlag, 2015, s. 9–37.
2. Om de spanske håndskrifter i Den Arnamagnæanske Samling se Emil Gigas: "Letres inédites de quelques savants espagnols du XVIe siècle", *Revue Hispanique*, 20, 1909, ss. 429–58, og nærværende forfatters artikel "Spænsk handrit í safni Árna Magnússonar", i: *Á fjarlægum ströndum: Tengsl Spánar og Íslands í tímans rás*, red. Kristín Guðrún Jónsdóttir & Erla Erlendsdóttir, Reykjavík: Háskólaútgáfan, 2021, ss. 323–40.

3. Betegnelsen "El Libro de los epítomes", der blot betyder 'Bogen med resuméerne', stammer fra Hernando Colón og hans kreds. Navnet bibeholdes i nærværende artikel, da det er dét navn, bogen er kendt under inden for feltet. Vi har også valgt at bruge ordet "epítome", fra græsk *ἐπιτομή*, 'et kort udtog', som kendes i ældre dansk (se for eksempel *Moths Ordbog* fra ca. 1700). Ordet er hunkøn i græsk, men intetkøn i ældre dansk, 'et epitome'. Praksissen med at lave korte resuméer af især litterære, teologiske eller filosofiske værker har været almindelig siden antikken, men denne artikels forfatter er ikke bekendt med andre forsøg på at producere resuméer af samtlige værker i et stort bibliotek svarende til Colóns *Libro*.
4. Den bedste samlede undersøgelse af Colóns bibliotek er Tomás Marín Martínez: «*Memoria de las obras y libros de Hernando Colón*» del bachiller Juan Pérez, Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1970. Se også Tomás Marín Martínez: "Hernando Colón y la Biblioteca Colombina", i: *Catálogo concordado de la biblioteca de Hernando Colón*, red. Tomás Marín Martínez, José Manuel Ruiz Asencio & Klaus Wagner, Madrid: Mapfre y Cabildo de la Catedral de Sevilla, 1993-1995, bind 1, ss. 19-352, og José Manuel Ruiz Asencio: "La Biblioteca de Hernando Colón: Una aventura bibliográfica en el siglo XVI: Lección inaugural del Curso Académico 2008-2009", Valladolid: Universidad de Valladolid, 2008. På engelsk, se Mark McDonald: *The print collection of Ferdinand Columbus (1488-1539): A Renaissance collector in Seville*, London: British Library, 2004, Mark McDonald: *Ferdinand Columbus: Renaissance collector (1488-1539)*, London: British Library, 2005, Edward Wilson-Lee: *The catalogue of shipwrecked books: Young Columbus and the quest for a universal library*, London: William Collins, 2018, og José María Pérez Fernández & Edward Wilson-Lee: *Hernando Colón's new world of books: Toward a cartography of knowledge*, New Haven CT: Yale University Press, 2021. På dansk findes der en kort redegørelse for Hernando Colóns bibliotek, især dets "kranke skæbne" efter Colóns død, af K. F. Plesner i *Bøger og bogsamlere: Bibliofiliens historie*, København: Rosenkilde og Bagger, 1962, s. 44. En online faksimile af håndskriftet er tilgængelig på <https://handrit.is/manuscript/view/en/AM02-0377>.
5. Edward Wilson-Lee, personlig meddelelse. Idéen om, at AM 377 fol. kunne være forbundet med Hernando Colóns bibliotek blev oprindeligt fremsat i 2018 af prof. Guy Lazure fra University of Windsor i Canada. Identifikationen blev senere bekræftet af prof. Edward Wilson-Lee fra University of Cambridge og prof. José María Pérez Fernández fra Universidad de Granada, der besøgte Den Arnamagnæanske Samling i marts 2019. "Genopdagelsen" af *El Libro* førte i 2020 til etableringen af forskningsprojektet "The Book of Books: Hernando Colón's Libro de los epítomes", takket være en bevilling fra Carlsbergfondet og, senere, en anden fra en privat donor, Jan Peter Koeman. Den sidstnævnte donation gjorde det muligt at udvide projektets oprindelige omfang, forlænge dets tidsramme med et år og tilføje endnu en forsker til forskerholdet. Projektet, der afsluttedes ved årsskiftet 2024/2025, havde sin base på Københavns Universitets Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab (NorS) og Institut for Engelsk, Tysk og Romansk Studier (EnGeRom). Projektets to ledende forskere var denne artikels forfatter (NorS) og prof. Morten Heiberg (EnGeRom). Projektets øvrige ansatte var Joa-

na-Isabel Duyster Borredà (postdoc), Alessandro Gnasso (forskningsassistent), Ingrid Gyldenkærne Døssing (studieassistent), René Hernández Vera (postdoc) og Matilde Malaspina (postdoc). Tilknyttet til projektet var Natale Vacalebre, Marie Skłodowska-Curie postdoc på Den Arnamagnæanske Samling fra oktober 2022 til december 2024. En stor del af det, der præsenteres i nærværende artikel, er baseret på deres arbejde. Forfatteren vil gerne udtrykke sin store taknemmelighed til dem for godt samarbejde.

6. Fra Colóns "Memorial a Carlos V", også kendt som "Memorial al Emperador", fra 1538. Teksten er udgivet i José Hernández Díaz & Antonio Muro Orejón: *El testamento de don Hernando Colón y otros documentos para su biografía*, Sevilla: Publicaciones del Instituto Hispano-Cubano de Historia de América, 1941, ss. 241-43. Den er også gengivet i McDonald: *The print collection*, bind I, ss. 295-97, med en engelsk oversættelse.
7. Købsoplysninger om de 4231 bøger omtalt i "Registrum B" findes normalt også skrevet i de tilsvarende bind, i de tilfælde, hvor de stadig er bevaret, enten i Biblioteca Colombina eller i andre samlinger.
8. Sevilla, Biblioteca Colombina, 10-1-14, "Índice numeral de los libros" (= Registrum B), 10-1-6, "Índice general alfabético" (= Abecedarium B) og 10-1-1, 10-1-2, 10-1-3, "El Libro de las materias".
9. Natale Vacalebre, tidligere Marie Skłodowska-Curie postdoc ved Den Arnamagnæanske Samling, har haft et vist held med at lokalisere bøger rundt omkring i verden, som oprindeligt tilhørte Colóns biblioteket – antallet af bøger, han har identificeret som kommende fra biblioteket, er nu oppe på godt 350.
10. Arne Magnusson erhvervede mange af sine håndskrifter – omkring fyrre, herunder mindst otte af de spanske – fra den danske adelsmand og bogsamler Jens Rosenkrantz' (1640-1695), men der er ingen beviser for, at "El Libro" var et af disse. Om håndskrifter i Den Arnamagnæanske Samling, som Arne Magnusson erhvervede fra Rosenkrantz, se Mariane Overgaard: "Manuscripta Rosenkrantziana", *Opuscula* 10 (1996), ss. 262-85. Om Rosenkrantz' bibliotek se Lauritz Nielsen: *Danske privatbiblioteker gennem tiderne*, København: Gyldendalske Boghandel, 1946, ss. 141-43, og Harald Ilsøe: *Biblioteker til salg: Om danske bogauktioner og kataloger 1661-1811*, København: Museum Tusculanums Forlag, 2007, ss. 74-75.
11. Kristian Kaalund: *Katalog over den Arnamagnæanske håndskriftsamling*, København: Gyldendalske Boghandel, 1888-1894, bind 1, s. 296.
12. København, Den Arnamagnæanske Samling, AM 384 fol., "Catalogus librorum Arna Magnæi", f. 8r.
13. *Catalogus selectissimorum librorum omnium facultatum et linguarum, nobilissimi et illustrissimi Dni. b. m. Cornelii Lerke*, Hafniae: Literis Conradi Hartvigi Neuhofii, 1682, s. 164.
14. Madrid, Real Academia de la Historia, 9/5.729, f. 124v. En anden kopi af katalogen findes i Real Biblioteca del Palacio Real de Madrid, med signaturen II/1781; teksten, som er på f. 126r., er identisk.

15. Se N. Kivılcım Yavuz: "Hernando Colón's Book of Books: AM 377 fol." (15. april 2019), på web-adr.: <https://manuscript.ku.dk/motm/hernando-colons-book-of-books>; se også Joana Borredà & Morten Heiberg: "Cultural diplomacy and covert acquisitions: Spanish artefacts in Danish collections, 1640-1660", *Scandinavian journal of history (in spe)*.
16. Sevilla, Biblioteca Colombina, 10-1-17. For beskrivelser af "El Borrador" se Marín Martínez, "Obras y Libros", ss. 315-62 og Ruiz Asencio, "La biblioteca de Hernando Colón", ss. 68-72.
17. I sit "Memorial a Carlos V", dateret til 1538, nævner Colón, at epitomer på det tidspunkt var blevet uddraget fra flere end 3500 bøger i løbet af de foregående femten år ("El testamento de don Hernando Colón", s. 241-43; også McDonald, *The print collection*, I, s. 295-97.) Epitomenumre på op til næsten 4000 er registreret i "Abecedarium B". Der er dog ingen direkte beviser for yderligere epitomer end de 2330, der oprindeligt fandtes i "El Libro".
18. Juan Pérez' "Memoria" bevares i dag i Madrid, Real Biblioteca del Palacio Real de Madrid, med signaturen II/652 (9). Teksten er udgivet i Marín Martínez: *Obras y libros*, ss. 47-76, og også gengivet, med en engelsk oversættelse, i McDonald: *The print collection*, ss. 269-85. Udover Pérez' "Memoria" er de vigtigste kilder til bibliotekets organisering og Colóns håb og planer for dets fremtid at finde i Colóns Testamente og i hans "Memorial al Carlos V"; begge er udgivet i Hernández Díaz & Antonio Muro Orejóns *El testamento de don Hernando Colón y otros documentos para su biografía*.
19. Håndskriftet er i dag indbundet i tynde træplader beklædt med gråt pap, men dette er ikke den originale indbinding; spor af en tidligere indbinding, som sagtens kan have været hvidt pergament, kan ses i ryggen.
20. Marín Martínes: *Obras y libros*, s. 51.
21. En detaljeret beskrivelse af *sumisternes* opgaver og arbejdsforhold findes i Colóns testamente. Det er dog ikke helt klart, hvorvidt eller i hvilken grad beskrivelsen svarer til virkeligheden i biblioteket.
22. Marín Martínes: *Obras y libros*, s. 53.
23. *Maravedi* var navnet på forskellige spanske mønter og/eller regningsenheder igennem flere århundreder; på Colóns tid var den værd en fireogtredivtedel af en *real*.
24. Forfatteren vil gerne takke Matilde Malaspina, som har set på bogen i Biblioteca Colombina, for denne information.
25. Selvom titlerne på disse bøger er næsten ens, er de tydeligvis to separate værker.

Bøger i kredsløb – spor af Horrebow'ernes bibliotek

Af Jakob Povl Holck, Mogens Kragtig Jensen og Bertil Dorch

Resumé

En del af slægten Horrebows bøger er endt på Syddansk Universitetsbibliotek (SDU). Artiklen søger at genskabe et gammelt fysisk bibliotek, beskrive de fundne værker og placere dem i en bibliotekshistorisk kontekst – med udsyn til såvel Det Kongelige Bibliotek som Universitetsbiblioteket i København samt til 1700-tallets boghistorie. Teksten giver desuden pejlemærker for datidens videnskab og videnskabelighed, nationalt såvel som internationalt. Samtidig fremhæves de genfundne værker som eksempler på vigtig kulturarv*.

Indledning

Greve Otto Thott (1703-1785) donerede i årene 1777-83 omtrent 6.000 bøger til Herlufsholm Skoles Bibliotek.¹ Der var tale om en fornem gave fra den ivrige bogsamler og skoleherre på Herlufsholm² – en gave der omfattede adskillige værdifulde værker og ofte med en helt speciel proveniens, hvilket fremgår af de navne, mærker og stempler, man kan finde *i* og *på* bøgerne.³

I dag står disse bind på Syddansk Universitetsbibliotek, idet det daværende Odense Universitetsbibliotek i årene 1968/69 købte den såkaldte Gamle Samling samt Bibliotheca Groothoffiana af Herlufsholm Skole. Med ét slag fik Odense Universitetsbibliotek, samlet set, henved 40.000 bøger og andre materialer, der dækker et spænd fra det 9. århundrede til starten af 1900-tallet, hvoraf de ca. 6.000 bind altså har tilhørt Otto Thott.

Jakob Povl Holck, forskningsbibliotekar, Mogens Kragtig Jensen, forskningsbibliotekar, Bertil Fabricius Dorch, overbibliotekar og lektor, alle: Syddansk Universitetsbibliotek, Campusvej 55, 5230 Odense M. Artiklen er fagfellebedømt.

Ser man nærmere på Thotts donation, finder man ikke mindst en del bøger, der har tilhørt slægten Horrebow.⁴ Disse bøger ser ud til at være erhvervet af Otto Thott på auktion den 7. april 1777 som del af dødsboet efter astronomen Christian Pedersen Horrebow (1718-1776), der var søn af familiens kendteste astronom Peder Nielsen Horrebow (1679-1764).⁵ Indledningsvis redegøres som kontekst for Christian Horrebows bøger kort for Horrebow-slægtens videnskabelige bidrag til dansk og international astronomi. Dernæst skitseres hvad der findes i Herlufsholm Skoles arkiv om Otto Thotts bogdonation, herunder breve om transport og placering af de mange bind.

Efterfølgende introduceres arbejdet med at identificere Christian Horrebows bøger på universitetsbiblioteket i Odense samt en oversigt over Horrebow-provenienser på Det Kongelige Bibliotek. Herefter følger en liste over de (gen)fundne bøger i Odense med emnemæssig gennemgang i relation til auktionskataloget fra 1777. Endelig skitseres kort datidens københavnske elites muligheder for bogkøb samt hovedstadens akademiske miljøer hvorfra Horrebow kan have fået inspiration. Afslutningsvis diskuteres fremtiden for Horrebows bøger på Syddansk Universitetsbibliotek.

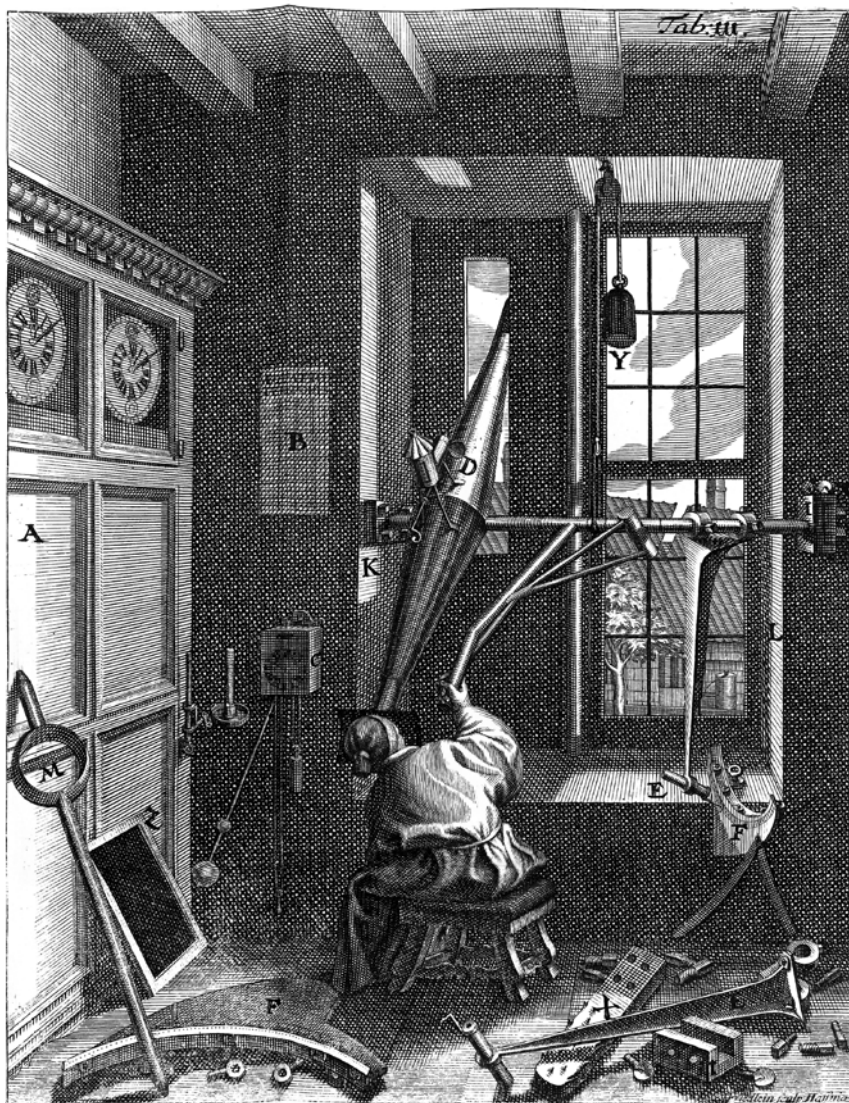
Nøglepersoner i slægten Horrebow, deres liv og videnskabelige landvindinger

Horrebow-familien er nært forbundet med dansk astronomis udvikling i 1700-tallet. I centrum står Peder Nielsen Horrebow⁶, der som ung blev assistent for Ole Rømer (1644-1710) og senere fra 1714 som professor ved Københavns Universitet videreførte dennes astronomiske arbejder både praktisk og teoretisk. Med til rollen hørte arbejdet som direktør for det astronomiske observatorium i Rundetårn. Peder Nielsen Horrebow var ikke blot en flittig observatør, men også en videnskabelig fornyer, der med stor præcision og systematik arbejdede på at forbedre forståelsen af himmellegemernes bevægelser. På den måde bidrog han til astronomiens udvikling på områder, der trækker tråde helt tilbage til Tycho Brahe (1546-1601). Horrebows indsats blev videreført af sønnerne Christian og Peder.

Peder Nielsen Horrebow voksede op i beskedne kår, men hans evner og iver førte ham til universitetet, hvor han blev en del af kredsen omkring Ole Rømer. Efter Rømers død i 1710 havde Horrebow både indsigt i, og ambition om, at videreføre Rømers arbejde.⁷ Han havde adgang til Rømers observationer og instrumenter og arbejdede målrettet på at systematisere og videreudvikle dem. Det skete blandt andet i værket *Copernicus Triumphans* (1727), hvor Horrebow forsøgte at forene observationer og teori i en ny astronomisk syntese. Senere fulgte *Basis Astronomiae* (1734–35), der er et omfattende værk, hvor han ikke blot fremlagde observationer, men også beskrev Københavns brand i 1728. Branden ramte universitetets observatorium i Rundetårn hårdt.⁸ Instrumenterne gik tabt, og kun et skrin med manuskripter – både egne og Rømers – blev reddet. Men med støtte fra blandt andre overceremonimester Vincents Lerche (1666–1742) der havde overopsynet med genopførelsen af Københavns kirker efter branden, lykkedes det Horrebow at genopbygge observatoriet. Først i 1741 stod det igen klar med nye instrumenter, herunder et ækvatorial- og et meridianinstrument. Horrebow var da mærket af alder og lod observationerne overgå til sine sønner, mens han selv fortsatte sit teoretiske arbejde.

Et af Horrebows mest originale bidrag til astronomien var hans metode til at bestemme en given lokations geografiske bredde. Ved at observere kulminationshøjderne af to stjerner med kendte deklinationer (dvs. tidsafhængige højder over horisonten) – valgt således at de kulminerer lige langt nord og syd for zenit – så kunne man eliminere systematiske fejl forårsaget af instrumentets hældning. Metoden blev glemt i mange år, men blev i 1833 genopdaget af den amerikanske astronom Andrew Talcott (1797–1883) og anvendes stadig i præcisionsmålinger. Den er i dag kendt som *Talcott-Horrebow-metoden*.⁹

Horrebow var også blandt de første til at tage højde for instrumentfejl i meridianobservationer – længe før den berømte tyske astronom Tobias Mayer i 1756 afrundede sin teori om disse.¹⁰ Denne opmærksomhed på måleusikkerhed og systematiske afvigelser vidner om en moderne videnskabelig tilgang, hvor observation og teori går hånd i hånd. Peder Nielsen Horrebow underviste i astronomi og fysik ved universitetet og blev medlem af de videnskabelige selskaber i både Paris og Berlin, for-

Observatorium i Rundetårn. Illustration af Peder Nielsen Horrebouw i værket
Basis Astronomiae (1735). (Syddansk Universitetsbibliotek)

uden det danske. Hans ry rakte langt ud over Danmarks grænser, og da zar Peter den Store i 1716 besøgte København inviterede han Horrebouw til Rusland.

Horrebows videnskabelige produktion var relativt omfattende. Ud over de nævnte værker udgav han *Ars Interpolandi* (1731), og i 1740–41 udkom tre kvartbind med hans matematisk-fysiske skrifter.¹¹

Et fjerde bind, *Adytum Astronomiae* som skulle indeholde det endelige grundlag for en Rømer-Horrebowsk astronomi med stjernepositioner og soltabeller, blev 1795 trykt posthumt.¹² Manuskriptet er et vigtigt vidnesbyrd om den overgangstid, hvor observationer og instrumenter blev stadig mere præcise, og hvor astronomien bevægede sig fra det spekulative til det eksperimentelle.

Sønnen Christian Horrebow overtog ledelsen af observatoriet i 1753 og videreførte faderens arbejde.¹³ Han var en flittig observatør og holdt mange disputatser (dvs. afhandlinger) ofte med emner arvet fra faderen. Men han markerede sig også selvstændigt – især ved at være den første til at observere solpletternes periodicitet. Hans dagbøger dokumenterer solpletminima (dvs. maksimum antal pletter i en solpletcyklus) i 1766 og 1775 samt et maksimum i 1770 – i overensstemmelse med den moderne forståelse af den 11-årige solcyklus. Denne er en følge af solens magnetiske aktivitetscyklus, der har en gennemsnitlig periode på 22 år.¹⁴ Christian Horrebows observationer blev små hundrede år senere publiceret i det anerkendte tyske *Astronomische Nachrichten* i 1859. Christian Horrebows omfattende videnskabelige arbejde og hans engagement i internationalt koordinerede observationer vidner om en ambition om at placere dansk astronomi i en større sammenhæng.

Den yngste bror, Peder Horrebow (1728–1812), deltog 1769 i en dansk-norsk videnskabelig ekspedition til Nordland i Norge for at observere Venuspassagen.¹⁵ Resultater fra denne ekspedition udeblev, hvilket uden tvivl var en medvirkende årsag til, at Peder Horrebow senere blev vurderet uegnet til en stilling som leder af observatoriet efter Christian Horrebows død.

I stedet blev astronomen Thomas Bugge (1740–1815) udnævnt som professor i astronomi ved Københavns Universitet og direktør for observatoriet på Rundetårn. Dette skifte markerede afslutningen på Hor-

rebow-familiens rolle i dansk astronomi. Peder udgav enkelte mindre skrifter, men hans mest værdifulde bidrag var en oversigt over Danmarks vejrforhold, offentliggjort i 1780¹⁶ – et tidligt eksempel på systematisk meteorologisk observation.

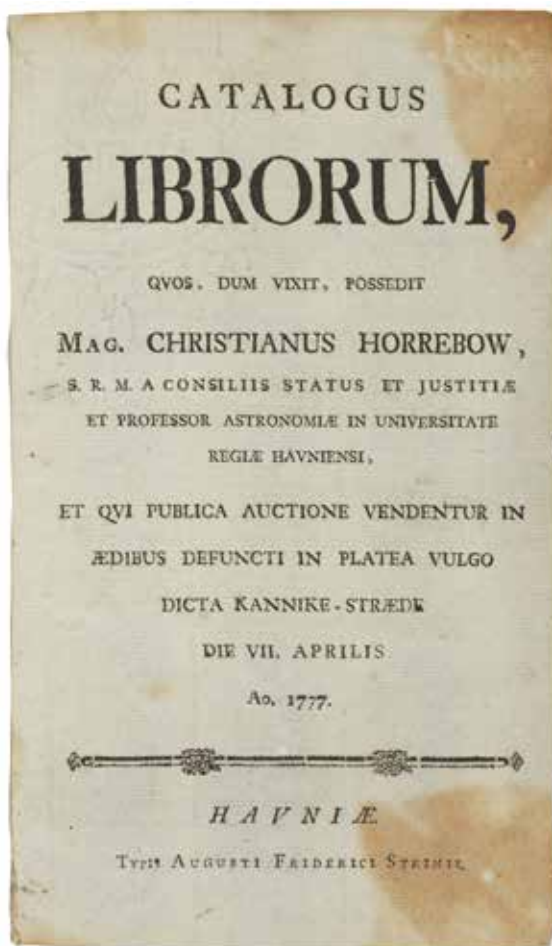
Horrebow'ernes publikationer og manuskripter – bevaret i både trykt og håndskrevet form – udgør en vigtig del af både astronomiens og boghistoriens kulturarv.

Fra København til Herlufsholm

Grundlaget for undersøgelsen af muligheden for at genskabe det gamle fysiske bibliotek er en sammenligning mellem på den ene side det bevarede auktionskatalog op til auktionen efter Christian Horrebow i 1777: *Catalogus Librorum, Quos, dum vixit, possedit Mag. Christianus Horrebow* [...], udgivet af A. F. Stein.¹⁷ og på den anden side Johannes Forchhammers trykte katalog over Herlufsholm Skoles bogsamling fra 1882 samt tillæg fra 1897 udarbejdet af A.K. Hasselager.

I kombination med en manuel gennemgang af bogtitler i Odense kan det tegne et billede af, hvor mange af familiens bøger der, med denne undersøgelse, kan findes i Thotts donation (og i Herlufsholm-samlingen på SDU i øvrigt), og hvilke emner der fortrinsvis er tale om (i tråd med datidens systematik og katalogiseringspraksis¹⁸). Resultatet er dog foreløbigt af flere grunde.

Blandt andet har det ikke været muligt at finde historiske kilder, der i detaljer beskriver Otto Thotts (eller en mellemmands) udvælgelse og køb af bøger på auktionen efter Christian Horrebow. Her ville en håndskreven protokol fra auktionen med angivelse af købere samt priser have været nyttig. Det stærkeste vidnesbyrd om Thotts mellemkomst er i dag hans velkendte gaveetikette, der sidder i hovedparten af Horrebow'ernes bøger i Odense, hvilket placerer bøgerne blandt hans donation til skolen. Thotts store bogdonation satte sig naturligt nok også andre spor på Herlufsholm i slutningen af 1770'erne, og det under nøje bevågenhed fra skoleherren selv. I regnskabsåret 1776/77 begyndte skolen at anvende midler til biblioteksreoler, der skulle males i lyse (perle) farver. I juni

Titelblad på det trykte katalog for auktionen over Christian Horrebows bogsamling.
(Det Kongelige Bibliotek)

1777, få måneder efter auktionen efter Christian Horrebow, lod Thott sende 19 kasser med folianter til Herlufsholm. I et brev bad han om, at kasserne åbnes forsigtigt, da de skal genbruges. Og i september måned fulgte beslutningen om at indrette værelser på Munkegangen¹⁹ på Herlufsholm til biblioteksbrug – også efter detaljerede dessiner fra Thott. I umiddelbar følge heraf, varslede han forsendelse af bøger i kvart- og oktavformat fra København.²⁰

I de følgende år blev donationen efterhånden inkorporeret i det nye bibliotek på Munkegangen. Og det kan også dokumenteres, at Thott, i juli måned 1780, lod 10 vogne med i alt 297 folianter og 136 kvartfolio samt 18 ligprædikener sende til skolen, alle nummereret med opstilling. Thott skrev samtidig til rektor, professor Johan Ludvig Bernth (1724–1804): *"... saa ville Hr. Professor besørge at Bøgerne strax blive opsadte, efter de der sig befindende Nummere, inden min indkomst til Herlufsholm paa Mandag eller Tirsdag 8te Dage"*.²¹ Bøgerne fra Christian Horrebow har været med i de nævnte kasser fra 1777 eller med vognene i 1780.

Det har ikke været muligt at finde navnet Horrebow i arkiverne på Herlufsholm i relation til Thotts bogdonation. I forhold til skolens behov i datiden er det nærliggende at antage, at den horrebowske herkomst heller ikke har været relevant at notere sig, ikke mindst set i lyset af de mange andre provenienser, der kan findes i Thotts donerede bøger. Flere af disse kunne med lige så stor ret være blevet noteret for eftertiden. Vi ved fra senere håndskrevne protokoller fra skolen²² at det igennem flere år har været praksis at registrere givere af bøger, men sædvanligvis ikke kæden af tidligere bogejere. Det er på mange måder heldigt, at Thott fik skabt sin gaveetikette, idet han i øvrigt sjældent placerede et ejermærke i sine private bøger – enkelte bind bar dog hans våben.²³ Det synes rimeligt at udlede, at Thotts donation til Herlufsholm alligevel var så speciel, at det måtte markeres på særlig vis.

Kataloger og signaturer

Auktionskataloget fra 1777 efter Christian Horrebow medtager bøger 'In Folio' (folianter, 443 numre), 'In Quarto' (kvartformat, 1043 numre), 'In Octavo & forma minori' (oktaver samt mindre formater, 1642 numre). Hertil kommer et appendiks med 'Libri incompacti' (antageligvis løst bundne eller ubundne bøger og skrifter, 47 numre). Auktionskatalogets bogfortegnelse efterfølges så af en liste kaldet 'Mathematiske Instrumenter og Adskilligt' (97 numre). I det følgende vil vi alene koncentrere os om bøgerne fra auktionen.

Om auktionskataloget generelt kan siges, at udgiveren har valgt meget kortfattede værkbeskrivelser, hvilket i flere tilfælde har vanskeliggjort

opslag i Forchhammers og Hasselagers kataloger. I auktionskataloget fra 1777 er der hyppigt mangelfulde oplysninger om enten et givet værks forfatter, titel, udgivelsessted eller udgivelsesår. Sidstnævnte angives med blot tre cifre.

Det fornemmes, at en del udeladelser i auktionskataloget skyldes en indforståethed i datiden – dvs. at udgiveren har forudsat, at en del af boglisten vil være kendt stof for de personer, der måtte have haft interesse i at deltage i auktionen (fx In Folio, nr. 171-178: "Bleaus Atlas" [læs. Blaeu], antageligvis en reference til *Atlas Maior*, med varianttitlen *Cosmographia Blaviana* af Joan Blaeu (1596-1673) – et flerbindsværk der udkom i årene 1662-1672 på latin, fransk, hollandsk, tysk og spansk.

Et andet eksempel på (i denne sammenhæng) uheldige metadata er den anonyme indførsel (In Quarto, nr. 719): "*En Bog med Figurer*" (Et værk uden titelblad?) samt fx også (In Folio, nr. 281): "*En Bog med mathematiske Figurer*" eller (In Folio, nr. 382-395): "*Et stort Atlas i 14 Bind*". Hertil kommer, hvad der ligner en gengivelse af den samme indførsel flere gange, fx In Quarto, nr. 799 og 834: "*Berechnungen auf 3 differente grundgemauerte Gebäude. Kopenh. 729*".

Auktionskatalogets forkortede form kan tolkes som et udtryk for et ønske om lavere trykkeudgifter. En del af de forfattere, som er angivet i auktionskataloget, har også publiceret flere lignende værker eller forskellige udgaver af samme værk (som illustreret med Blaeu), hvilket kan medvirke til at skabe forvirring. Det er også en udfordring, at forfatterne ikke er oplistet alfabetisk. For en potentiel bogkøber med interesse i fx Newton har det derfor ikke været særligt let at orientere sig i kataloget. Som hjælp til gennemsøgningen af Forchhammers katalog fra 1882 samt Hasselagers tillæg fra 1897 er anvendt en af Det Kongelige Bibliotek digitaliseret udgave (pdf), hvor der er benyttet OCR (Optical Character Recognition). Imidlertid har forskellige fysiske forhold (fx skanningens kvalitet i forhold til opløsning, sidernes krumning under skanningen samt dårlig trykkekvalitet) bevirket, at tekstgenkendelsen ikke altid fungerer. For at modvirke dette har strategien været at søge på mange elementer i den enkelte post, således foruden forfatternavn og dele af titlen,

også på udgivelsesår. Især sidstnævnte har givet gode resultater i forhold til netop OCR, der også er anvendt på en digital version af auktionskataloget fra 1777, ligeledes fra Det Kongelige Bibliotek.

En udfordring for OCR har foruden de allerede nævnte forhold været auktionskatalogets brug af gotiske typer til nogle titler – almindeligvis til de tysksprogede, dansksprogede og svenske. De nævnte vanskeligheder med den automatiske tekstgenkendelse i kombination med de andre udfordringer gør også, at vi antager, at det potentielt vil være muligt at finde flere bøger med en Horrebow-proveniens i Odense end de allerede fundne bogbind. Det skal i samme ombæring bemærkes, at Syddansk Universitetsbiblioteks elektroniske katalog (Alma) kun har registreret en mindre del af Herlufsholm-samlingen på SDU, hvorved Forchhammers og Hasselagers kataloger fra 1882/1897 har været ekstra vigtige.

En sammenligning af bogtitler, som de optræder i henholdsvis auktionskatalog og Forchhammers og Hasselagers kataloger, er ikke tidligere blevet gennemført, ligesom Horrebow-familiens bøger kun perifært har været beskrevet som del af Herlufsholm-samlingen på Syddansk Universitetsbibliotek.²⁴

Nærværende undersøgelse er gennemført med udgangspunkt i fund af Horrebow-signaturer i bøgerne som en positiv indikator for den specifikke proveniens. Det er samtidig konstateret, at der i Herlufsholm-samlingen findes flere bogtitler, der figurerer i begge kataloger, uden at en Horrebow-signatur er fundet ved den manuelle gennemgang af de fysiske bind. Proveniensen for disse bøger kan dermed ikke bestemmes. Ét eksempel er det maritime pragtatlàs *Le Neptune François* (1693) (Auktionskataloget 1777, p. 5, nr. 170; Forchhammer 1882, spa. 410), hvor eksemplaret fra Herlufsholm altså ikke er udstyret med en Horrebow-signatur. Et andet eksempel er det sjældne værk *Historia Coelestis* (1672) med en række af Tycho Brahes observationer (Auktionskataloget 1777, p. 9, nr. 304; Forchhammer 1882, spa. 335) – ligeledes uden en Horrebow-hånd. Man kan forestille sig bøger, der har den særlige thottske gave-etikette og som oprindeligt stammer fra Christian Horrebow, men af én eller anden grund ikke har fået en Horrebow-signatur. Det kan heller ikke

udelukkes, at en signatur kan have været placeret på et blad eller en del af bogen, der senere er gået tabt. Dog er hver Horrebow-signatur i udgangspunktet placeret på den enkelte bogs titelblad, der heldigvis sjældent mangler.

Det er også muligt at finde Horrebow-bøger, der tydeligvis er kommet til Herlufsholm-samlingen uden om Thott – herunder bøger, der har tilhørt overlærer ved Herlufsholm Skole, professor Hans Böchmann Melchior (1773–1831). Det gælder således Herlufsholm 217.35 *Classes Conchyliorum* [...], 222.11 *Die Blumenpolyppen der süßen Wasser* [...] og 225.11 *De Insectis* [...], der har Melchiors signatur på titelbladene (se eksempler nedenfor).²⁵

Bogen 958.16 *De rerum inventoribus libri* [...] er – jævnfør Hasselager 1897, spalte 8 – doneret til Herlufsholm Skole i perioden 1879–97 og har af gode grunde hverken Otto Thotts gaveetikette eller Melchiors signatur. Det samme kan siges om Herlufsholm 248.14 *Les Travaux de Mars* [...], 403.4 *Éléments d'astronomie*, 403.9 *Midnats Solens rätta och synlige Rum uti Norrlanden* og 535.5 *Regola delli 5 ordini di architettura*. Flere af disse bind ser dog ud til at have fået en nyere indbinding på et senere tidspunkt, hvorved en eventuel Thott-etikette kan være fjernet. Hvorvidt Thott desuden skulle have erhvervet bøger med en Horrebow-signatur uden om bogauktionen i 1777, lader sig på nuværende tidspunkt ikke afgøre. Universitetsbiblioteket i København købte ved samme auktion cirka 150 numre for 127 rigsdaler, hvilket sammen med Thotts køb vidner om en vis institutionel interesse for Horrebows bøger.²⁶ Idet fakturaen for dette

Melchiors og Horrebows signatur står side om side på titelbladene for henholdsvis Herlufsholm 217.35 (foto t.v.) og 225.11 (foto t.h.). (Syddansk Universitetsbibliotek)

køb angiver bogtitlerne samt deres nummer i auktionskataloget (1777) vil det antageligvis være muligt at genfinde bøgerne i København. Det var historikeren og Universitetsbibliotekets leder Abraham Kall (1743–1821), der forestod registreringen af købet på Horrebows auktion.²⁷ Andre af Horrebows bøger endte via historikeren og bogsamlere Peter Frederik Suhm (1728–1798) og landmåleren Niels Morville (1743–1812) i 1811 på det nyoprettede universitetsbibliotek i Kristiania i Norge.²⁸

I Det Kongelige Biblioteks katalog er der aktuelt registreret 31 materialer, der ved en søgning på 'tidligere ejer' har en proveniens, der peger på familien Horrebow, dels uspecificeret, dels henført til Peder Nielsen Horrebow og dennes sønner.²⁹ Her findes også et håndskrift, der ifølge posterne har været del af Otto Thotts håndskriftsamling (Thott 251 folio – svarende til auktionskataloget 1777, p. 10, nr. 335: "Trigonometria Sphærica a M. Schiermer, Msc."). Dette håndskrift har angivet proveniensen 'Peder Nielsen Horrebow'. Enkelte bind på Det Kongelige Bibliotek tilskrives såvel Peder Nielsen Horrebow som Christian Horrebow. Det gælder fx *Tychonis Brahe Astronomiæ instauratæ mechanica*. 1598. KB-katalog LN 432 2°, auktionskataloget 1777, p. 5, nr. 161.

Årstallet 1732 ved signaturen 'P. Horrebow' på billedet af Tycho Brahes værk skal måske ses i lyset af den ældre Horrebows behov for at etablere et nyt bibliotek efter branden i 1728. Af hensyn til den empiriske metode godtager denne undersøgelse udelukkende en Horrebow-signatur som et gyldigt bevis for en Horrebow-proveniens. Som et kuriosum skal nævnes, at man ikke kan finde en Horrebow-signatur på de værker i Herlufsholm-samlingen, der er forfattet af Horrebow'erne selv.

Christian Horrebows bøger i Odense

Den præcise tilskrivning af de fundne signaturer til den ene eller anden Horrebow kan være en udfordring. Her er forsøgt at finde entydige eksempler på familiemedlemmernes "hænder" for herefter at sammenligne med signaturerne i Herlufsholm-bøgerne. Én bog har i den forbindelse vist sig at rumme to forskellige Horrebow-signaturer: Det gælder Universitetsbibliotekets eksemplar af Johannes Kepler: *Epitome astronomiæ Copernicanæ* (Linz 1618–22).³⁰ Gennemgående synes signaturen på alle

(Mindst) tre af datidens prominente personligheder har ejet Det Kongelige Biblioteks sjældne eksemplar af Tycho Brahes gennemillustrerede værk om måleteknisk udstyr, der blandt andet omfatter astronomens velkendte murkvadrant. Vi finder på titelbladet foruden Horrebow'erne (far og søn) også Ove Gedde (1594-1660), der åbenbart anskaffede bogen i 1618. Gedde blev rigsadmiral i 1645. (Det Kongelige Bibliotek)

Herlufsholm-bind at være "C. Horrebow" for Christian Horrebow, hvilket kunne passe med den viden, vi har om Peder Nielsen Horrebows bibliotek, som gik tabt ved branden i 1728. En sammenligning med signaturer i Det Kongelige Bibliotek, herunder med bøger, hvor proveniensens i posterne angives til at være faderen Peder såvel som sønnen Christian, bestyrker, at signaturerne i Odense er Christians. I tabellen bringes en oversigt over de bøger, der p.t. er lokaliseret på Syddansk Universitetsbibliotek.

Forfatter	Titel	Udgivel- ses-sted og -år. □ marke- rer første- udgave	Herlufs- holm nummer	Forch- hammer 1882, spalte	Auktions- kataloget 1777, pagina
d'Aguilon, François	<i>Opticorum Libri Sex</i>	Antwerpen 1613 □	421.1	346	8, nr. 259
Baronius, Cæsar	<i>Annales ecclesiastici</i> [...]. 6 bind	Mainz 1601-08	22.2	69	1, nr. 29- 34
Bartholin, Caspar Thom.	<i>Specimen Philosophiæ Naturalis [...]</i>	Amsterdam 1697	414.6	341	66, nr. 1062
von Bergen, Karl August	<i>Classes Conchyliorum</i> [...]	Nürnberg 1760 □	217.35	371	39, nr. 863
Bilberg, J.	<i>Midnats Solens rätta och synlige Rum uti Norrlanden</i>	Stockholm 1695 □	403.9	335	41, nr. 919
Blondel, F.	<i>Cours de Mathéma- tique [...]</i>	Paris 1683 □	248.17	317	29, nr. 594
[Bourguet]	<i>Traité des Petrifica- tions avec Figures</i>	Paris 1742 □	409.10	382	44, nr. 1024
Cardanus, Hieronymus	<i>Opera omnia</i> , 10 bind	Lyon 1663 □	522.2	817	4, nr. 115- 124
Cassini, Jacques (NB. Cassini II)	<i>Éléments d'astronomie</i>	Paris 1740 □	403.4	333	44, nr. 1031
Chastellet, Madame la Marquise du	<i>Principes Mathéma- tiques de la Philoso- phie Naturelle. Tom. II.</i>	Paris 1759	416.1	330	32, nr. 697-698
Freitag, Adam	<i>Architectura militaris nova et aucta [...]</i>	Amsterdam 1665	410.1	406	8, nr. 243
Goedartius, Johannes	<i>De Insectis [...]</i>	London 1685	225.11	369	70, nr. 1174
le Grand, Antoine	<i>Institutio Philosophiæ secundum Principia d. Renati Descartes</i>	London 1678	542.8	200	31, nr. 667
von Gue- ricke, Otto	<i>Experimenta nova</i> [...]	Amsterdam 1672 □	421.3. Rara M 170	339	12, nr. 398

Haltaus, Christian Gottlob	<i>Calendarium Medii Ævi [...]</i>	Leipzig 1729 □	800.4	454	54, nr. 442
Kepler, Johannes	<i>Epitome astronomiæ Copernicanæ</i>	Linz 1618– 22 □	404.5 (Rara K 491)	332	81, nr. 1552
Kircher, Athanasius	<i>Mundus subterraneus</i>	Amsterdam 1678	541.9	380	7, nr. 224
Lamy, Ber- nard	<i>Ouvrages de Ma- thématique</i> , 3 bd.	Amsterdam 1734 □	252.2	317	82, nr. 1583-1585
Lesser, Friedrich Christian	<i>Testaceo-Theologia [...]</i>	Leipzig 1744 □	224.9	210	75, nr. 1344
Lesser, Friedrich Christian	<i>Insecto-Theologia [...]</i>	Frankfurt & Leipzig 1738 □	224.10	210	76, nr. 1396
Lesser, Friedrich Christian	<i>Lithotheologie [...]</i>	Hamburg 1735 □	409.13	210	76, nr. 1394
le Long, Jacobus; Scheuchzer, Johann Jakob	<i>Bibliotheca scriptorum historiæ naturalis om- nium terræ regionum inservientium</i>	Tiguri 1751 □	216.4	353	78, nr. 1471
Mallet, Allain M.	<i>Les Travaux de Mars [...]</i> . 3 bind	Amsterdam 1684-85	248.14	405	71, nr. 1248-1250
Mersenne, Marin	<i>Harmonicorum libri XII.</i>	Paris 1648/1652	535.9 (Rara Musik M 1)	291	8, nr. 244, [NB. med publika- tionsåret 1649]
Mirus, Adam Erd- mann	<i>Kurtze Fragen Aus der Chronologia Sacra [...]</i>	Leipzig 1705 □	130.5	51	49, nr. 249
Mirus, Adam Erd- mann	<i>Kurtze Fragen aus der Physica Sacra [...]</i>	Görlitz 1708 □	134.9	51	49, nr. 245
Mirus, Adam Erd- mann	<i>Kurtze Fragen aus der Politica Sacra [...]</i>	Görlitz 1707 □	134.10	51	49, nr. 248

Newton, Isaac	<i>Philosophiae naturalis principia mathematica</i>	Amsterdam 1714	404.1 (Rara L 56)	330	32, nr. 676
Ozanam, Jacques	<i>Dictionnaire mathématique ou idée générale des mathématiques</i>	Amsterdam 1691 ☐	247.6	317	38, nr. 844
della Porta, Giambattista	<i>Phytognomonica</i> [...]	Frankfurt 1608	227.16	374	70, nr. 1160
Raius, J.	<i>Historia plantarum</i> [...]. 2 bind	London 1686-88 ☐	533.1	373	12, nr. 417-418
Ricciolus, I. B.	<i>Geographiae et hydrographiae reformatae</i> [...]	Venedig 1672	988.2	415	4, nr. 100
Schott, P. G.	<i>Cursus mathematicus</i> [...]	Bamberg 1677	421.14	317	3, nr. 96
Schäffer, Jacob Christian	<i>Die Blumenpolypen der süßen Wasser</i> [...]	Regensburg 1755 ☐	222.11	372	36, nr. 784
Sturm, J. C.	<i>Collegium experimentale, sive Curiosum</i> [...]	Nürnberg 1701	418.9	341	31, nr. 653
Vergil, Polydor	<i>De rerum inventoribus libri</i>	Basel 1575	958.16 (Rara K 497)	5 og 909; Has-selager 1897, 8	59, nr. 788
da Vignola, J. Barozzio	<i>Regola delli 5 ordini di architettura</i>	[Roma 1617]	535.5	296	7, nr. 230
Wallerius, Johann Gottschalk	<i>Mineralogie, Oder Mineralreich</i> [...]	Berlin 1750	409.17	378	82, nr. 1603
Zorn, Johann Heinrich	<i>Petino-Theologie</i> [...]	Pappenheim 1742 ☐	213.2	210	77, nr. 1440
	<i>Ecclesiastica historia</i> , 8 bind.	Basel 1559-74 ☐	22.4, 23.1	69	5, nr. 141-148

Bogtitlerne er her forkortet af pladsbesparende hensyn.

Alle Horrebow-bøger er doneret til Herlufsholm Skole af Otto Thott, på nær de allerede omtalte numre. Hver for sig udtrykker bogtitlerne vigtige facetter af den europæiske kulturarv.

Ikke overraskende omhandler værkerne i tabellen helt overvejende naturvidenskabelige emner i bred forstand. En række bøger demonstrerer desuden oplysningstidens tværfaglige nysgerrighed³¹ herunder forsøg på samtænkning af humaniora (primært religion og filosofi) med hvad man i universitetsverdenen i dag kalder for STEM-området (STEM = Science, Technology, Engineering og Mathematics).

Det illustreres for eksempel tydeligt i de tre værker af den tyske antikvar og protestantiske præst Friedrich Christian Lesser (1692-1754), der promoverede en slags naturvidenskabeligt anlagt teologi, hvor Guds forsyn kunne udledes af blandt andet studiet af insekter.³² Lignende tanker gengives i Johann Heinrich Zorns (1698-1748) værk om fugle, samt i de tre ovenfor oplistede, pædagogiske værker af Adam Erdmann Mirus (1656-1728).³³ Også hos den schweiziske læge og naturvidenskabsmand Johann Jakob Scheuchzer (1672-1733) ses en slags konvergens mellem naturvidenskab og religion.³⁴

I øvrigt finder vi i de p.t. lokaliserede Horrebow-bøger på SDU discipliner som: kirkehistorie, samfundsvidenskab, pædagogik, ornitologi, konkyliologi, studier af skal- og polypdyr, entomologi, botanik (herunder studier af svampe/svampesporer), matematik, krigsvidenskab, læren om fæstningsarkitektur, astronomi, palæontologi, mineralogi, naturfilosofi, eksperimentel fysik, optik, mekanik, kartesiansk filosofi, arkitektur generelt, sandsynlighedsregning, geografi, hydrografi, horologi, opfindelser/opdagelser, vakuumteknologi og musikvidenskab.

Auktionskataloget fra 1777 ser generelt ud til at have en tyngde omkring emnerne astronomi, matematik, fysik og mekanik. Fremtrædende er også navigation og geografi, arkitektur og ingeniørkunst, naturhistorie, medicin/lægekunst, filosofi, kronologi og kalendere. Så kommer historie, encyklopædier, sprog samt diverse håndværk. Endelig er der i auktionskataloget lidt bøger om økonomi, handel, statskundskab, sam-

Hieronymus Cardanus' værk Opera Omnia i 10 bind, har en tidstypisk (1663) indbinding i brunt læder med rygforgyltning. (Syddansk Universitetsbibliotek)

fundsvidenskab, musik, religion og jura; samt forskellige tidsskrifter, magasiner, breve, taler og efterretninger etc. Den samlede variation af emner tegner et billede af en tilgang til viden, der synes at afspejle ønsket om et, fuldt opdateret universalbibliotek inden for samtidens vigtigste fagområder, men altså her med et fokus på naturvidenskab.³⁵

De fleste videnskabsfolk i 1700-tallet måtte kunne begå sig på flere forskellige sprog, ikke mindst i publikationsøjemed. Vi ser i tabellens bøger – udover det forventede latin – også tysk, fransk og svensk repræsenteret.³⁶ Auktionskataloget rummer også titler på andre sprog, fx græsk, engelsk og nederlandsk, foruden naturligvis dansk.³⁷

Særlige perler på listen over Horrebow-bøger i Odense er førsteudgaverne af Johannes Kepler (1571-1630), Otto von Guericke (1602-1686), François d'Aguilon (1567-1617) og Hieronymus Cardanus (1501-1576), men også den newtonske og kartesianske litteratur kan fremhæves som værdifuld. Nævnes må også den franske polyhistor og kartesianer Marin Mersennes (1588-1648) beskrivelser af vibrerende guitar- og klaverstrenges harmonier.

Euklid (325-265 f.v.t.) og Isaac Newton (1643-1727) er gengangere i auktionskataloget, ligesom også nævnte Johannes Kepler og Tycho Brahe fylder godt i afsnittet om astronomi. Værdifulde Newton-udgaver er blandt andet *Philosophia Naturalis* (Amsterdam 1714, jf. tabellen), *Method of Fluxions* (London 1736), *Arithmetica Universalis* (Lyon 1732) og *Opticks* (London 1730). I forhold til Kepler kan man, ud over den i tabellen anførte *Epitome*, fx fremhæve de kostbare værker *De motibus stellae Martis* (Prag 1609), *Tabulae Rudolphinae* (1627) og *Harmonices Mundi Liber I* (Linz 1619). Nærmere undersøgelser vil måske kunne indkredse, hvor disse sjældne og uvurderlige bogskatte er endt henne. De har næppe været vanskelige at afsætte på bogauktionen!

Datidens inspirationskilder til og muligheder for bogkøb

Det skal her indledningsvis understreges, at indholdet af 1700-tallets videnskabelige discipliner ikke er direkte sammenligneligt med det, som de nutidige betegnelser dækker, men at man, med 1500- og 1600-tallets videnskabelige revolution in mente, kan tale om en spirende, moderne tilgang til flere fagområder, hvor ikke mindst empirien via observationer og eksperimenter gradvist tillægges større og større vægt.³⁸

Som professor har Christian Horrebow været en del af Københavns lærde kredse. Miljøet omkring universitetet har været vigtigt. Men også hans aktiviteter i Videnskabernes Selskab, hvor også faderen var medlem, samt relationen til den allestedsengagerede Ludvig Holberg (1684-1754), der var assessor i konsistorium og professor ved universitetet, kan fremhæves som en del af Christian Horrebows netværk.³⁹ Astronomen fungerede som skifteforvalter i dødsboet efter Holberg, ligesom han udfærdigede en fortale til 2. udgaven af Holbergs *Danmarks Riges Historie*, tredje bind (1754).

Når det gælder Videnskabernes Selskab, kan der peges på flere personer, der har fungeret som Christian Horrebows samarbejdspartnere. I regi af selskabets banebrydende satsning med præcise opmålinger af Danmark arbejdede Horrebow fx sammen med den bibliofile historiker og embedsmand Bolle Willum Luxdorph (1716-1788),⁴⁰ gehejmeråd og bogsamler Henrik Hielmstjerne (1715-1780) samt professor i matematik Christen Hee (1712-1781).⁴¹ Sidstnævnte var også et biblioteksmenneske

og bidrog til etableringen af Marinens Bibliotek (Søe-Officers-Bibliothek) i 1765.⁴² Med andre ord har det ikke skortet på kolleger med viden inden for opbygning af bogsamlinger – folk som man kunne forvente havde fingeren på pulsen i forhold til relevant litteratur.

Omtales må også Horrebows publikationsmæssige forbindelse til bogtrykkeren Ernst Henrich Berling (1708-1750), herunder også til et antal medforfattere, der har været del af de samme lærde cirkler. Christian Horrebow udgav hos Berling blandt andet afhandlingen *Dissertatio Biblico-Mathematica de Mari Salomonis Aeneo* (1740) med reference til ”bronzehavet” hos Kong Salomon i Første Kongebog 7:23-26. Tematisk ligger dette værk i fin tråd med de nævnte, tværvideenskabelige inspirationskilder i hans bibliotek, hvor fx emner fra Bibelen sagtens kan belyses matematisk.

Naturligvis har den ældre og de yngre Horrebows'ers samlede akademiske kontaktflade medvirket til at give forskellige input til boganskaffelser. Der har været flere boghandlere i København, som man har kunnet frekventere, herunder fx Frantz Christian Mumme (død 1756) med bogbod på Børsen. Mumme besøgte jævnligt bogmesserne i Frankfurt og Leipzig, hvorfra der kunne hjembringes nye varer til boghylderne.⁴³ Samtidig fungerede tidens boghandlere ofte som forlæggere, hvorved forretninger med byens lærde kunne antage mange former.⁴⁴ Foruden Mumme kan man nævne aktiviteterne i Købmagergade og Fiolstræde, der i løbet af 1700-tallet udviklede sig til et centrum inden for boghandel og forlagsvirksomhed. Mod slutningen af 1700-tallet trådte også Søren Gyldendal (1742-1802) ind på scenen med mange former for virksomhed.⁴⁵

Den enkelte bogsamler kunne, alt efter formue, også selv tage til udlandet og her købe bøger. Fra Christian Horrebows samtid kan nævnes den tidligere omtalte Thomas Bugge. Bugge skrev dagbog om sine rejser, hvor der indgår beskrivelser af bogindkøb i Amsterdam og London.⁴⁶ I forbindelse med sidstnævnte by gengiver Bugge en længere liste over erhvervede bogtitler med angivelse af priser.⁴⁷ Det har ikke været muligt at kaste lys over de præcise kanaler, hvorigennem Christian Horrebow købte sine bøger. Intet tyder dog på, at han har handlet i udlandet. I hvor høj grad Christian har modtaget eller arvet bøger fra sin far lader sig i

dag ikke fastslå med sikkerhed. Men der er, som sagt, bevaret bogbind med en dobbelt Horrebow-proveniens, der indikerer, at dette har været tilfældet.

Fremtiden for Horrebows bøger på Syddansk Universitetsbibliotek

Når det gælder slægten Horrebows bøger på SDU, så er fremtiden lys og åben: De mange både praktiske og forskningsmæssige spørgsmål, som det hidtidige arbejde med identifikation, verifikation, proveniens osv. afstedkommer, illustrerer sammen med den viden, der er erhvervet gennem dette arbejde, at områdets forskningspotentiale på ingen måde er udtømt.

At Christian Horrebows oprindelige bibliotek repræsenterer såvel dansk som international kulturarv er evident. Syddansk Universitetsbibliotek arbejder generelt med øget digital adgang til den trykte kulturarv. Institutionen har, ligesom dens forgænger, Odense Universitetsbibliotek, ikke en national forpligtelse til at bevare og tilgængeliggøre litteraturen. Men det er en del af universitetets mandat til forskning og forskningsbaseret uddannelse, ligesom det ligger i universitetsbibliotekets DNA at understøtte disse aktiviteter, også på tværs, gennem samarbejder med andre institutioner.

Det betyder blandt andet, at universitetsbiblioteket ikke alene vil arbejde med bevaring og opbevaring af samlingen, men i stigende grad med forskningsbaseret formidling, herunder med udstillinger og tilsvarende aktiviteter – rettet både mod forskere og studerende, såvel som mod den interesserede offentlighed.

På emne- og titelniveau peger Christian Horrebows bibliotek *både* bagud i tid, ikke mindst til den videnskabelige revolutions første gløder, og frem i tiden, i kraft af en øget brug af den empiriske metode. Hertil kommer litteraturen fra Horrebows samtid, fra hans kolleger i ind- og udland. Den danske astronoms bibliotek, som det fremstår i auktionskataloget fra 1777, bliver et øjebliksbillede af, hvad der åbenbart var tilgængeligt for en (bemidlet) forsker fra den danske universitetselite

i 1700-tallet. Med perlerækken af førsteudgaver synes det tydeligt, at Christian Horrebows bibliotek, også dengang, har udgjort en veritabel formue, ligesom bindenes symbolværdi som dansk og international kulturarv næppe kan underkendes.

Det kan måske undre, at astronomens samlede bibliotek ikke forblev på familiens hænder – og siden kunne overdrages til én af sønnerne; således fx til den medicinstuderende Peder Horrebow (1756-1778), eller til lægen Magnus Horrebow (1763-1796) eller den teologiske forfatter Otto Horrebow (1769-1823). Christian Horrebows enke Anna Barbara Langhorn (1735-1812) fik imidlertid lov til at sidde i uskiftet bo og har derved kunnet disponere over mandens bibliotek.⁴⁸

Fremtidig forskning i Christian Horrebows bibliotek kunne blandt andet interessere sig for muligheden for eksistensen af bøger, der af én eller anden grund ikke kom på bogauktionen 1777, men faktisk blev overdraget til børnene. Man kunne også forestille sig bøger, der ikke blev solgt på bogauktionen og gik tilbage til familien. Dette kan være emne for kommende undersøgelser.

Konklusion

Ejersignaturer, exlibris, mærker, stempler og andre marginalia er alt sammen vigtige spor, når man i dag – flere århundreder senere – skal forsøge at genskabe et gammelt fysisk bibliotek. Med nutidens teknologier, herunder muligheden for en digitalisering af bogbind samt anvendelsen af OCR, søgemaskiner og AI, er der åbnet op for en række scenarier, hvor, om ikke det hele, så dog en delmængde af tidligere tiders bogsamlinger/biblioteker lader sig rekonstruere; ikke nødvendigvis som et samlet fysisk bibliotek med placering på en enkelt institution, men måske snarere som en digital form for kortlægning med proveniensen som ledetråd.

Christian Horrebows bibliotek manifesterer en kendt dansk slægts videnskabelige tyngde og tradition. Med dette studie, om end foreløbigt, er det håbet at kunne lægge et fundament for kommende forskning i de horrebowske bogsamlinger og samtidig lægge skinnerne for tilsvarende undersøgelser, hvor fx ejermærker og exlibris i kombination med katalo-

ger hjælper forskerne med at samle, hvad der før var splittet i forhold til danske privatbiblioteker, men også institutionelle bogsamlinger.

Utrykt materiale

Herlufsholm Skole og Gods

C.II.b. Rektorembedet

1755–1803 Sager vedrørende biblioteket og samlingerne

D.IV.c. Godsadministrationen

1771–1800 regnskaber

Rigsarkivet København

Københavns Universitet. Den centrale økonomiske forvaltning. Universitetets regnskaber 1732–1805

1810–07: 1776/77 Reviderede årsregnskaber med bilag.

Københavns Hof- og Stadsret.

Bevillinger og Samfrændeskifter 1771–1776.

Litteratur

Bruun, C. (1902). *Bibliotheca Danica. Systematisk Fortegnelse over Den Danske Literatur fra 1482-1830 efter Samlingerne i Det Store Kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn*. Fjerde Bind. Kjøbenhavn, 580.

Bugge, T., Møller Pedersen, K., & Clercq, P. de. (2010). *Thomas Bugges dagbog 1777: rejsen til Tyskland, Holland og England*. Aarhus Universitetsforlag: 18 (10 VERSO), 181–189 (Appendix 2).

Bulinsky, D. (2020). *Nahbeziehungen eines europäischen Gelehrten: Johann Jakob Scheuchzer (1672–1733) und sein soziales Umfeld*. Chronos Verlag. På web-adressen: <https://doi.org/10.33057/chronos.1561>

Christensen, C. H. (1931). "Classification and Cataloguing in the Scandinavian Countries", *The Library quarterly (Chicago)* 1(4): 436-464.

Dahlkild, N., & Bille Larsen, S. (2021). *Dansk Bibliotekshistorie*. Bind 1. Aarhus Universitetsforlag.

Drozdek, A. (2021). "Avian Theology of Johann Heinrich Zorn". *Studia Etckie*, 23(4): 475-484.

Englander, K. (2013). "The Rise of English as the Language of Science". I: *Writing and Publishing Science Research Papers in English* (pp. 3-4). Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-94-007-7714-9_1

Fisher, S. & M. Meuti (2018). "Contributions of Entomology to Natural Theology from the Late 17th to the Early 19th Century". *American Entomologist* 64(4): 242-250.

Forchhammer, J. (1882). *Katalog over Herlufsholms Skoles Bogsamling*, Fortale af Joh. Forchhammer, I Kommission hos Thaning og Appel, Trykt hos J. Jørgensen & Co. Kjøbenhavn.

Hansen, T. L., et al. (2007). "Horrebow, Christian". *The Biographical Encyclopedia of Astronomers*. New York, NY, Springer New York. 1: 526.

Hansen, T. L., et al. (2007). "Horrebow, Peder Nielsen". *The Biographical Encyclopedia of Astronomers*. New York, NY, Springer New York. 1: 526-527.

Hasselager, A. K. (1897). *Tillæg til Katalog over Herlufsholms Skoles Bogsamling*. Udarbejdet af A. K. Hasselager, overlærer, Trykt hos J. Jørgensen & Co. (M. A. Hannover). Kjøbenhavn.

Hayakawa, H., et al. (2019). "Unaided-eye Sunspot Observations in 1769 November: A Comparison of Graphical Records in the East and the West". *Solar Physics* 294(95): 1-9.

Heegaard et al. (1980). Cedergreen Bech, Svend et al. *Dansk Biografisk Leksikon*, Grundlagt 1887 af C. F. Bricka og videreført 1933–44 af Povl Engelstoft under medvirken af Svend Dahl. Tredje udgave. Redaktør Sv. Cedergreen Bech. Sjette Bind: Harald – Høedt, 570–574. Gyldendal.

Henry, J. (2023). “The Scientific Revolution”. I: *The Oxford History of Science*. Oxford University Press. På web-adressen: <https://doi.org/10.1093/oso/9780192883995.003.0006>

Holck, J. P. (2015). *Den gamle verdens magi: Bogsamlingen fra Herlufsholm på Syddansk Universitetsbibliotek*. Syddansk Universitetsbibliotek, SDU, Odense.

Holck, J. P. (2018). “Nye teknologier og Herlufsholm-samlingen”. *Bibliotekshistorie* 13: 38–66.

Horrebow, P., & Jørgensen, N. T. (1975). *En oversættelse af og kommentar til Horrebow, “Adytum astronomiæ”*. Aarhus universitet. Institut for de eksakte naturvidenskabers historie.

Hoyt, D. V. & K. H. Schatten (1995). “A new interpretation of Christian Horrebow’s sunspot observations from 1761 to 1777”. *Solar physics* 160(2), 387–392.

Høg, E. (2008). Astrometric accuracy during the past 2000 years. *arXiv. Org*.

Ilsoe, H. (1993). “Bogtrykkerne i København og deres virksomhed ca. 1600–1810”. *Folk og kultur*, 126.

Ilsoe, H. (1996). “Hvordan så Otto Thotts bøger ud?”. *Fund og forskning i Det kongelige Biblioteks Samlinger* 35, Det kongelige Bibliotek, København, 65–94.

Ilsoe, H. (1999). *Det kongelige Bibliotek i støbeskeen. Studier og samlinger til bestandens historie indtil ca. 1780 ved Harald Ilsoe*. With English Summary. Bind 1 og 2. Det kongelige Bibliotek. Museum Tusculanums Forlag. København.

Ilse, H. (2007). *Biblioteker til salg: om danske bogauktioner og kataloger 1661-1811*. Det kongelige Bibliotek. Museum Tusculanums Forlag. København, 180, 206-208.

Jørgensen, C. S., Korff, C., Senthamizh Pavai, V., & Arlt, R. (2019a). “Christian Horrebow’s Sunspot Observations – I. Life and Published Writings”. *Solar Physics*, 294(6), Article 77. På web-adressen: doi.org/10.1007/s11207-019-1465-z

Jørgensen, C. S., Karoff, C., Senthamizh Pavai, V., & Arlt, R. (2019b). “Christian Horrebow’s Sunspot Observations – II. Construction of a Record of Sunspot Positions”. *Solar Physics*, 294(6), Article 78. På web-adressen: <https://doi.org/10.1007/s11207-019-1466-y>

Jørgensen, N. T., Fabricius, C., Tortzen, Chr. G., & Danske Sprog- og Litteraturselskab. (2023). *Ole Rømer’s Triduum*. (1. edition.). Society for Danish Language and Literature.

Kaiser Kudsk, S. G., et al. (2022). “Solar variability between 650 CE and 1900 – Novel insights from a global compilation of new and existing high-resolution 14C records”. *Quaternary Science Reviews* 292: 107617.

Kerry, P. E. (red.) (2018). *New approaches to religion and the Enlightenment*. Fairleigh Dickinson University Press. På web-adressen: <https://doi.org/10.5040/9781683935162>

Kragemo, Helge Bergh (1928). “Universitetsbibliotekets samling av matematisk litteratur”. *Norsk Matematisk Tidsskrift* 1928, 156-158.

Kragh, H. (2006). Fra Middelalderlærdom til Den Nye Videnskab 1000-1730. I: Kjærgaard, Peter C. et alii (red.): *Dansk Naturvidenskabs Historie* Bind 1-4. Aarhus Universitetsforlag. Bd. 1 af Helge Kragh.

Kühn, H. (2019). “Herkunft, Werdegang und Familie des Zittauer Gymnasialkonrektors Adam Erdmann Mirus (1656-1728)”. *Zeitschrift für Mitteldeutsche Familiengeschichte*, 60 (2019), 21-44.

Rjéoutski, V., & Frijhoff, W. (2018). *Language Choice in Enlightenment Europe: Education, Sociability, and Governance*: Amsterdam University Press. På web-adressen: <https://doi.org/10.1515/9789048535507>

Schlichtkrull, T., Røllum-Larsen, C., & Ørbæk Jensen, A. (2024): *Universitetsbiblioteket efter 1728: bidrag til en samlings historie*. Syddansk Universitetsforlag.

Sotome, K. (1911): “Talcott Horrebow’s method of determining latitude made applicable to a small theodolite”. *Astronomische Nachrichten*, 187 (17): 337-340.

Stein, A. F. (1777). *Catalogus Librorum, Quos, dum vixit, possedit Mag. Christianus Horrebow, S. R. M. A Consiliis Status et Justitiæ et Professor Astronomiæ in Universitate Regiæ Havniensi, Et qui publica Auctione venduntur in Ædibus Defuncti in Platea Vulgo dicta Kannike-Stræde Die Vii. Aprilis Ao. 1777*. HAVNIÆ. Typis Augusti Friderici Steinii [bogtrykker August Friderich Stein ca. 1728-1786].

Teisen, J. (1965). *Marinens Bibliotek 1765 - 3. januar - 1965* (Jubilæumsskrift). København.

Toftgaard, A. (2019). “Landkort over en samling. Hvad katalogposterne kan fortælle om Otto Thotts håndskriftsamling – og om katalogisering”. *Fund og forskning i Det kongelige Biblioteks Samlinger* 58, Det kongelige Bibliotek, København. På web-adressen: DOI: <https://doi.org/10.7146/fof.v58i0.125301>

Toftgaard, A., et al. (2023). *Private Libraries and their Documentation, 1665–1830: Studying and Interpreting Sources*. Chapter 2 A Private Library as a Material History of the Book. Otto Thott’s Encyclopedic Library in Copenhagen (pp. 48-76). Brill.

Tolstrup, F. (1965). *Det ældste Herlufsholm: 1560-1788*. København. Thaning og Appel.

Ziegler, B. (1995). "Organisering af den danske boghandel. Baggrunden for Boghandlerforeningens stiftelse 1837". *Magasin Fra Det Kongelige Bibliotek*, 10(1), 3-12. På web-adressen: <https://doi.org/10.7146/mag.v10i1.66388>

Noter

- ★ Titlen "Bøger i kredsløb" hentyder til, hvordan bøger fra en afdød astronoms bibliotek over tid kan cirkulere eller komme 'vidt omkring', for bl.a. at ende på Syddansk Universitetsbibliotek.
- 1. Otto Thott 1703-1785, var storgodsejer på Sydsjælland (Gavnø, Strandegård og Lindersvold), og spillede gennem årtier en markant rolle i landets styrende organer, særligt inden for økonomi og handel. https://biografiskeksikon.lex.dk/Otto_Thott
- 2. Toftgaard et al. 2023; Toftgaard 2019; Ilsøe 1999; Ilsøe 1996.
- 3. Holck 2015.
- 4. Heegaard et al. 1980.
- 5. Hansen et al. 2007; Ilsøe 2007; Bruun 1902.
- 6. https://biografiskeksikon.lex.dk/Peder_Nielsen_Horrebow
- 7. Jørgensen et al. 2023.
- 8. Branden hærgede også Peder Nielsen Horrebows bopæl.
- 9. Sotome 1911.
- 10. Høg 2008.
- 11. *Operum mathematico-physicorum*, I-III.
- 12. Horrebow & Jørgensen 1975.
- 13. https://biografiskeksikon.lex.dk/Christian_Horrebow
- 14. Hoyt & Schatten 1995; Hayakawa et al. 2019; Jørgensen et al. 2019a, 2019b; Kaiser Kudsk et al. 2022.
- 15. https://biografiskeksikon.lex.dk/Peder_Horrebow
- 16. *Tractatus Historico-Meteorologicus*, Hauniæ MDCCLXXX.
- 17. Stein 1777; Forchhammer 1882; Hasselager 1897.
- 18. Christensen 1931.
- 19. Munkegangen hører til den ældste del af Herlufsholm med bygningslevn fra det tidligere Skovkloster. <https://trap5.lex.dk/sogn/herlufsholm-sogn-oester-flakkebjerg-herred/>
- 20. Regnskab 1776-77, pagina 14. – 1771-1800 regnskaber. Se også Tolstrup 1965, s. 246-247; Brev 21.6.1777 fra Thott til rektor Bernth. – 1755-1803 sager vedrørende biblioteket og samlingerne; Brev 20.9.1777 fra Thott til rektor Bernth. – 1755-1803 sager vedrørende biblioteket og samlingerne.
- 21. Brev 8.7.1780 fra Thott til rektor Bernth. – 1755-1803 sager vedrørende biblioteket og samlingerne.

22. På Syddansk Universitet findes blandt andet: *Fortegnelse over Bøger som ved adskillige Leiligheder ere forærede til Herlufsholms Bibliothek i Aarene fra 1819 til 18[27] inclusive.*
23. Ilsoe 2007.
24. Se fx Holck 2015; Holck 2018.
25. Om opstillingssystemet på Herlufsholm Skole, se Forchhammer 1882. Denne opstilling er videreført på Syddansk Universitetsbibliotek.
26. Schlichtkrull 2024.
27. Faktura, dateret 21. april 1777. Reviderede årsregnskaber med bilag 1776-77.
28. Kragemo 1928, s. 156.
29. Ved en søgning i Det Kongelige Biblioteks katalog på <https://soeg.kb.dk/> 27.8.2025, findes 'Horrebow', 'Peder Nielsen Horrebow', 'Christian Horrebow', 'Peder Horrebow', 'Niels Horrebow', 'Johannes Horrebow' samt 'C. Horrebow'.
30. Holck 2015.
31. Kerry 2018.
32. Fisher & Meuti 2018.
33. Drozdek 2021, Kühn 2019.
34. Bulinsky 2020.
35. Dahlkild & Bille Larsen 2021.
36. Rjéoutski & Frijhoff 2018.
37. Englander 2013.
38. Henry 2023; Kragh 2006.
39. Peder Nielsen Horrebow havde i 1714 held til at få sit professorat i astronomi ved Københavns Universitet, selvom Ludvig Holberg egentlig stod for tur. Det skabte grobund for en årelang splid om anciennitet imellem de to lærde. Dahlkild & Bille Larsen 2021.
40. Som et kuriosum kan det nævnes, at det her anvendte eksemplar af auktionskataloget har tilhørt Luxdorph.
41. Videnskabernes Selskab: <https://royalacademy.dk/tidslinje/>
42. Teisen 1965.
43. www.boghandlereidanmark.dk
44. Ilsoe 1993.
45. Dahlkild & Bille Larsen 2021.
46. Bugge, Pedersen & de Clercq 2010.
47. Bugge, Pedersen & de Clercq 2010, Appendiks 2.
48. Bevilling 20.9.1776 for Ann Barbara, enke efter Christian Horrebow til at sidde i uskiftet bo med deres umyndige børn. 172. Bevillinger og Samfrændeskifter 1771-1776. Københavns Hof- og Stadsret, Rigsarkivet.

Klaus Henrik Seidelin og hans bogsamling i Maribo – 1794 til 2022

Af Bente Kaspersen

Ideen til biblioteket i Maribo startede i 1794, og biblioteket blev oprettet i 1795 som et ”Provinsialbibliotek”, der skulle være for alle borgere i byen og provinsen. Initiativtageren var Klaus Henrik Seidelin, som var præget af oplysningstidens tanker. Det første udlån skete i februar 1796. Bøger, indgået i samlingen, blev præget med et navn, der angav tilhørsforholdet til Maribo. Navnene ændredes over tid, og fra sidste halvdel af 1800-tallet blev navnet Stiftsbibliotek – eller afledninger heraf – sat på bøgerne.

Et bibliotek for alle borgere i byen og provinsen har således eksisteret i Maribo siden 1796, hvorved det bliver det ældste offentlige folkelige bibliotek i Danmark. Efter bibliotekslovens vedtagelse i 1920 har biblioteket udviklet sig til et moderne folkebibliotek. Dele af den oprindelige bogsamling blev efterhånden slidt eller havde mistet lånernes interesse, og ad flere omgange blev der iværksat revision og kassationer, men trods skiftende bibliotekspolitik, omorganiseringer og strukturreformer befinder mange bøger fra den oprindelige samling fra 1796 sig stadig i Maribo.

Maribo Stiftsbiblioteks historie er beskrevet i flere sammenhænge, første gang af Elisabeth Ostenfeld og Volmer Valerius i 1945, dernæst af Georg Heilskov Pedersen i 1962 og endelig af Erik Poulsen i 1996. A. Egelund Møller har skrevet en biografi om Klaus Henrik Seidelin i 1996.¹

Denne artikel har særlig fokus på Klaus Henrik Seidelin, hans ideer, hans samling og særligt at følge, hvorledes det, som man kan kalde ”Seidelins bogsamling”, er blevet forvaltet gennem århundrederne. Samlingens udvikling og ”skæbne” op igennem tiden behandles i denne artikel.

Bente Kaspersen, fhv. biblioteksleder ved Maribo Stiftsbibliotek og efter kommunesammenlægningen fhv. vicebibliotekschef ved LollandBibliotekerne, Refshalevej 51, 4930 Maribo

Klaus Henrik Seidelin – liv og levned

Klaus Henrik Seidelin (1761–1811) var født i Gloslunde på Lolland, hvor faderen var præst. Han var en ud af en børneflokk på fem: fire sønner og en datter. Faderens ønske var, at sønnerne skulle være præster, og datteren skulle giftes med en præst. Alle undtagen Klaus Henrik fulgte faderens ønsker. Datteren blev gift med præsten i et af nabosognene, medens de andre sønner fulgte faderens ønske, men de døde tidligt, og alle før faderen².

Faderen, Hans F. Seidelin, var 60 år og moderen godt 30 år, da Klaus Henrik blev født. Faderen havde et konservativt kristent syn og en patriarkalsk holdning, så i Seidelin-præstegården var faders ord nærmest lov.

*Det eneste kendte portræt af
Klaus Henrik Seidelin.
Udført af kobberstikker Andreas Flint,
1806. (Det Kgl. Bibliotek)*

I sin barndom tilbragte Klaus Henrik megen tid sammen med sin fætter, Friedrich Seidelin, der havde rejst rundt i verden, og som var hyppig gæst i Seidelin-præstegården. Klaus Henrik syntes, at den vidtberejste fætter var en meget spændende gæst, der kunne fortælle om fremmede byer og lande. Det vakte en udlængsel hos Klaus Henrik, og i 1775 drog han til søs, tog styrmandseksamen, men efter tre år vendte han tilbage til Lolland, kom på latinskolen i Nakskov og blev student i 1780.

Efter studentereksamen rejste Klaus Henrik til København for at studere. Faderen var glad, for nu troede han, at sønnen var kommet på rette tanker. At han ikke ville være præst, lukkede faderen dog ørerne for, og at sønnen endelig ville i gang med at studere betød, at fader Seidelin åbnede for penge-kassen og betalte for hans ophold og studier. Men da Klaus Henrik i et brev til sin fader skrev, at han hverken ville være præst eller religionslærer, reagerede den gamle præst meget negativt. Hvis han ikke ville studere teologi og på ugudelig vis trodse sin far og det fjerde bud, så måtte han sejle sin egen sø.³ Med den hårde melding håbede faderen, at sønnen ville ombestemme sig. Men det gjorde han ikke. En god ven i København, professor Jacob Baden, foreslog, at Klaus Henrik tilbød sig som ”Hus-informator” for velhavende folks børn. Indtægten herfor var dog ikke særlig indbringende. I 1787 fik han mulighed for at tage til de dansk-vestindiske øer og blive hushovmester/privatlærer for danske embedsmænds børn. Senere blev han ansat som lærer i matematik, regning og skrivning ved det Kgl. Institut på St. Thomas.⁴ Efter tre år fik han brev om at faderen var død, og da hans andre brødre også var døde, måtte Klaus Henrik rejse hjem og tage sig af sin moder. De flyttede til Maribo i 1791 – og Klaus Henrik ønskede at læse og leve i ”litterært Mag” i Maribo.

Det må antages, at Klaus Henrik med det udtryk havde ønsket at leve et liv med bøger. Men de bøger og tidsskrifter, han savnede og gerne ville læse – om samfund, om samfundsforandringer, om oplysning til alle – fandtes ikke i Maribo. Byen var dengang en lille by med kun ca. 660 indbyggere – og Klaus Henrik kedede sig, ”...byen var arm på selskabsomgang men endnu armere på midler til at tilfredsstille sund læselyst...”.⁵ Han var meget optaget af oplysningstidens tanker om reformer og troen på, at man gennem viden, fornuft og erfaring kunne forstå verdens sammenhæng og få den – og ikke mindst Guds hemmeligheder – frem i lyset.

I 1794 forfattede han – en vistnok håndskreven – *Plan til en offentlig Dansk Bogsamlings Oprettelse i Mariebo* og lod den omløbe til gode folk i Maribo med opfordring til at støtte oprettelsen af en bogsamling i Maribo. Man kunne bidrage med penge og/eller med bøger. Med planen fulgte en påtegningssliste med angivelse af foreløbige bidragydere, og hvad de havde doneret af bøger og pengebeløb.

I 1795 flyttede Klaus Henrik til København sammen med sin mor. På trods af at han flyttede fra Maribo, fulgte han op på sit initiativ og fik samme år trykt sin plan i revideret form og udsendt til en bredere kreds af præster og godsejere og andre gode folk på Lolland og Falster – nu med en lidt ændret titel: *Plan til en offentlig Dansk Provinsialbogsamling i Mariebo*. I den opfordrede han til at følge op på det gode resultat, som 1794-planen havde givet.

I København slog Seidelin sig ned i en ejendom på hjørnet af Silkegade og Pilestræde. Hans plan var at indrette et bogtrykkeri. Han havde dog ikke tålmodighed til at stå i lære i 3–4 år for at opfylde laugets krav om at etablere et trykkeri, men han vidste, at fristaden Hamborg havde mange såkaldte ”frimestre” dvs. håndværkere, som stod uden for laugene. Seidelin kontaktede en sådan frimester og tog en uddannelse i bogtrykkerfaget på 6 uger. Tilbage i København søgte han og fik kongeligt privilegium til at kunne virke som bogtrykker.

I 1797 åbnede han sit bogtrykkeri. Bog- og bibliotekshistorikeren Helge Nielsen har sammenfattende beskrevet ham som en *bogens mand, bogtrykker, skribent, redaktør og bladudgiver, oversætter, biblioteksentusiast*.⁶ Han oprettede et skriftstøberi, som også kunne levere skrifttypen Antikva, som han særligt var en ivrig forkæmper for, men publikum foretrak skrifttypen Fraktur, de krøllede bogstaver.⁷ Da han i 1803 udgav bladet *Dagen* var det trykt med Antikva, men skriften måtte ændres til Fraktur for at imødekomme publikums ønsker.

Som forfatter skrev han talrige artikler, ikke blot til adskillige tidsskrifter men også til sine egne blade, *Politievennen* og *Dagen*, hvor mange af hans artikler bragte ham i konflikt med myndighederne.

Politievennen (nr. 1–50) fungerede i mange år som det sted, hvor småkårsfolk kunne henvende sig med deres klager og besværinger: manglende rendestensbrætter, brutale underofficerer eller mangelfuld renholdning af gårde og gader. Bladet tog sagerne op og opnåede derigennem stor udbredelse og blev også læst af myndighederne: Seidelin stod for udgivelse af bladet fra 1798–1804 – i perioden 1802–1804 skete det under censur.

Dagen (nr. 1-51) fungerede som en nyhedstjeneste. Seidelins lovligt raske journalistik bevirkede en censurdom i 1802 og tab af trykkeriprilegiet i 1805, men forholdet til myndighederne bedredes radikalt omkring 1810. *Dagen* vandt i årene efter Seidelins død i 1811 så meget terræn, at den i 1820'erne var hovedstadens største avis.⁸

Seidelin udgav også *Læsendes Aarbog*, (1800-1802), et ambitiøst trebindsværk, der fungerede som en tidlig form for nationalbibliografi og indeholdt en omfattende litterær tidstavle, der dokumenterede danske udgivelser og litterære forhold omkring år 1800. Det kan betragtes som en forløber for senere bibliografiske værker som *Dansk Bogfortegnelse* og *Bibliotheca Danica*.⁹

Selv om Seidelin var bosiddende i København, glemte han dog ikke Provinsialbogsamlingen i Maribo. I 1810 skænkede han 25 Rdl. og tilbød samme bidrag hvert år, men stillede dog en betingelse: ”*For denne Summa maa ikke indkjøbes nye Bøger - de forbistrede Romaner, Røverhistorier og andet mere af samme Suurdej - men den skal anvendes til Bøgers Indkjøb paa forefaldende Bogauktioner i Stiftet*”.¹⁰ Med dette vurderede han, at priser på bøger på auktion er lavere end nye bøgers pris.

Han bevirkede også, at biblioteket i Maribo kom på udsendelseslister fra Videnskabernes Selskab, Selskabet til de skønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse og Det Kongelige Landhusholdningsselskab. Og han sørgede for, at biblioteket af kongen modtog et fuldstændigt koloreret eksemplar af *Flora Danica*.

Seidelin forblev tro mod sin ”anti-opfattelse” af det bestående, besjælet af reformiver og oppositionslust, en fjende af det forlorne og en elsker af en god spøg. som bl.a. kom til udtryk gennem det, han publicerede. Han arbejdede for flere af oplysningstidens personligheder, og var bl.a. forlægger for P.A. Heiberg og Malthe Bruun, som begge blev landsforvist på grund af deres oprørske skrifter mod enevælden.

En af de første bøger han trykte, var *See og Døm eller Lutheranerens Troesbekjendelse ved Siden af den Fornufttroendes*, udgivet 1797.¹¹ Heri holdt

han – på modstående sider – Luthers Katekismus' tekst op mod sin egen "trosbekendelse", og indholdet er nærmest et manifest over hans holdninger til oplysningstidens og fornuftens tankesæt.

Som følge af tidens strenge censurlove bragte arbejdet i flere omgange Seidelin i konflikt med politiet og øvrigheden, og han måtte flere gange en tur i fængsel. Da han døde i april 1811, sendte han i sit testamente en sidste "svada" – han var absolut ingen gejstlig mand, og var *"...så lidet en Ynder af Standen og overhovedet af Embedsstand, at han i sit Testamente udelukkede denne som Kurator i sit Bo."*¹²

Biblioteket – start og det videre forløb

Gang på gang slog Seidelin i sin 1794-plan fast, at livet i den lille provinsby var dødsens kedsommeligt, "arm på selskabsomgang", men endnu armere på midler til at tilfredsstille sund læselyst. Han havde Maribos tarv for øje og nævnte også kvinder og børn, der næsten ingen adspredelse havde. *"Men én af de ædleste Fornøjelser, en god og morsom Læsning, den kan vi, ved at anskaffe en offentlig Bogsamling, skjenke vort Fruentimmer; og kan vi, da bør vi det"*.¹³ Om børnene skrev han, at skolen var utilstrækkelig, de havde megen tid til overs og deres forældre ville sikkert gerne have vakt deres børns lyst til *"gavnlig morende Bøger"*.

Han skrev også om læseselskaber, at de var nyttige, men de kunne ikke erstatte et offentligt bibliotek. De havde kun de nyere bøger, og når alle bøger havde været gennem læsekredsens medlemmer, blev de solgt til private.

I 1794-planen angav Klaus Henrik Seidelin forskellige opfordringer og bestemmelser, som kan sammenfattes således:

1. De, der ejer danske bøger anmodes om at skænke dem til en bogsamling, enten straks – dvs. så snart man ved, at den bliver oprettet – eller senere ved sin død at tilsikre sine bøger til bogsamlingen.
2. De indbyggere, som ikke agter at blive i byen for bestandig, kan bidrage med en større eller mindre skænk af bøger eller penge, til gavn for den by og egn, som de lige nu bor i. Og det vil være et

godt eksempel, og have den bedste virkning hos øens jordbesiddere, præster og øvrige oplyste landboere, såvel som indbyggere i de andre lollandske købstæder.

3. Bogsamlingen bør være dansk, men bøger på fremmede sprog kan være en velkommen gave, da de ved bytte eller salg vil kunne være med til at skaffe brugelige danske bøger. Ligeledes modtages også gerne enkelte bind af værker og dubletter.
4. I stedet for bøger kan man bidrage med penge, for derved at tilkøbe sig den fornøjelse at have fremmet en så ønskværdig sag.
5. Ved årlige bidrag, ved efterhånden tilkommende gaver, samt ved nedenfor omtalte læsningsleje kan bogsamlingen blive i stand til årligt at indkøbe et valg af de udkommende danske bøger.

Artikel 6 og 7 angiver, at bogsamlingen har tre bestyrere, hvoraf en er sekretær, en er kasserer og en er bogværger.

8. De afleverede bøger opsættes straks til opbevaring og brug i kirkens jomfrukor.
9. Der føres to fortegnelser over bøgerne, i alfabetisk orden og med angivelse af bogens indkøbspris. Den ene fortegnelse bliver hos bogsamlingens opsynsmænd, den anden ved bogværgeren.
10. Så snart bogsamlingen er etableret, søges kongelig konfirmation på, at den må nyde samme forret og betryggelse, som andre offentlige stiftelser, med regnskabs aflæggelse til Kammeret, forfordringsret i dødsboer, fritagelser for stempelafgift osv.
11. Bogsamlingens bøger udlånes til lånere, der erlægger to skilling ugentlig leje i de første fjorten dage. Hvis han beholder bogen længere, stiger lejen til tre skilling ugentlig. De der har bidraget til bogsamlingens oprettelse bør fritages fra at betale denne leje, hvis de selv forlanger det.

Artikel 12 og 13: Omhandler pekuniære krav mod lånerne, hvis de lånte bøger var beskadiget eller bortkommet.

Artikel 13 bestemmer også, at der føres en udlånsprotokol, hvori de udlånte bøger indføres efter nummer og lånernes navne.

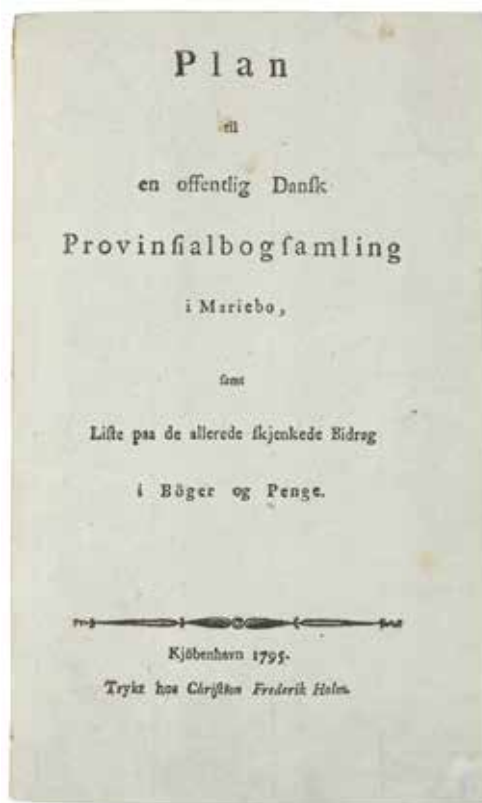
14. En eller to gange om ugen, hver gang en time, er bogsamlingen åben. Bogværgeren er da til stede og udlåner til de lysthavende.

I planen fra 1795 trykte han en påtegningsliste med angivelse af foreløbige bidragydere, hvad de siden 1794 havde doneret af bøger og pengebeløb. Seidelins mor, M. C. Seidelin og Klaus Henrik selv var de førstnævnte på listen, og de stod for de første 95 numre (titler) til samlingen og 10 Rdl., samt 2 Rdl. i årligt pengebidrag. Derudover indeholdt listen 26 yderligere bidragydere, som enten havde givet bidrag eller havde forpligtet sig til at bidrage med bøger, når samlingen var en realitet. Ud over bidragyderne omfattede listen i alt 481 numre (titler), bøger eller tidsskrifter.

Herefter var der opstillet et regneeksempel med en ambition om, at såfremt bogsamlingens årlige indkomne bidrag kunne blive 100 Rdl. så ville der kunne anskaffes et pænt stort (*kjernefuldt*) udvalg af de årligt udkomne skrifter. Ja, for 200 Rdl. kunne alle årligt udgivne skrifter indkøbes. Men skulle de årlige bidrag beløbe sig til endnu mere, ville der efterhånden kunne blive anskaffet de "*allerede værende Danske Skrifter, for til sidst at have alt, hvad der er skrevet og skrives i Modersmålet*" En ambition, som nok var reel for Seidelin. Som det fremgår nedenfor, var Seidelins vision, at der i hver region/provins burde være et stort og alsidigt bibliotek.

I 1795-planen skrev han optimistisk om resultatet af første års arbejde, at "*... De Bifald, som den [1794-planen] fandt, og som kan ses af Paategningslisten, var vel ikke fuldkommen svarende til mit maaske alt for sangviniske Haab, men dog stort nok til at give et meget fordelagtigt Begreb om dette saa lille Steds Indvaaneres Patriotisme og Læselyst.*"

Han sluttede planen med at udtrykke håb om, at ikke alene denne bogsamling vil opnå "*...sand Nytte og Hæder for Lolland, men at endog andre Landsmænd efter vort Exempel ville oprette lignende Stiftelser. O den herlige*"

Titelblad på H. K. Seidelins plan fra 1795, som også gengiver planen fra 1794.

Dag, naar den Danske Stat kan tælle et par hundrede offentlige Danske Bogsamlinger! Følgerne, den videre Udbredelse af gavnrige Kundskaber og Sandheder, den forøgede Sikkerhed for Skribentere og Forleggere, den Mængde herlige Skrifter, som derved ville komme for Lyset, falde alt for beskueligen i Øjnene til, at mit Ønske ej skulle være alle sande Fædrelandsvenners.

Seidelins håb må siges at være blevet indfriet – måske skal han ikke have æren herfor alene, men han var en vigtig person med tanker om Maribo-samlingens opbygning og udvikling, som holdt i årtierne derefter og blev ekstra forstærket mere end 100 år senere – omkring 1920, med vedtagelse af den første danske bibliotekslov.

At Seidelins bibliotekstanker på mange måder stemmer overens med tankerne om (folke)bibliotekerne, må tillægges hans ideer om kvalitet, struktur, tilgængelighed og lige ret for alle til at kunne tilegne sig viden om samfund, og hvad der skete rundt omkring i verdenen. Allerede i 1794-planen angav han, at bogbestanden skulle kunne læses og bruges af alle, at sproget primært skulle være dansk og indholdet oplysende, at der skulle være personale – bestyrer, kasserer og bogværge – til at varetage samlingen, at der skulle føres og udgives kataloger, at bøgernes indkøbspris skulle være kendt, i tilfælde af at låneren skulle erstatte en bortkommet bog, at de enkelte udlån skulle registreres, og hvem der lånte bøgerne. Endelig at der skulle være åben nogle timer hver uge, hvor der også skulle være personale til stede.

Hans tanker om, at der ikke skulle være skønlitteratur (fornøjelig læsning), og – med baggrund i hans anti-autoritære grundopfattelse – nok heller ikke skulle være bøger med religiøst indhold, kunne dog ikke fastholdes. Skønlitteraturen kom til allerede få år efter at Seidelin var flyttet til København og begrundet med, at det både ville imødekomme lånerens ønsker og øge udlånet. Faktorer som nok var med til at biblioteket blev brugt og værdsat. At der også med årene kom bøger med religiøst indhold ind i samlingen, må være resultatet af mange donationer.

Biblioteket i kirkens jomfrukor

Allerede i Seidelins første plan var det meningen, at bogsamlingen skulle placeres i Maribo kirke – den senere domkirkes – jomfrukor. I 1795-planen fremgik det, at man blot afventede ”...*Kirkedirektøernes Tilladelse til at opsætte Bøgerne i Maribo Kirkes Jomfrukor...da der strax naar Katalogerne er trykte, kan begyndes med Udlaaning.*”

Jomfrukoret var kirkens højkor i den vestlige ende. Koret blev i begyndelsen af 1790'erne skilt fra selve kirkeskibet og blev anvendt som Landemodesal – og fra 1795 som bibliotek. *Man opnaaede uden Vanskeligheder Stiftamtmand Juel Winds og Biskop Blochs Tilladelse til at benytte Jomfrukoret til Opbevaringssted for Bøgerne. Bloch sender tillige sin Lykønskning til Foretagendet, og lover det sin fulde Støtte samt yder 10 Rigsdaler.*¹⁴

Stedet var ideelt for bøgerne. Koret kunne ikke alene rumme en voksende bogsamling, men var også lyst og tørt. Bøgerne blev opstillet i alfabetisk orden i dertil indrettede nye ensartede skabe med døre af flettet ståltråd, under lås og nøgle. Hele salens gavlvæg var beklædt med disse bogskabe og flere skulle købes, for at kunne rumme både de nye bøger, der skulle indkøbes og de boggaver, som endnu ventedes fra flere af stiftelsens givere.¹⁵

Biblioteket i Maribo fra 1795

- og med Claus E. Schultz som bibliotekar

I 1795 var biblioteket med en bogbestand på godt 1.400 bøger således placeret i jomfrukoret. Der var dannet en bestyrelse, og en bogværge (bibliotekar) var udpeget. Så fra første tanke til den reelle start var der god og målrettet gang i etablering og udvikling af biblioteket.

Samlingens første bestyrelse bestod af landsdommer i Lolland og Falster F. Tøttrup, residerende kapellan i Maribo H. G. Clausen og købmand i Maribo E. Sidenius. De var også blandt de første bidragydere til bogsamlingen. H. G. Clausen blev samlingens første bibliotekar, men efter et års tid flyttede han til Vor Frue Kirke i København, hvor han blev kapellan og senere stiftsprovst.

Bibliotekets første årsregnskab er dateret 11. juni 1796 og viser indtægter for 298 Rdl. der dækker over ”straks-bidrag” (dvs. engangsbidrag) fra bogsamlingens stiftere, og årlige bidrag. Udgifterne var bl.a. til indkøb af bøger og til bogbinder, til bogskabe og nøgler, en pengekasse og en protokol. I alt udgifter på 221 Rdl. og 12 Skilling. Det første års regnskab gav således et overskud på godt 77 Rdl.¹⁶

Trykningen af første bogkatalog skete i foråret 1797 og omfattede 1.022 bind danske bøger, og 282 på fremmede sprog samt 120 dubletter, alfabetisk ordnet. Senere udkom katalogtillæg og systematiske kataloger. I Seidelins bestemmelser vedr. biblioteket indgik netop, at der skulle udarbejdes kataloger, men som det fremgår af det efterfølgende, påvirkede det altid bibliotekets økonomi negativt. Frem til 1915 udgav biblioteket trykte kataloger og flere tillæg – se bilag.

Clausen efterfulgtes i 1797 af Claus Eichenbroch Schultz, der var samlingens bibliotekar indtil sin død i 1824. Med ham oplevede biblioteket en glansperiode. Schultz var også kapellan i Maribo, og overtog i 1807 det af cand. jur. Johs. Nic. Høst oprettede bogtrykkeri med tilhørende privilegium til udgivelse af *Lolland-Falsters Adressecontours Avis* (den senere *Lolland-Falsters Stifts-Tidende*). Heri bragte Schultz meddelelser om og fra biblioteket, bl.a. nyanskaffelser.

Schultz havde den samme afvisende holdning som Seidelin over for køb af andet end nyttebøger (faglige bøger), men han måtte efterhånden indse, at udlånet – der det første år efter bibliotekets åbning ”især til Maribos indvånere” var temmelig stort – ikke kunne forventes at blive øget uden at skele til underholdningslitteraturen – for, som Schultz undskyldende sagde, havde han måttet anskaffe slige morskabsbøger, romaner og komedier ”for nogenlunde at rette mig efter den herskende smag.”¹⁷

Bøgerne var fra starten opstillet alfabetisk, men Schultz ændrede opstillingen til at være systematisk, og det betød nye og flere kataloger. I oktober 1810 offentliggjorde Schultz en ”Rapsodisk Fortegnelse” over bogbestanden, og i 1811 udkom hans ”Videnskabelig Fortegnelse over Provinsialbogsamlingen i Mariboe, 1. del”. trykt i hans eget officin. Det registrerede antal lånere var i 1810 ca. 125.

Men det blev mere besværligt at anskaffe bøger. I 1814 meddeltes det, at der for 660 Rdl. kun kunne anskaffes 37 Bøger, deraf 9 skønlitterære, lidt Heiberg, Oehlenschläger, et par Antologier, Bruuns *Nye Drikkeviser* og *1001 Nat.* Kontingentet blev også forhøjet og afspejlede tidens alvorlige økonomiske situation efter statsbankerotten i 1813. I årene omkring 1820 udarbejdede Schultz en katalog, hvis trykning foretoges dels i København, dels i Maribo, og som påvirkede bibliotekets økonomiske status, så der i udgivelsesåret 1821 kom et underskud på 250 Rdl. Man kunne i de nærmeste følgende år hverken betale boghandleren sit tilgodehavende eller tænke på anskaffelse af bøger.¹⁸

Trykning af katalogerne bragte som nævnt biblioteket i økonomiske vanskeligheder, og man tænkte en overgang på at starte en indsamling,

men valgte i stedet ikke at købe nye bøger. Dette indså man dog snart var en umulig vej, og at det var nødvendigt med nyanskaffelser.

Schultz døde i 1824 og efterfulgtes af lærer N. Berthelsen, der som den første lønnede bibliotekar/bogværge opnåede en årsløn på 15 Rdl. Lønnen blev i 1835 forhøjet til 20 Rdl.

I 1853 forelå en ny katalog, som omfattede 7.500 numre. Trykning af katalogen skabte endnu engang underskud i bibliotekets kasse, og man vedtog at søge det Classenske Fideikommis om 200 Rdl. til dækning. Det blev dog afslået, og man optog et lån i sparekassen på 150 Rdl. For yderligere at få midlerne til at slå til, tilbød man medlemmer der boede i byen Maribo, at få den nye skønlitteratur bragt ud mod betaling af 1 Rdl. Det benyttede mange sig af helt indtil 1923.¹⁹

Men der var andre problemer, som påvirkede økonomien: lokalet – jomfrukoret – trængte til istandsættelse. I en periode måtte man standse udlån af bøger, indtil der var foretaget nogle reparationer, og der var sat ruder i vinduerne.

Biblioteket flytter fra kirken til den nye rådhusbygning

Da Lolland-Falster i 1803 blev udskilt fra Fyns Stift og blev et selvstændigt stift, blev kirken stiftskirke, men der fulgte med den omlægning ikke midler fra stiftet. Kirken er bygget i 1400-tallet som klosterkirke til Mariibo Kloster. Efter reformationen fortsatte kirken med at være klosterkirke, men ved klosterets ophævelse i 1621 blev kirken overdraget til byen – dog uden jordtilliggender og andre værdier, så bygningsmæssigt kom kirken ind i en periode med meget begrænsede midler og dårligt vedligehold, da alene byens egne borgere skulle finansiere kirken og udgifterne hertil.²⁰

Det betød, at bibliotekets lokale i jomfrukoret blev dårligt vedligeholdt. I 1823 forsøgte biblioteket at få kirken til at istandsætte lokalet, men uden held. Så i 1830 forestod biblioteket selv en istandsættelse. Først i 1860-erne iværksatte kirken et større restaureringsarbejde, hvor skillevæggen mellem jomfrukor og kirken blev nedtaget. Og det betød, at biblioteket måtte flytte.

Plakette i det gamle rådhus i Maribo, opsat på væggen i det lokale, der i 1863-1890 var bibliotek. Plaketten kan stadig ses i lokalet, der nu er blevet en del af den kommunale administration i Lolland Kommune. (Foto: Erik Lindstrøm, Maribo.)

I 1863 flyttede bibliotekaren og seks drenge biblioteket til den bygning, der i 1857 var blevet bygget som byens rådhus, og som ligger midt på torvet. I 30 år havde biblioteket adresse her, og ifølge flere meldinger fra den tid var der en stadig kamp med økonomien. Biblioteket optog et nyt lån, og fik også Lollands Spare- og Laanebank interesseret i biblioteket, så man ved at understrege dets videnskabelige værd fik den til at skænke biblioteket 100 Rdl. og give tilsagn om en lignende understøttelse i fem år. Til gengæld bragte biblioteket reklame for sparekassen i sine kataloger, der blev rundsendt i stiftet.

Tilvækst i bogbestanden krævede fortsatte tillæg til de eksisterende kataloger, og udgiften til dem fyldte meget i bibliotekets regnskaber. Det betød, at det op mod slutningen af 1800-tallet var en kamp for at holde udgifterne nede. Bøger var vigtige, men økonomien var også vigtig som støtte til opretholdelse og udvidelse af biblioteket. For der forestod endnu en snarlig flytning – til det nye Stiftsmuseums bygning i 1890.²¹

Biblioteket i den nye Stiftsmuseumsbygning 1890

Diskussioner om offentligt tilgængelige museer i provinsen, i lighed med det store nationale museum i København, resulterede inden århundred-

skiftet til 1900 i oprettelsen af de første landsdelsmuseer. I Maribo åbnede i 1890 et af disse med navnet Lolland-Falsters Stiftsmuseum. Allerede i 1885 var det i et forslag til lov for Stiftsmuseet fastslået, at *"forsaauidt Bestyrelsen for Stiftsbiblioteket i Maribo ønsker det, skal Museumsbygningen afgive til det den Plads Museumsbestyrelsen mener at kunne undvære, dog mindst 150 Kvadratalen Gulvflade, med Ret til Benyttelse deraf efter de for Bibliotheket gældende Love, men i øvrigt må Bestyrelsen for Bibliotheket i Brugen af Lokalet rette sig efter de den af Bestyrelsen for Museet givne Forskrifter."*²²

Biblioteket benyttede sig af tilbuddet, og i 1890 flyttede de to "stiftssamlinger" sammen – som selvstændige institutioner og med hver sin styrelse – ind i den nye museumsbygning som et for tiden enestående kulturhus. Udgifterne ved flytningen beløb sig til knap 300 kr., som kommunen afholdt. Biblioteket blev placeret i den såkaldte Folkemuseumssal, tæt ved museets indgang, og udlånet åbnede 11. september 1890. Hvor biblioteket skulle placeres inden for museets rammer, blev bl.a. bestemt af, at *Flora Danica* skulle have ordentlige forhold at være i. Biblioteket havde oprindeligt tre eksemplarer, men det ene, ukolorerede, gik 1891 til Nakskov Realskole efter beslutning fra ministeriet. Det andet ukolorerede eksemplar kom tilbage til ministeriet, og Maribo havde således god grund til at værne om det sidste, der også som et fuldt koloreret værk var det mest værdifulde.

1899 indrettedes en læsestue, som man ikke havde plads til inden for museets rammer. Den fik lokale i rådhusets stueetage. Her deponerede man et par hundrede bøger, og lånerne kunne her afhente de bøger, de havde bestilt. Læsestuen var især lagt an på unge mennesker af den arbejdende stand og blev flittigt besøgt. Den havde åbent tre aftener om ugen fra kl. 7.30 – 10.30. Kustode Olsen fra museet fik 75 øre for at føre tilsyn, og for lys og varme tog kommunen 1 kr. pr. aften, men samtidig ydede den et tilskud på 100 kr. som nogenlunde dækkede udgifterne. Læsestuen lukkede i 1908, da lokalet skulle bruges til politistation.

I disse år søgte biblioteket jævnligt staten om tilskud, med begrundelse i, at biblioteket udfyldte et folkebiblioteks funktioner. Fra 1896 modtog man statstilskud, første gang 100 kr.

Fra 1913 gav Spare- og Laanebanken et årligt tilskud på 100 kr. som i 1915 forhøjedes til 200 kr. Forhøjelsen bidrog bl.a. til en bedre bibliotekarløn.

I årtierne efter 1903 er meldingerne og kilderne noget begrænsede. Forhandlingsprotokollens indhold var blevet sparsomt og stereotyp. I en skrivelse²³ pointerer professor A. S. Steenberg, der var leder af Statens Bogsamlingskomité og ansvarlig for statslige tilskud til lokale biblioteker, at ”*det overhovedet kun er for det store Frilæsertals Skyld, at Biblioteket har modtaget Tilskud*”.

Elisabeth Ostenfeld og Volmer Valerius, bibliotekarer i Maribo, har i deres artikel om bibliotekets historie beskrevet bogbestanden og dens relevans i forhold til de nye vinde, som blæste omkring århundredskiftet og tiden op imod bibliotekslovens indførelse i 1920: Antallet af skønlitterære titler steg med godt 2.000 værker i perioden fra 1853 til 1916. Man havde ikke kasseret noget, og derfor måtte man også ved bibliotekets nyordning omkring 1920 kassere et utal af slidte og udlæste bøger. De skriver bl.a. at der er spændende bøger, at mange er blevet flittigt benyttet, men at de var utidssvarende og kunne ikke i tiden efter 1920 være befolkningen til megen nytte.²⁴

Fra og med Biblioteksloven 1920

1920 er et skelsættende år i de danske folkebibliotekers historie med vedtagelse af den første bibliotekslov. Det var en tilskudslov, der sikrede bidrag fra staten i nærmere fastsatte forhold til de stedlige tilskud. Den tillod derved forbedrede økonomiske forhold og en længe tiltrængt reorganisering af bibliotekerne. Stiftsbibliotekets daværende formand og boghandler, Chr. Dein, og bestyrelsesmedlem, amtsforvalter A. Holck var foregangsmænd, der forstod at udnytte de tilskudsparagraffer, som var indeholdt i biblioteksloven.²⁵

I samarbejde med Statens Bibliotekstilsyn undersøgte man muligheden for at finde en bedre egnet plads til biblioteket. Flere muligheder var på tale. Rådhuset var så afgjort den bedste løsning. I 1923 nedsattes et udvalg, som hurtigt fik sagen gennemført med det resultat, at kommunen

stillede selve rådhusets festsal til bibliotekets disposition samt magasinplads på loftet. Kommunen påtog sig inventarudgifter og gav tilsagn om fremtidig ydelse af lokale, lys og varme plus et årligt tilskud. Dette efter den tid særdeles storslåede projekt vedtoges 4. juli 1923. Den 9. december samme år blev det nye folkebibliotek indviet. Biblioteket bevarede sit gamle navn ”Stiftsbiblioteket i Maribo”.

Biblioteksdirektør Thomas Døssing fra Statens Bibliotekstilsyn lykønskede udvalget med gennemførelsen af sagen, og han føjede anerkennende til, at ”...*det har for hele Bibliotekssagen stor betydning, at der i en mindre By som Maribo tilvejebringes en så tilfredsstillende Ordning.*”²⁶

Som nævnt i beskrivelsen ovenfor var det gamle stiftsbiblioteks bøger på grund af slid gennemgående i en dårlig forfatning. Der var kun sket få og utilstrækkelige kassationer igennem årene. Men det begyndte man på nu. I udlånslokalet blev en del af biblioteket opstillet på ”åbne” eller ”lukkede” hylder, en del anbragtes som håndbibliotek i den tilstødende læsestue, og resten magasineredes på loftet eller blev kasseret. Biblioteket indeholdt efter omordningen ca. 15.000 bind. Heraf var ca. 5.000 bind anbragt i udlånslokalet. Den nyere del (ca. 3.000 bind) på åbne hylder, og ca. 600 bind i læsestuen. Hele den øvrige del af biblioteket var opmagasineret, men holdt i systematisk orden, så bøgerne eventuelt kunne benyttes. Disse bøger, ca. 10.000 bind, må formodes primært at være en del af Seidelins gamle bogsamling.

Lauritz Nielsen skriver i en status fra 1925 i sin bog *Danske Stifts- og Skolebiblioteker*, at der i Stiftsbibliotekets ældre samling fandtes en betydelig del sjældne og kostbare værker, navnlig tilhørende den ældre danske litteratur. Heraf må der være en del bøger tilbage til Seidelins bogsamling. De fleste virkelig værdifulde bøger syntes at have undgået den uheldige magasinerings på loftet og var nu anbragt under gode forhold i det nye udlånslokale, enten i lukkede skabe eller i reoler, ikke tilgængelige for publikum.

1924 blev der dannet en biblioteksforening, og Stiftsbiblioteket blev en selvejende institution, men økonomisk hvilede den på kommunens tilskud, der voksede med årene. For den tid regnedes lokalerne for ual-

mindelig gode, og der var også dengang rigtig god plads. Der var nok at tage fat på med klassificering og katalogisering af hele bogbestanden. Daværende biblioteksinspektør Svend Dahl gennemgik og sorterede hele den gamle bogsamling i forbindelse med flytningen, og der blev kasseret en stor del opslidte og lasede bøger. Det var dog ikke noget, den gamle bestyrelse brød sig om, men biblioteksinspektøren pointerede stærkt: ”Folk skulle lære at have Respekt for Bøgerne”.²⁷

1965 overgik biblioteket fra at være en selvejende institution til at være et kommunalt bibliotek.

Udlånsprotokollerne

I bibliotekets samling er bevaret en særlig guldgrube – fire håndskrevne udlånsprotokoller i folio fra perioden 1821-1914.

Protokollerne er tydeligvis indrettet efter, at der er tale om en slags biblioteksforening eller læseselskab, som man skulle betale til for at få ret til at låne. I protokollerne er lånerne registreret person for person på hvert sit blad, og under hver person er indført numrene på de bøger, de pågældende lånte. Når bøgerne blev afleveret, blev numrene streget over. Protokollerne giver på den måde oplysninger om, hvem der var lånere, og hvad de pågældende interesserede sig for og lånte. Disse oplysninger holdt op mod bibliotekets mange kataloger er et interessant og på mange måder enestående – og endnu uudforsket – kildemateriale til bibliotekets og læsningens lokalhistorie.

Stiftsbiblioteket – de forskellige navne

Biblioteket har fra starten i 1794 haft flere navne, men i sidste del af 1800-tallet blev Stiftsbiblioteket efterhånden det anvendte navn, selvom biblioteket ikke var og aldrig har været et stiftsbibliotek. De ”rigtige” stiftsbiblioteker blev oprettet af domkirkerne i begyndelsen af 1800-tallet, for at præster og lærde borgere uden for København kunne have adgang til videnskabelig litteratur. Men Maribo Stiftsbibliotek er iflg. Lauritz Nielsens bog *Danske Stifts- og Skolebiblioteker* et bibliotek, der blandt stiftsbibliotekerne altid har indtaget en særstilling ved ikke at være et rigtigt stiftsbibliotek.²⁸

I bogen *Mariebo Bogsamling 1795* skriver mag.art. Erik Poulsen: ”*Men hvordan har biblioteket dog fået den ellers så specifikke betegnelse Stiftsbibliotek?*”²⁹ Det giver han selv mulige svar på ved at henvise til flere eksempler på navne præget i samlingens bøger, at Stiftsbiblioteket som navn først kom til i sidste halvdel af 1800-tallet: Tilbage fra Seidelins tid blev der i de modtagne og indkøbte bøger indskrevet ”Marieboe Bogsamling” enten på titelbladet eller på forsatspapiret, på spejlet eller flyveblade i bogen. På de bøger, der blev indbundet, og det er de fleste, blev denne betegnelse også sat i guld på bindet. ”Marieboe Bogsamling” må altså have været det officielle navn fra bibliotekets start, og det tryktes endnu på de enkelte sene bøger, der er indeholdt i den gamle bogsamling. Det gælder f.eks. P. Hjort: *Udsigt over nyere dansk Literatur*, 1872, og Monrad: *Politiske Breve*, Nr. 5-8, 1876.

Nogle bøger er stemplet med et rundt stempelsegl – ligner et laksegl – med indskriften ”Marib Bogsam.”

Åbenbart har der med mellemrum været gjort forsøg på at ændre ved bibliotekets navn. Både bagi *Satirer af Qvinctus Horatius Flaccus oversatte med tilføiede Anmærkninger af Jens Hansen Smidt*, 1816, og i Christian Molbech, *Breve fra Sverrige*, bd. 1-3, 1814-17, er indklæbet en blå mærkat med teksten ”Marieboe Provindsialbibliothek” i ramme.

Tyve år senere, ser det ud til, at det hedder bibliotek i stedet for bogsamling. I nogle få bøger omkring 1836-38 er indskrevet ”Marieboe Bibliothek”. Efter endnu 20 år dukker endelig ”Maribo Stiftsbibliothek” op omkring 1860. Denne betegnelse ses igen kun i få bøger indskrevet som biblioteksnavn, som i Rothe, *Laaland og Falster*, og i *Io-kiao-li eller De to Cousins*, 1858. Derudover er der et mindre antal bøger med forfatterdedikationer både til ”Den Provindsiale Bogsamling i Maribo” ”Biblioteket i Maribo” og andre formuleringer. Også til ”Marieboe Stiftsbibliothek” eller ”Stiftsbibliotheket i Marieboe” som det ser ud skrevet mere af gejstlige forfattere, hvor det nok har ligget i hånden, når de sendte frieksemplarer til landets øvrige stifter. Men ingen af disse nye navneforsøg vandt øjensynlig nogen genklang i tiden, siden ”Maribo Bogsamling” stadigvæk blev sat uden på bogbindene i 1876.

Erik Poulsen skriver, at der kan være den mulighed, at Maribo bogsamlings navn, Stiftsbiblioteket, blev dannet i analogi med at det nye landmuseum skulle hedde Stiftsmuseum, hvilket blev besluttet allerede i planlægningsfasen, dokumenteret første gang i 1879 i et hensigtsdokument fra Museumsselskabet, som foreningen hed dengang.

Hvorfor man i 1923 valgte at bevare navnet "Stiftsbiblioteket" giver kilderne ikke svar på, og derfor er følgende blot formodninger: a) det har ikke været på tale at ændre navnet, b) at biblioteket er blevet alment kendt under navnet, og af hensyn til historie og tradition har man valgt at bevare navnet, c) at navnet har givet indtryk af prestige og blev vurderet til at være mere vægtigt end det mere generelle navn: bibliotek.

I 1965, hvor biblioteket overgik til at være en kommunal institution, tiltrådte byrådet, at biblioteket bevarede det gamle kendte navn Stiftsbiblioteket.³⁰

Tiden efter 1965 – Seidelins samling

Tidligere i artiklen er nævnt, at bogsamlingen i 1795, placeret i kirkens jomfrukor, var på godt 1.400 bind, i 1924-25 vokset til godt 15.400 bind og i 1929-30 til godt 21.400 bind. I den periode er der sikkert kasseret eksemplarer, som var slidte og udtjente, men samlingen har fået lov til at vokse uden større indgribende kassationer. Kan man så tale om en "Seidelins samling"? Måske ja, måske nej. Et af Seidelins krav, nedfældet i 1794-planen var, at der skulle føres fortegnelser over bøgerne, i alfabetisk orden, hvilket var med til at der helt op til 1915 blev udgivet kataloger. En opgave, som også nævnt flere gange, påvirkede bibliotekets økonomi meget negativt. Så biblioteket har siden starten fulgt Seidelins krav om, at der skulle udgives kataloger, og samlingen er på den måde opbygget og videreført efter Seidelins tanker.

Men vi ved også, at nogle af de indgåede titler og emner ikke passede med Seidelins oprindelige tanker, bl.a. skønlitteratur og bøger med religiøst indhold. Så emnemæssigt kan det være vanskeligt at definere en "Seidelins samling". Tidsmæssigt må den afgrænses til omkring 1923, idet bogsamlingen i årene her og fremover gennemgik omfattende kas-

sationer. Biblioteket flyttede ind på det nye rådhus, og samlingen blev, som tidligere nævnt, opstillet i udlånslokalet og i læsestuen, mens resten blev kasseret eller opmagasineret på loftet.

Georg Heilskov blev i 1960 ansat som overbibliotekar, og han har fortalt, at han på rådhusets loft fandt en del gamle bøger, som han tog vare om.³¹ Han vidste bl.a. fra Lauritz Nielsen, at der i Stiftsbibliotekets ældre samling fandtes en del sjældne og kostbare værker, og dem ønskede han at give en særlig plads i det nye bibliotek, som der var planer om. Samlingen omfattede ca. 2.000 titler og var nu blevet en museal samling, og blev efterfølgende omtalt som ”den gamle bogsamling”.

I 1970 indviedes det nye bibliotek på Østre Landevej, på den af kommunen opkøbte gård Idasminde. Her fik Heilskov indrettet et særligt lokale til den gamle bogsamling. Skønlitteraturen blev opstillet i alfabetisk orden og faglitteraturen i en tilstræbt systematisk orden. Den var ikke katalogiseret og heller ikke klassificeret. Heilskov var meget optaget af bibliotekets historie og især de interessante og dyrebare bøger. At samlingen er blevet bevaret for eftertiden, kan især tilskrives Georg Heilskov.

De mere spændende og værdifulde bøger har ved flere lejligheder været genstand for opmærksomhed og for formidling og særudstillinger. I 1963 var en udstilling arrangeret af Det Kongelige Bibliotek og Stiftsbiblioteket i Maribo i fællesskab. Udstillingen blev vist i domkirkens landemodesal og omfattede værker både fra Det Kongelige Bibliotek og fra biblioteket i Maribo.³² I pjecen til udstillingen gav rigsbibliotekar Palle Birkelund en introduktion, bibliotekar, mag.art. Kirsten Weber skrev om håndskrifter i udstillingen, bibliotekar dr. phil. Erik Dal om bøger i udstillingen og overbibliotekar Georg Heilskov om Stiftsbiblioteket.

Palle Birkelund skrev bl.a. i sin introduktion: *...Det tjener derfor Stiftsbiblioteket i Maribo, der i mange henseender er et usædvanlig interessant bibliotek, og Maribo Kommune til stor ære, at man har arrangeret en meget lodig udstilling, der kan vise offentligheden nogle af de mange ældre sjældenheder Stiftsbiblioteket rummer...*

200-års jubilæum – optakt, forberedelse og arrangementer

Også efter Georg Heilskovs afgang i 1986 havde biblioteket fortsat fokus på den gamle bogsamling. I 1992 fik biblioteket mulighed for at få katalogiseret den gamle bogsamling, idet ovennævnte Erik Poulsen blev tilknyttet biblioteket. Han havde tidligere bl.a. ordnet bogsamlingen på Nykøbing F. Katedralskole, så han var bekendt med ældre bogsamlinger og gamle bøger. Erik Poulsen var klassisk arkæolog, sprogkyndig i gamle oldsprog og et meget vidende og respekteret menneske. Med udsigt til et forestående 200-år for det gamle bibliotek, var det en gave og en fantastisk mulighed, som her bød sig til. Da tiden endnu var før den almene brug af digitalt værktøj, blev bogsamlingen registreret på traditionelle kartotekskort. Registreringen skete efter folkebibliotekernes decimalklassesystem, som efterfølgende var styrende for bogsamlingens opstilling i reolerne.

Efter at disse rammer var aftalte, gik Erik Poulsen i gang med opgaven, og der kom et formidabelt flot arbejde ud af det og konkrete resultater: en kortkatalog med både hovedkort og relevante bikort – herunder systematiske kort, samt bogen: *Mariebo bogsamling 1795*, hvor Erik Poulsen har skrevet om forskellige emner af bibliotekets historie og givet forskellige nedslag, hvor han dels har causeret over emner og dels angivet fakta. Af indholdsfortegnelsen kan bl.a. nævnes Mariebo Bogsamling, og herunder delafsnit: Bibliotekets navn, Bibliotek eller Museum – fra Maribo Bogsamling til den gamle bogsamling. Skiftende accessionsinteresser, og Graffiti. Bogen indeholder også en fotografisk gengivelse af Seidelins 1794- og 1795-planer.

På kartotekskortene for hver enkelt bog har Erik Poulsen skrevet alle bibliografiske oplysninger suppleret dels med oplysning, om bogen er med i Bibliotheca Danica, og dels med bogens numre i bibliotekets forskellige kataloger. Derudover også medtaget diverse noter, fra forfattere, lånere eller andre. Et kæmpearbejde, som nu gør, at man både ved, hvad der er i samlingen, og deres plads på hylden – samt den viden man har fra tidligere beskrivelser om nogle af bøgernes indhold og deres kulturhistoriske værdi.

Til at hjælpe med arbejdet deltog flere personer, som biblioteket fik mulighed for at bruge – i et fint og godt samarbejde med Maribo kommunes jobformidlingsordninger.

Kortene blev senere digitaliseret med stor hjælp fra bibliotekar Peter Heiberg, der på sin arbejdsplads havde mulighed for det. Så nu er katalogerne digitale, og alle informationer er søgbare.

Tidligere overbibliotekar Georg Heilskov havde altid været meget optaget af bibliotekets særlige historie og den gamle bogsamling. Hans viden om bøgerne og især de mange rariteter er en guldgrube, og i forbindelse med forberedelserne til 200-års jubilæet tilbød han at indtale på video noget af sin viden om bøgerne og især de mange rariteter, som var i samlingen. I alt omfatter videoen ca. 225 værker – både faglitteratur og skønlitteratur. Videoen er senere kopieret over på cd-rom.³³

Udlånsprotokollerne fra 1821-1914 blev digitaliseret af Det Kongelige Bibliotek, er søgbare og ligger i fuldtæst i Det Kongelige Biblioteks søgebase, og er derved tilgængelige for evt. videre studier³⁴.

Alle disse kilder ligger nu hos Museum Lolland-Falster. Evt. søgning i disse og i bogsamlingens katalog kan ske ved henvendelse til Museet (www.museumlollandfalster.dk).

Med disse initiativer og resultater kunne biblioteket i 1996 på fornem vis markere 200-året for det første udlån på biblioteket i Maribo. Det blev en festdag med musik, taler af bl.a. Det Kongelige Biblioteks direktør Erland Kolding Nielsen³⁵ og præsentation af både samlingen, jubilæumsskriftet og videoprojektet.

Samlingen var nu placeret i et lokale på 1. sal i biblioteket. Lokalet var normalt aflåst, så publikum havde ikke umiddelbar adgang. Forespørgsler om adgang til samlingen blev positivt imødekommet, og rundvisning og fortælling om samlingen og dens historie skete ofte. Udlån fra samlingen skete efter særlige forespørgsler, gerne i forbindelse med videre forskning. I forbindelse med jubilæet blev der i 1996 publiceret et par

artikler, til *Lolland-Falsters Historiske Samfunds Årbog*³⁶ og til *Stiftsbog og landemode-akt for Lolland-Falsters Stift*.³⁷ Men derudover var formidling af samlingen og bibliotekets historie begrænset. Ikke grundet manglende interesse fra bibliotekets side, men især fordi biblioteket i de efterfølgende år fik flere andre opgaver.

Ved strukturreformen i 2007 blev Maribo kommune, sammen med seks andre kommuner til det, der blev Lolland Kommune. Den nye kommunes biblioteksvæsen fik navnet LollandBibliotekerne. Dermed bortfaldt Maribo biblioteks oprindelige navn: Stiftsbiblioteket.

Som følge af Strukturreformen besluttede Maribo Kommunes Familie- og Kulturudvalg derfor i 2006, at søge den gamle bogsamling overført til Stiftsmuseet i Maribo, idet man var bevidst om, at samlingen var en del af byens kulturarv, og at man ønskede, at den fortsat skulle bevares og opbevares i Maribo. Museet gav tilsagn om at overtage samlingen. Det skete reelt først i 2013, idet der også på museumsområdet skete fusioner og sammenlægninger, som først skulle på plads. Kulturudvalget bevilgede 50.000 kr. og biblioteket afsatte det samme beløb, som skulle gå til dækning af udgifter i forbindelse med flytning og etablering af en udstilling på museet. Biblioteket besluttede, at de reoler, som var sat op i forbindelse med indretningen af samlingens lokale i 1970 skulle overføres til museet.

Viden i Tiden – bogsamlingen og bibliotekets historie i udstilling på museet

På museet blev bogsamlingen sat op som en permanent udstilling med titlen: "Viden i tiden". Her blev biblioteket præsenteret med oplysnings-tidens ideer og værdier som gennemgående tema. Plancher med dansk, engelsk og tysk tekst fortalte kort om forskellige nedslag i tiden og samlingen:

- Klaus Henrik Seidelin
- Oplysningstiden
- Den danske revolution (om tiden under Struensee)
- Viden er magt (om biblioteker og bogsamlinger)
- Mariebo Bogsamling (samlingens historie)

- Hvad må trykkes (om censur)
- Flora Danica (om et af samlingens sjældne værker)
- Gutenberg og bogtrykkerkunsten
- Det videbegærlige samfund (om tiden op til det moderne bibliotek)

På en opstillet computer kunne man foretage opslag i det digitale kartotek over bogsamlingen. Af fysiske genstande var der i udstillingen placeret gamle møbler og andre genstande fra museets samlinger.

Udstillingen blev taget ned i 2022, da museet skulle bruge lokalerne til andre udstillinger. Mange har besøgt udstillingen i de 10 år, den har stået, og der har været arrangeret omvisninger. Museet har ikke konkrete besøgstal, da udstillingen var en del af museets samlede tilbud, men udstillingen vurderes til at være blevet set af ca. 45.000 besøgende, og museets gæstebog giver mange positive kommentarer.

Indgangen til udstillingen "Viden i tiden" på Stiftsmuseet i Maribo, 2013-2022.

(Foto: Museum Lolland-Falster).

Da udstillingen lukkede, blev samlingen pakket ned. Hver enkelt bog er indpakket i syrefrit silkepapir mærket med eget og identificerbart nummer. Der er lavet såkaldte kasselister over hele samlingen, der i alt rummer 2.378 numre, så hver enkelt bog, katalogerne og samlingens enkelte genstande til stadighed kan findes frem, hvis det ønskes. Samlingen ligger nu i 98 kasser på magasin – og der er netop i 2025 taget spadestik til byggeri af et nyt og på alle måder klimasikret magasin, lige i udkanten af Maribo. Så samlingen vil fortsat befinde sig i Maribo.

Om og hvornår den evt. kommer frem igen i en udstilling er på nuværende tidspunkt uvist. Samlingen er i museumsregi, er en museumsgenstand og dermed under museumsloven, og det er op til museet, om og hvornår og hvordan bibliotekets historie evt. skal formidles. Samlingen fortæller dog fortsat en historie og er en væsentlig del af Maribos historie og kulturarv.

Supplerende litteratur

Aktieselskabet Diskonto- og Laanebanken i Maribo. Jubilæumsskrift. Maribo, 1929. Side 266–269.

Foverskov, Herdis: *De danske stiftsbiblioteker – en undersøgelse af stiftsbibliotekernes udvikling fra 1925 til i dag.* Danmarks Biblioteksskole, 1990.

Hvenegaard Lassen, H.: *De danske folkebibliotekers historie 1876-1940.* 1962.

Ikke publiceret materiale

Dal, Erik: Notat, 29. august 1962 til bestyrelsen for Stiftsbiblioteket i Maribo. Vedr. Stiftsbibliotekets ældre bogbestand. (omhandler bl.a. værdiansættelse af bøger i bogbestanden).

Kolding Nielsen, Erland: Fra bibliotek til museum til bibliotek og tilbage til museet igen. Tale ved Stiftsbibliotekets overdragelse til Museum Lolland-Falster, 11. februar 2013.

Plan til en offentlig Dansk Bogsamlings Oprettelse i Mariebo, 27. december 1794. (Tabt værk).

Stiftsbiblioteket i Maribo 1795-1925. Ikke publiceret manuskript, sandsynligvis af bibliotekar Erna Vest Hansen (jf. note 1 i Ostenfelds artikel i Lolland Falsters Historiske Samfunds Årbog, 1945, side 330).

Kopi af materialer kan fås ved kontakt til denne artikels forfatter.

Trykte kataloger

Fortegnelse over de Bøger, som nu 20. Marts 1797 forefindes i den offentlige danske Provinsiel Bogsamling i Mariebo: med foregaaende Regnskab til 11. Juni 1796 og nogle Efterretninger Stiftelsen angående. København, 1797. 48 sider.

Tillæg til den i Året 1796 trykte Fortegnelse over Bøgerne i den Maribo Eske Bogsamling, med Regnskaberne fra 11 Juni 1796 til 11 Juni 1798, samt nogle nye Love og Efterretninger Bogsamlingen Betræffende. København, 1799. VII, 23 sider.

C. E. Schultz: Videnskabelig Fortegnelse over Provindsialbogsamlingen i Mariboe. 1. Deel. Mariboe, 1811. 110 sider.

C. E. Schultz: Videnskabelig Fortegnelse over Provindsialbogsamlingen i Mariboe. 2. Deel. Mariboe, 1811.

Alphabetisk Fortegnelse over Provindsialbogsamlingen i Mariebo. København. 1821.

Alphabetisk Fortegnelse over Provindsialbogsamlingen i Mariboe. 2.-3. Deel. 1821.

Alphabetisk Fortegnelse over Provindsialbogsamlingen i Mariboe. 4. Deel. 1839.

Alphabetisk Supplement-Catalog over Provindsialbogsamlingen i Mariebo fra 1839-1848. 5. Del. 1848.

Katalog over Mariebo Stiftsbibliotek. 1853. (Udkommet med flere tillæg, det sidste i 1916).

Katalog for Stiftsbiblioteket i Mariebo. Hoved-Tillægskatalog...sidste 40 Aars Literatur. 1889.

Stiftsbiblioteket i Mariebo: Katalog omfattende Bibliothekets Vækst i de sidste 50 Aar. Mariebo 1901.

Stiftsbiblioteket i Mariebo. Katalog omfattende Bibliothekets Vækst i de sidste 5 Aar. 1906.

Stiftsbiblioteket i Mariebo. 3. Tillæg til Bibliothekets Hovedkatalog. Afsluttet August 1915. Mariebo, 1916.

Noter

1. Elisabeth Ostenfeld og Volmer Valerius: "Stiftsbiblioteket i Mariebo 1794-1944". Side 293-337. I: *Lolland-Falsters Historiske Samfunds Årbog*, 1945. Georg Heilskov Pedersen: "Stiftsbiblioteket i Mariebo", side 65-80. I: *Mariebo som stiftsby og mødested*. Redaktion: Preben Krarup. Udgiver: Lollands Archiv, Mariebo, 1962. Erik Poulsen: *Mariebo Bogsamling 1795. Udgivet i anledning af Stiftsbibliotekets 200-års jubilæum for det første udlån*, 1996. Mariebo, 1996. A. Egelund Møller: *Klaus Henrik Seidelin. Grundlægger af Mariebo Stiftsbibliotek*. Udgivet af forfatteren på Forlaget Skovlænge. 1996.
2. A. Egelund Møller. op. cit, side 10ff.
3. A. Egelund Møller, op. cit, side 29
4. Mogens Seidelin: *Den Seidelinske Slægtsbog*. Bind II, Odense, 1960. Side 333.
5. Helge Nielsen: *Folkebibliotekernes forgængere*, 1960, side 490
6. Helge Nielsen, op. cit. side 490
7. Dansk Biografisk Leksikon, LEX, 28. november 2024.
8. Søllinge og Thomsen: *De danske aviser 1634-1989*, bind 1, side 132ff.
9. https://da.wikipedia.org/wiki/K.H._Seidelin, 30. august 2025
10. *Kongelig allernaadigst privilegeret Adressecontours Efterretninger for Lollands og Falsters Stift*, 9. februar 1810.
11. Klaus Henrik Seidelin: *See og Døm, eller Lutheranerens Troesbekjendelse ved Siden af den Fornufttroendes*. København 1797

12. Ostenfeld og Valerius, op. cit., side 294.
13. Helge Nielsen, op. cit. side 490–491.
14. Ostenfeld og Valerius, op. cit., side 298
15. Ostenfeld og Valerius, op. cit., side 300
16. Ostenfeld og Valerius, op. cit., side 299–300
17. Ostenfeld og Valerius, op. cit., side 303.
18. Ostenfeld og Valerius, op. cit., side 308.
19. Ostenfeld og Valerius, op. cit., side 313.
20. Haugner, C.C.: Maribo Historie, bd. 1, side 111
21. Ostenfeld og Valerius, op. cit., side 315f.
22. Georg Heilskov Pedersen, op. cit, side 72.
23. Ostenfeld og Valerius, op. cit., side 317.
24. Ostenfeld og Valerius, op. cit., side 319.
25. Heilskov Pedersen, Georg, op. cit., side 74f.
26. Ostenfeld og Valerius, op. cit., side 323.
27. Ostenfeld og Valerius, op. cit., side 324.
28. Lauritz Nielsen: *Danske Stifts- og Skolebiblioteker. Deres historiske Udvikling og deres nuværende og fremtidige Stilling*. København, 1925, side 12 og 63.
29. Erik Poulsen, op. cit. side 32f.
30. *Lolland-Falsters Stiftstidende*, 6. januar 1965.
31. Denne artikels forfatter blev overbibliotekar i 1986 og det efterfølgende bygger også på forfatterens erindringer.
32. Pjece. *Den danske bog fra middelalder til guldalder*. 10. maj – 23. maj 1963. Udstillingen arrangeret af Det kongelige Bibliotek og Stiftsbiblioteket i Maribo. Maribo, 1963.
33. Ikke publiceret
34. Det Kgl. Biblioteks onlinekatalog: "Mariebo Bogsamlings udlånsprotokoller (4 bd.) fra 1800-tallet". Digitaliseret 2014
35. Erland Kolding Nielsen: "Den lokale kulturarv i moderne perspektiv. Tale ved Stiftsbibliotekets 200-års jubilæum 17. august 1996". *Bogens Verden*, 1996, 5, side 316–319.
36. Bente Kaspersen: "Reformer, oplysning, bibliotek. Stiftsbibliotekets oprettelse 1795", *Lolland-Falsters Historiske Samfunds Årbog*, 1996, side 113–118.
37. Bente Kaspersen: "Stiftsbiblioteket i Maribo – noget om navnet og dets oprindelse", *Stiftsbog og Landemodeakt for Lolland-Falsters Stift*, 1996, side 41–48.

REBELLERNE

– tidsskriftet *Biblioteksdebat* 1965–1970

Af Nan Dahlkild og Steen Bille Larsen

Forsiden på Biblioteksdebat nr. 1. Udført af billedkunstneren Frithioff Johansen. I sin kunst forbandt han abstrakte og figurative elementer. tal, pile, James Bond og Shakespeare. Han var oprindeligt uddannet som bibliotekar.

Indledning

I den danske biblioteksverden så et sprælsk, provokerende og fornyende debattidsskrift dagens lys i 1965: *Biblioteksdebat*. Bladet blev udgivet af foreningen Yngre Bibliotekarere, som stiftedes af i hovedparten studerende fra Danmarks Biblioteksskole, og som var samlingspunkt for ungdomsoprøret blandt biblioteksstuderende og nyuddannede bibliotekarere. *Biblioteksdebat* udkom i fem årgange 1965–1970 med ca. 10 numre om året. Yngre Bibliotekarere udtrykte i bladet deres stærkt kritiske holdning til det etablerede biblioteksvæsen, som de opfattede som topstyret og

autoritært. De rettede en voldsom kritik især mod de bærende institutioner som Bibliotekstilsynet, Danmarks Biblioteksskole, Danmarks Biblioteksforening og Bibliotekarforeningen for folkebibliotekerne. Den kritiske holdning til de etablerede institutioner betød, at Yngre Bibliotekarere i modsætning til alle andre biblioteksforeninger ikke var medlem af paraplyorganisationen Danmarks Biblioteksforening.

Denne artikel undersøger ungdomsoprøret i biblioteksverdenen og tidsskriftet *Biblioteksdebat*, som skiftede karakter, holdninger, format og redaktioner undervejs. Hvilken baggrund og betydning havde tidsskriftet? Hvilke artikler og forestillinger påvirkede bibliotekernes udvikling – og hvordan? På hvilke områder gik udviklingen i andre retninger?

Dokumentationen er først og fremmest hentet fra læsning af selve tidsskriftet. Desuden er der foretaget interviews med to centrale aktører, som begge var med i lange stræk af tidsskriftets historie. Kurt Sørensen, som var flittig bidragsyder, blev interviewet den 6. januar 2026. Helge Scheuer Nielsen, som var med fra begyndelsen som både redaktør og bidragsyder, og som selv har skrevet om historien, blev interviewet den 7. januar 2026.

Tidligere oversigter

Skønt *Biblioteksdebat* kun udkom i perioden 1965-70 i forholdsvis beskeden udstyr, har det givet anledning til ikke færre end fem historiske oversigter og analyser med lige så forskellige vinklinger, holdninger og synspunkter, som kom til udtryk i selve tidsskriftet. Det illustrerer tidsskriftets betydning, at to af indlæggene er skrevet i international sammenhæng.

Allerede året efter tidsskriftets ophør skrev Børge Sørensen en internationalt orienteret artikel på engelsk *Young Librarians – a Rebellion of the Younger Generation in the Danish Library System* i *Scandinavian Public Library Quarterly*.¹ Børge Sørensen var på daværende tidspunkt inspektør ved Statens Bibliotekstilsyn og blev senere stadsbibliotekar ved Københavns Kommunes Biblioteker. I sin redegørelse tager han udgangspunkt i ”revolten” fra ”The Young Librarians” mod det

bibliotekariske establishment i form af Bibliotekarforeningen, Danmarks Biblioteksforening, Danmarks Biblioteksskole og Statens Bibliotekstilsyn, hvor han i øvrigt selv var ansat.

I følge *Biblioteksdebat* holdt det etablerede system fast i "bibliotekssagen" fra pionertiden, og selv om lovgivningen og udviklingen var nået længere, åbnede man sig ikke for debat om nye vilkår og muligheder. Derfor ville Yngre Bibliotekarer udgive *Biblioteksdebat* som et frit forum for en uafhængig debat. Børge Sørensen omtaler tidsskriftets betydning og kritiske forhold til de etablerede institutioner. Bibliotekstilsynets "formally motivated reservedness" gjorde kommunikation vanskelig.

I den sidste årgang radikaliseredes tidsskriftet: "By the end of the 1960's *Biblioteksdebat* was degenerating into a sectarian periodical." Overtagelsen af blomsterbørnene - "the flower children" - betød "a short and colourful period of blossoming of the old periodical". Den nye linje var "refreshing", men mindre realistisk. Børge Sørensen runder dog artiklen af med at understrege Yngre Bibliotekarers og Biblioteksdebats betydning for fornyelsen af bibliotekarernes organisering og bevidsthed.

Også Pierre Evalds artikel *Biblioteksdebat 1965-1970 – et anti-autoritært dansk bibliotekstidsskrift* i *Biblioteksøverblik*² skriver sig ind i en international sammenhæng. Den blev udarbejdet som bidrag til en IFLA-konference i Borås i maj 2001, hvor emnet var *Libraries in times of utopian thoughts and social protests – the libraries of the late 1960'ies and the 1970'ies*. Pierre Evald var ansat som lektor ved Danmarks Biblioteksskole i Aalborg.

Pierre Evald lægger vægt på tidsskriftets anti-autoritære holdning til de store institutioner og organisationer. Tidsskriftet havde ikke et detaljeret politisk program og kunne derfor tiltrække "såvel politisk bevidste bibliotekarer som biblioteks-hippier".³ Med etableringen af Bibliotekarforbundet og udgivelsen af *Bibliotek 70* med Per Nyeng som redaktør havde dele af Yngre Bibliotekarer og redaktionen af *Biblioteksdebat* erobret nye magtpositioner i biblioteksverdenen, nu inden for systemet. Pierre Evald slutter artiklen med at savne en fortsættelse af debatten. Artiklen indeholder desuden en oversigt over samtlige bidragsydere.

Helge Scheuer Nielsens publikation *Biblioteksdebat* fra 2007⁴ er selvoplevet og biografisk orienteret. Den er en vigtig kilde til miljøet omkring tidsskriftet og til forfatterens egne holdninger og synspunkter på både samfundet og tidsskriftets udvikling, som han er fuldt bevidst om som ”min version”. Han var i mange år leder af Sundby Bibliotek og har desuden en omfattende forfattervirksomhed bag sig om især lokalhistoriske emner.

Helge Scheuer Nielsen lægger ud med sin vej ind i bibliotekerne og SF på vej ud af halvtredsernes lydighed, autoritet, kønsforskrækkelse og småborgerlighed. På Danmarks Biblioteksskole mødte han flere af de kommende aktører. Sammen med Per Nyeng iværksatte han en undersøgelse af, om bibliotekernes ”neutrale” bogvalg, der udelukkede erotisk eller politisk kontroversielle bøger.⁵ Undersøgelsen gav efterfølgende anledning til debat i den trykte presse.

I marts 1965 mødtes fem bibliotekarstuderende og to bibliotekarer for at danne en ny forening. Dette møde blev fulgt op af et møde den 23. maj 1965, hvor foreningen Yngre Bibliotekarer blev dannet.

Helge Scheuer Nielsen gennemgår derefter den primitive start i august 1965 med et skolebladsagtigt udseende og de følgende numres hårde og respektløse kritik af de centrale instanser. Til aktiviteterne hørte ideen om at vælge den tidligere stadsbibliotekar i København Carl Thomsen som formand for Danmarks Biblioteksforening i stedet for den ledende socialdemokrat Ralph Lysholt Hansen.

I 1969 kom et ”oprør mod oprøret”. En ny og endnu yngre gruppe overtog tidsskriftet, som Helge Scheuer Nielsen refererer for deres kritik af biblioteker og andre kulturelle institutioner som ”udtryk for finkultur og borgerskabets undertrykkelse”. Han var uenig og prøvede at sende et protestindlæg, hvori han hævdede, at deres kultursyn var ”solidarisk med Aller og Gutenberghus”. Indlægget blev ikke optaget.⁶ Scheuer Nielsen medgiver dog den sidste årgangs ”flotte farver og megen præsentation af et postmodernistisk kultursyn”.

Helge Scheuer Nielsens tekst beskriver tidsskriftets engagement, dets hæsblesende forandringshistorie og mangfoldigheden af synspunkter, som viser afstandene mellem de etablerede og de forskellige rebeller – også indbyrdes.

Desuden indgår *Biblioteksdebat* i to bredere kulturpolitiske analyser, hvor tidsskriftet placeres i forhold til andre af tidens forskellige diskussioner og retninger. I Jens Thorhauges artikel i *Biblioteksarbejde*⁷ om ”Kvalitetens forvandling” behandles synspunkterne i *Biblioteksdebat* i sammenhæng med to andre kvalitetsdiskussioner, nemlig 50’ernes ”kulørte debat” om tegneserier og ”Højholt-debatten” fra 1963 om bibliotekernes ”slappelse” af kvalitetskravet. Thorhauge refererer til, at *Biblioteksdebat* især i sidste årgang gør op med bibliotekernes formynderi og forsvare folkekulturens tegneserier, triviallitteratur og pornografi mod udelukkelse. Modsat argumenterer man i tidsskriftet for en mangfoldighed af kvalitetskriterier, der svarer til de forskellige genrer af materialer. Thorhauge gik i 1979 skarpt i rette med *Biblioteksdebats* syn på folkekultur: ”Hvad kredsen omkring ”Biblioteksdebat opfatter som folkekultur er inter andet end pseudofolkelig kunstnerisk kultur. Den er skabt på den herskende klasses præmisser både som en massevare og som ét hensigtsmæssigt ideologisk middel blandt andre til at opretholde denne klasses ideologiske position.” Triviallitteraturen er ”antioplysende og umyndiggørende”.⁸

Også Henrik Jochumsen og Casper Hvenegaard Rasmussen lægger i deres afhandling *Folkebiblioteket under forandring* fra 2006 vægt på at placere *Biblioteksdebat* og tidsskriftets betydning i samtiden.⁹ I kapitlet ”Ekspansion og ungdomsoprør – debat og praksis i slutningen af 1960’erne” forankrer de tidens diskurser i den kulturpolitiske optimisme med forestillingen om kulturcentre, folkebibliotekernes ekspansive udvikling, nye medier og manglen på bibliotekarere i forhold til væksten i udlån og biblioteksbyggerier. Udviklingen betød, at alle debattører måtte tage stilling til bibliotekernes nye situation.

Jochumsen og Hvenegaard Rasmussen skelner mellem tre diskurser i tidens debat. Kulturformidlerdiskursen, hvor ledende bibliotekskredse med biblioteksdirektør Erik Allerslev Jensen i spidsen i høj grad støttede

bibliotekernes udvikling som kulturcentre med baggrund i 1964-lovens muligheder for nye medier og arrangementer. Desuden den revitaliserede oplysningsdiskurs, som i *Biblioteksdebat* repræsenteredes af Per Højholt og Bent Werner, som begge forsvarede bogens position i forhold til kulturcentre og nye medier. Endelig stod redaktionen af tidsskriftets sidste årgang for mangfoldighedens diskurs med formidling af trivallitteratur, tegneserier og pornografi. Denne diskurs var et radikalt brud med både kulturformidler- og oplysningsdiskursen. Den repræsenterede samtidig en øget interesse for brugerne.

Ud over disse oversigter blev Jens Peder Agger, som især var en central aktør i bladets sidste årgang, i 2024 interviewet til Radio Rackham i anledning af, at han modtog Pings tegneseriepris. På det tidspunkt var han en hædret person i tegneserieverdenen og interesserede sig åbenlyst ikke for sin fortid i *Biblioteksdebat*. I interviewet slår han det hen med, at det hele ”bare gik ud på at lave ballade”.¹⁰

Andre rebeller

I tresserne og halvfjerdserne voksede en frodig flora af alternative tidsskrifter frem i form af undergrundstidsskrifter: kreative, musiske, literære og politiske tidsskrifter og især op gennem halvfjerdserne fagkritiske tidsskrifter, som det vil føre for vidt at komme ind på her, men som kan perspektivere udgivelsen af *Biblioteksdebat*. Her skal blot nævnes et par eksempler. Der var tale om meget forskellige tidsskrifter, både i form og indhold, men fælles om at være en del af tidens ungdomsoprør i bred forstand. De har utvivlsomt været kendt af mange bidragydere og redaktionen af *Biblioteksdebat* og dermed været inspirationskilder for form og indhold.

En tidlig forløber med en betydelig længere levetid og mere stabil eksistens er tidsskriftet *Unge Pædagoger*, som udkom første gang allerede i 1939. Både forening og tidsskrift havde tilsvarende udgangspunkt i studerendes og yngre læreres kritiske synspunkter. Man arbejdede for nye metoder som gruppearbejde, musik og rytmik og havde klare politiske målsætninger som f.eks. afskaffelse af spanskrøret.

Forening, tidsskrift og forlag har en lang historie, som har fået sin egen bog *Klassens frække elev* af Egon Clausen med den ambitiøse undertitel *Unge Pædagogers danmarkshistorie*.¹¹ Bogen lægger ud med en beskrivelse af 75-års jubilæet i perfekte rammer med fornem menu og med elegant klædte deltagere, som fejrede, at de oprindelige provokerende synspunkter var blevet en almindelig del af dansk skolepædagogik.

Tidsskriftet *Politisk Revy* udkom hver fjortende dag i en længere årrække fra 1963 til 1987. Det lå i forlængelse af halvtredsernes *Dialog* og mellemkrigstidens *Kritisk Revy*, som inspirerede navnet. Tidsskriftet var organ for det nye venstre mellem socialdemokratiet og kommunismen og var uafhængigt af organisationer og partier. Emner og fokus skiftede med venstrefløjens udvikling. Hvor nyradikalisme og kulturstof spillede en stor rolle i begyndelsen, blev Vietnam-krig og kvindebevægelse vigtige temaer i løbet af tresserne og halvfjerdserne. I de sidste numre var der udblik til postmodernismen. Tidsskriftet var præget af kreativ layout med flotte forsider, der skulle gøre sig i kioskerne. Niels Winther var fast tegner, der spiddede verden både inden for og uden for venstrefløjen.

Politisk Revy fik sin største udbredelse i halvfjerdserne, hvor oplaget nåede op på omkring 5000. Tidsskriftet fik også en jubilæumsbog¹² og sit eget forlag, som fortsatte som satellit efter tidsskriftets ophør. En gennemgående person var Morten Thing, som redigerede bogen i anledning af tidsskriftets 20-års jubilæum. Tidsskriftet annoncerede i øvrigt i *Biblioteksdebats* første numre.

Til den musiske og kunstnerisk kreative del af undergrundstidsskrifterne hørte bl.a. *Superlove*, *Wheel* og *Hætsjj*, der alle udkom i årene efter 1968. *Superlove* var et internationalt orienteret tidsskrift for ungdoms- og hippiekulturen med righoldig omtale af nye pladeudgivelser med anmeldelser, beatgenerationens litteratur, østerlandske religioner og brune ris. Det udkom 1968-70. Både *Politisk Revy* og *Superlove* udkom i store oplag i tabloidformat.

Den mindre kendte konkurrent *Wheel* udkom 1968-70 med bl.a. tegner og forfatter Peder Bundgaard som bidragsyder og fokus på tidens pro-

gressive beatmusik. Navnet med flere betydninger refererede bl.a. til the den amerikanske rockgruppe The Band's nummer "This Wheel's on Fire" fra samme år, som tidsskriftet startede. Begge musiktidsskrifter var farverige og grafisk eksperimenterende.

Hætsjj var som kultur- og litteraturtidsskrift endnu vildere i redaktion, indhold og grafisk udformning. Redaktionen kunne bestå af de tilstedeværende. Siderne blandede tekst og tegninger i spontant virkende opsætning. Kunstneren Bjørn Nørgaard var i en periode knyttet til tidsskriftet. *Hætsjj* udkom ligeledes 1968-70.

Størst lighed var der mellem Unge Pædagoger og Yngre Bibliotekarere med tidsskriftet *Biblioteksdebat*. Udgangspunktet var i begge tilfælde en gruppe studerende og yngre færdiguddannede, som ønskede faglig fornyelse og debat, men der var også flere forskelle: Unge Pædagoger havde klarere fagpolitiske målsætninger, men var til gengæld ikke aktive i et brud med den faglige organisering i Danmarks Lærerforening, der svarede til Yngre Bibliotekarers opgør med Bibliotekarforeningen. Forløbet af udgivelsen var også forskelligt. *Biblioteksdebat* udkom i en kortere periode, og flere af de aktive fortsatte i Bibliotekarforbundets nye tidsskrift *Bibliotek 70*. *Biblioteksdebat* voksede sig heller ikke stort nok til at oprette et forlag. Ligesom skolevæsenet og antallet af lærere fylder mere i samfundet end biblioteksvæsenet, fyldte og fylder pædagogikkens rebelske tidsskrift også mere.

Overblik over *Biblioteksdebat*

Biblioteksdebat udkom i perioden 1965-1970 med ti numre årligt som forum for debat. Det indeholdt sprælske og skarpt kritiske artikler om den etablerede biblioteksverden og dens institutioner og organisationer, men det repræsenterede samtidig mange indbyrdes forskellige synspunkter. Både form, indhold og redaktioner udviklede sig undervejs i udgivelsesperioden. De tre første årgange udkom i A-5 format med præg af enkel udformning og groft papir. Forsider var forskellige, mange med kunstneriske kvaliteter. Fjerde årgang udkom i et større og mere tidsskriftagtigt format med fælles gennemgående bladhoved og markerede en professionalisering af tilrettelæggelsen. Endelig fik femte årgang en helt ny

grafisk udformning med kvadratisk format i eksperimenterende layout, stærke farver til tekst og billeder, collager og masser af tegneserier.

Redaktionerne skiftede med Jens Peder Agger, Helge Scheuer Nielsen, Preben Skov, Stig Hein og Kurt Sørensen som gennemgående skikkelser og bidragydere til bladet. En prominent skribent var forfatteren Per Højholt. For tegninger og grafisk udformning stod Hans Peter Friis Clausen og hans kone Karen Margrethe Nielsen. Illustrationer og vignetter var typisk hentet fra ældre illustrerede værker. Redaktionen af femte årgang fik en helt ny sammensætning. Jens Peder Agger fortsatte i redaktionen, Kurt Sørensen som skribent og Friis som tegner.

Ved udgivelsens begyndelse i 1965 var der 135 medlemmer af Yngre Bibliotekarere og 287 andre abonnenter. I 1969 var oplaget nået op på 2000 eksemplarer, men faldt til 1000 med det sidste nummer i 1970. I begyndelsen af 1970 udsendtes to særnumre af *Biblioteksdebat* i plakatformat. Her indkaldte Yngre Bibliotekarere til generalforsamling 22. marts, hvor man også efterlyste en redaktør til tidsskriftet.¹³ Herefter hører man ikke mere til Yngre Bibliotekarere og *Biblioteksdebat*.

Udgivelsen af *Biblioteksdebat* kan perspektiveres med begreber som modoffentlighed i forhold til tidens øvrige medier og begreber som doksa/heterodoksa i forhold til modsætninger i tidens biblioteksopfattelser. Man kan sige, at *Biblioteksdebat* udgjorde en faglig modoffentlighed, men tidsskriftet trængte kun i begrænset omfang igennem til en større medieoffentlighed. Undersøgelsen af skævheder i bibliotekernes bogvalg fik omtale i pressen.

Begreberne doksa og heterodoksa er formuleret af den franske sociolog Pierre Bourdieu og betegner modsætningen mellem et etableret system og dets normer, læresætninger og tænkning, mens heterodoksa betegner opposition, kættere og rebeller. Eksistensen af modsætninger er en forudsætning for at udgøre et felt. *Biblioteksdebat* konfronterede samtidens stærke etablerede institutioner: Bibliotekstilsynet, Bibliotekarforeningen, Danmarks Biblioteksforening og Danmarks Biblioteksskole. Som rebel var det dermed med til at understrege biblioteksvæsenets betydning som

et voksende felt. Det udgjorde dog ingen fast fælles front. Med sine mange forskellige synspunkter repræsenterede det en mangfoldig heterodoksa.

Forandringens vinde: Stiftelsen af foreningen Yngre Bibliotekarere og *Biblioteksdebat*

I 1964 gennemførtes i Danmark en ny bibliotekslov, der betragtedes som en milepæl. Den nye lov blev af samtiden karakteriseret som ”verdens bedste bibliotekslov”.¹⁴ Tilnavnet var ikke ufortjent. I 1960'erne var der næppe noget andet land, som kunne bryste sig af en bedre lovgivning på folkebiblioteksområdet.¹⁵ Loven fastslog, at alle kommuner havde pligt til at drive folkebiblioteker for at sikre fri, lige og gratis adgang til folkebibliotekerne. Den fastholdt ordningen med statstilskud til folkebibliotekerne og åbnede for andre medier end bogen, bl.a. musikbærende medier.¹⁶ Desuden gav den bibliotekerne mulighed for selv at afholde arrangementer. Det var mål, som biblioteksverdenen havde nået efter mere end 50 års bestræbelser. Nu gjaldt det om at realisere loven og udnytte dens muligheder for ekspansion. Yngre Bibliotekarere var et andet sted. De vurderede, at den nye bibliotekslov indebar en institutionalisering af biblioteksverdenen, hvor folkebibliotekernes oplysende funktion og faglighed ikke kom til udtryk.

Danmarks Biblioteksforening, stiftet 1919, var paraplyorganisation for hele biblioteksverdenen. Den bestod af delforeninger, hvor Bibliotekarforeningen for folkebiblioteker udgjorde gruppe C, stiftet i 1923. Den var forening for medarbejdere i folkebibliotekerne og den forhandlede løn og arbejdsforhold for bibliotekarere uden at være en egentlig fagforening. Medlemsmæssigt udgjorde gruppe C den største medlemsgruppe i Danmarks Biblioteksforening.

I begyndelsen af 1960'erne blæste forandringens vinde overalt i det danske samfund. Det sås også på uddannelsesområdet med ungdomsoprøret, som ikke kun kritiserede undervisningssystemet og autoriteterne, men også satte spørgsmålstejn ved indgroede forestillinger og vaner. Antallet af nyuddannede bibliotekarere voksede kraftigt i disse år og udgjorde en stigende del af medlemsskaren i Bibliotekarforeningen.¹⁷ Den nye generation mente, at de etablerede institutioner levede i selvtilfredshed og

kvalte debat om fremtidens biblioteker: ”debatten foregik inden døre, og knap nok dér.”¹⁸ I foreningerne tog man det for givet, at lederne var de toneangivende. I Bibliotekarforeningen fik lederne i 1965 godkendt, at de kunne oprette deres egen gruppe. Som modsvar stillede de unge bibliotekarer forslag om på samme vis at oprette en gruppe for unge bibliotekarer, men blev til afvist.¹⁹

Det lod de unge bibliotekarer sig ikke stoppe af og tog initiativ til at oprette en forening uden for Bibliotekarforeningen. På et stiftende møde på Danmarks Biblioteksskole 23. maj 1965 dannedes foreningen Yngre Bibliotekar som en selvstændig forening. Deltagerne var enige om at oprette en forening for unge bibliotekarer, men var der uenighed om, hvorvidt den nye forening skulle være en delforening i Bibliotekarforeningen eller ej. Konklusionen blev, at man oprettede en selvstændig forening med det formål at ”skabe debat om bibliotekernes rolle i det fremtidige samfund og om deres virkeformer”.²⁰ Blandt de toneangivende stiftere af den nye forening var Helge Scheuer Nielsen og Jens Peder Agger, begge biblioteksstuderende. Mødedeltagere, som var imod en selvstændig forening, udvandrede. Udvandrerne mente ikke, at der bestod ”et sådant misforhold mellem Bibliotekarforeningen og dens yngre medlemmer, at et så radikalt skridt er berettiget”.²¹

De første årgange af Biblioteksdebat

”Her er ordet frit, i ordets fulde betydning. Deraf navnet BIBLIOTEKS-DEBAT.” ”Vi ønsker en debat, hvor biblioteksvæsenet i disse forvandlingens år hvorsomhelst og nårsomhelst bliver betragtet i en større sammenhæng end det til dato har været almindeligt ... Vor biblioteksdebat bør netop afspejle en større debat, som den er eller bør være led i, samfundets egen debat.”²² Med denne fanfare indledte Erik Drehn-Knudsen programartiklen i årgangens første nummer. Han understregede en debat med en mangfoldighed af synspunkter: ”Ikke det samme helhedssyn – tværtimod.”

Erik Drehn-Knudsen fortsatte med en polemisk overflyvning af samtidens danske bibliotekslandskab. Efter vedtagelsen af den nye bibliotekslov havde bibliotekernes situation ændret sig: ”En gang var folkebibliotekerne

en "sag" [...] Da "sagen" startede, lå der nok en slags helhedssyn, men nu, hvor målet er overhalet, er kun midlerne tilbage i al deres diletterisme, [...] dels hos nogle af vore ældre kolleger, dels hos en stor del af biblioteksbestyrelsesmedlemmerne, og hvad der er allerværst: i Danmarks Biblioteksforening." Samme kritik blev rettet mod Statens Bibliotekstilsyn "i det airconditionerede højhus med robot-elevatorene ... Her er væsenet ikke en sag, men et apparat. "Kritikken rettedes også mod Danmarks Biblioteksskole: "Endelig står i en krog Danmarks biblioteksskole og pønser tvært på at køre sit eget løb, et par meter over jordoverfladen og den åndelige sygekassegrænse.²³ Den vil gøre biblioteksvæsenet til noget fint og akademisk og selvtilstrækkeligt. Som romerkirken før reformationen."

Tonen i bladet var præget af et frispog, som var helt uhørt i biblioteksverdenen. Danmarks Biblioteksforening blev kritiseret for at være udemokratisk, autoritær og lægge låg på debat. Bestyrelsesmedlemmerne blev kritiseret for "diletterisme". Statens Bibliotekstilsyn blev kritiseret for at være teknokratisk, og for at tingene bare skal se godt ud. Danmarks Biblioteksskole for terperi og utidssvarende undervisning. En artikel om den nye bibliotekslov blev illustreret med en tegning fra Kejserens nye klæder, og en artikel om manglende medarbejderdemokrati i den nye bibliotekslov blev illustreret med en tegning fra middelalderen med tre forbrydere i gabestok. Den højt respekterede biblioteksdirektør Erik Allerslev Jensen – "faderen" bag biblioteksloven af 1964 – blev omtalt som "ministeriel regnskabsfører"²⁴ og som biblioteksvæsenets "Big Brother", hvor man samtidig satte indirekte spørgsmålstejn ved biblioteksdirektørens talent.²⁵ Den magtfulde formand for Danmarks Biblioteksforening R. Lysholt Hansen fik denne karakteristisk: "Hr. Lysholt Hansen kan ikke være i tvivl om, at størstedelen af bibliotekarstanden skammer sig over ham og føler sig misrepræsenteret af ham".²⁶

Stilen var lagt. Der rettedes en respektløs og usminket kritik af praktisk taget alle sider af folkebibliotekernes virksomhed og i særlig grad mod de centrale institutioner. Yngre bibliotekarere havde som nævnt tidligere forholdt sig kritisk til biblioteksverdenens toneangivende lag. Nu fik synspunkterne deres eget talerør. Den nye generation fik hermed mulighed for at markere sig på en helt ny måde. Der var stof nok, og i forbin-

delse med udgivelsen af første nummer skrev Helge Scheuer Nielsen optimistisk til Per Nyeng: ”Med hensyn til bladet vælter vi os i stof p.t.”²⁷

Bidragyderne var især medlemmer af Yngre Bibliotekarer, altså i hovedparten biblioteksstuderende, men også en del ansatte bibliotekarer kom til at spille en vigtig rolle, bl.a. Bent Werner, bibliotekar fra 1957, Per Deskov, bibliotekar fra 1957, Stig Hein, bibliotekar fra 1962, Kurt Sørensen bibliotekar fra 1963²⁸, Per Nyeng, bibliotekar fra 1965,²⁹ og Jens Peder Agger, bibliotekar fra 1968, alle nyuddannede bibliotekarer med Bent Werner og Per Deskov som de ældste fra årgang 1957.³⁰

Fra starten lykkedes det desuden redaktionen at knytte to kulturpersonligheder til bladet. Den ene var Erik Drehn-Knudsen, som var uddannet bibliotekar fra 1950.³¹ Den anden var forfatteren Per Højholt, som var uddannet bibliotekar fra 1961. Han var blevet kendt to år tidligere for at have kritiseret et for ringe kvalitetsniveau i folkebibliotekernes materialevalg.³² Både Drehn-Knudsen og Højholt var medlemmer af redaktionen i de første halvandet år. Højholt optrådte i bladet i hele dets levetid, bl.a. en overgang med sit eget ”Højholts Hjørne”.

Med de to kendte kulturpersonligheder i skribentgruppen fik bladet en kulturpolitisk bredde, som rakte ud over den snævert biblioteksfaglige, og som gav tidsskriftet en større gennemslagskraft. Bladets kulturpolitiske bredde og de kendte skribenter var sikkert en af grundene til, at *Biblioteksdebat* fik en større gennemslagskraft end andre tilsvarende rebelske publikationer. Den mangeårige bidragyder Kurt Sørensen har senere forklaret den udfordrende linje således: ”Provokere for at forandre”.³³ I bladets levetid bidrog i alt mere end 140 personer med artikler, hvoraf næsten 40 var kvinder.³⁴ *Biblioteksdebat* blev det mest citerede bibliotekstidsskrift i perioden.³⁵

Det var Stig Heins idé at kalde bladet netop *Biblioteksdebat*. Helge Scheuer Nielsen har siden forklaret, at bladets titel skal forstås med streg under DEBAT. Helge Scheuer Nielsen så dette som et modbillede til andre af tidens tidsskrifter med stram redaktion og bortredigering af kritiske indlæg. Ifølge Scheuer Nielsen var *Biblioteksdebat* åbent for modstridende

synspunkter, uden at redaktionen blandede sig. Det var redaktionens linje at trykke alle indkomne bidrag, også selv om redaktionen ikke nødvendigvis var enig. Dette princip blev fastholdt i de første fire årgange, hvor Helge Scheuer Nielsen var med.³⁶

Kurt Sørensen var en af *Biblioteksdebats* toneangivende skribenter og bekræfter, at bladet var et åbent debatforum. Han boede i Nykøbing Sjælland og sad ikke i redaktionen. Han skrev artikler og kronikker til mange dagblade og sendte også sine bidrag til *Biblioteksdebat*, hvis han havde et emne, som passede. Hans kontakt var Helge Scheuer Nielsen. Han fik aldrig afvist en artikel.³⁷ Redaktionens medlemmer boede spredt i takt med, at de afsluttede deres eksamen. Helge Scheuer blev snart efter bladets start militærnægter og efterfølgende børnebibliotekar i Skive. Jens Peder Agger blev også militærnægter og senere bibliotekar i Egå.

Med nutidens øjne er det utroligt, at bladet kunne redigeres pr. korrespondance. Kopimaskine var ikke tilgængelig, og internettet eksisterede ikke. Bladet blev det første halvandet år redigeret med artikler skrevet på skrivemaskine med gennemslag og blev rundsendt til bestyrelsen. Redaktionen falsede og hæftede selv det første nummer.³⁸

Biblioteksdebat blev anmeldt i både Bibliotekarforenings blad *Bibliotekaren* og i Danmarks Biblioteksforenings blad *Bogens Verden*. Bladet blev begge steder mødt med overbærenhed og anmelderne mente, at bladet var overflodigt. *Bogens Verden* konstaterede, at bladet af udstyr mindede om et skoleblad og foreslog, at man burde aflægge sig selvhøjtideligheden og skolebladets uvaner.³⁹ *Bibliotekaren* skrev, at gruppen af vrede unge mænd øjensynlig ønskede at trives uden for Bibliotekarforeningen: ”Hvis det altså drejer sig om rudeknusning.”⁴⁰ Efter dette valgte de to foreninger at ignorere *Biblioteksdebat*.⁴¹

Kristeligt Dagblad skrev i en leder i 1967 ”[...] at der er visse biblioteksfolk, som har noget svært ved at holde kammertonen.”⁴² Bibliotekschefer fandt det nødvendigt svare igen på konkret kritik vedrørende deres biblioteker og svare helt ned i detaljen. At det var nødvendigt at tage til genmæle, fortæller noget om *Biblioteksdebats* gennemslagskraft. Mange

så i begyndelsen bladet som et frisk pust, men som den politiske konflikt skærpedes, ændredes synet. Således tog Bibliotekstilsynet i starten del i genmælet uden nogen egentlig dialog, men efterhånden som tonen i *Biblioteksdebat* radikaliseredes, valgte Bibliotekstilsynet at ignorere bladet.⁴³

Ændret format

Fjerde årgang af *Biblioteksdebat* ændrede format. Det kom derved i formen til at minde om et mere regulært tidsskrift og derved mindre undergrund, men med mere interessant redaktionelt stof end Bibliotekarforeningens eksisterende fagblad *Bibliotekaren*. Typografi og overskrifter blev udviklet. Den grafiske udformning blev således mere professionel. Der blev etableret udlandsredaktioner, og der blev klippet og citeret fra danske og nordiske medier. Der var reportager fra biblioteker i Ungarn og på Cuba.

Illustration i *Biblioteksdebat* i 1965 med en kommentar til de etablerede anmelderes udsagn om, at *Biblioteksdebat* er overflødig: "Selvfølgelig skal I unge have jeres meninger frem, men hvorfor ikke bruge de eksisterende organer?". Tegning af bladets faste tegner Peter Friis.

BIBLIOTEKSDEBAT

NUMMER 1-2 · 1968-69 · ÅRGANG 4

UDGIVER: YNGRE BIBLIOTEKARER

BIBLIOTEKSDEBATs LEDER:
EN NY LEDER!

Biblioteksdebat har tit og ofte gjort status, set frem – og ikke mindst tilbage her i denne spalte i de få forløbne år. Læsere må tilgive, men nu er den der igen.

Anledningen er redaktørskiftet, skønt det i sig selv ikke betyder ret meget. Biblioteksdebat redigeres af den samarbejdende redaktion, og den ansvarshavende redaktør er en man skal have, så domstolene ved hvem der skal i fængsel, hvis eller når osv. . . . Dette er den eneste praktiske betydning personen har.

Når dagpressen har tillagt skiftet i redaktionen en mere vidtrækkende betydning end ovenstående, så har det den sandhed i sig, at redaktionen er enig om at ville føre en endnu hårdere kurs, specielt overfor Bibliotekarforeningen, Bibliotekstilsynet og Danmarks Biblioteksforening end den hidtil har gjort. Og så er det, læsere må rykke et par år tilbage i tiden, og mindes de glade dage, da vi stiftede Yngre Bibliotekarer og kolsatte Biblioteksdebat. Hvor nødigt vi både dengang og nu vil indrømme det, så var vi jo grebet af SAGEN, det var den skønbarlige idealisme, der havde fået os til at handle som vi gjorde.

Vi havde "rene hænder" og vi troede, det var en politisk linie, vi kunne holde fast ved.

Men man kan ikke ustraffet kritisere og oplyse. Folk er kommet til os og har søgt vor støtte, og vi er gået til andre, og er blevet inddraget i arbejde som snavser til. Denne udvikling har vi ikke alle og ikke altid været glade for. Men nu erkender vi, at den har fundet sted, og vi er rede til at tage konsekvenserne.

Der har været talt om at sprænge Bibliotekarforeningen. Det er ikke vort mål og ønske, men det kan blive en smertefuld og for medlemmerne dyr afslutning på Bibliotekarforeningens ikke særlige gløvede eksistens som fagforening. Foreløbig vil vort mål være, at medvirke til at Bibliotekarforeningen bliver en slagkraftig fagforening, vi vil her i dette blad skrive alt det, der skulle have stået i Bibliotekaren. Der skulle således i Bibliotekaren have stået, at skruetrækkerne fra Skagen VAR ekskluderet, desværre må vi nøjes med at skrive: De burde være . . .

De pøne overmennesker og deres tantede eftersnakkere skal ikke få lov til at pudse letkøbte glories på andres bekostning.

Vi venter kynisk på hjerteslagene.

M.J.

SIDEN SIDST

har Københavns kommunes biblioteker besluttet sig til at anskaffe Henry Miller's „Stille dage i Clichy“. Det er 10 år siden den udkom på dansk. Men selvfølgelig – bekendtgørelsen's bestemmelse om „ – aktualitet i udvalget af det materiale, folkebibliotekerne stiller til rådighed . . . “ (§ 21, stk. 1) har kun eksisteret siden 13. maj 1965.

Red.

DER ER
NATURLIGVIS EN
DEL BØGER, VI –
SÅ – IKKE HAR FÅET
KØBT, MEN NU ER MAN BE-
GYNDT AT UDMANGRE DEM
RUNDT OM KØBING – SÅ
GÅR DET LIGE OP

Forside til nr. 1-2, 1968-69. I de tre første årgange kunne bladets layout minde om et undergrundstidsskrift – onde tunger sagde skolebladsagtigt - , men fra årgang 4 fik bladet en ny og mere professionel udformning.

Den polemiske stil fortsatte dog med mange indlæg og svar om forenings- og ledelsesforhold, især forholdet til Bibliotekarforeningen. Der var flere helsider med Friis' illustrationer, der lå i forlængelse af polemikken.

Den megen polemik gav de to læsere Eva og Jørgen Bro Glistrup anledning til et kritisk indlæg, hvor de anfægtede udviklingen i bladets debatkultur, som "ved siden af sin rosværdige satire har et ansvar for den frustrering af diskussionsklimaet, som har fået bladet til at råbe i ørkenen efter indlæg fra andre end inside-folk" For eksempel mente de, at en anmeldelse af C.H. Henriksen af de nye stadsbibliotek i Lyngby var "fjantet" og efterlyste holdningsmæssig dybde.⁴⁴

Samtidig dukkede nye emner op med forsvar for f.eks. beatmusik, kriminalromaner og modeblade. En humoristisk betænkning afgivet af Yngre bibliotekarers AV-udvalg anbefalede anskaffelser af et kvalificeret udvalg af tidens beatmusik til et sognebibliotek inden for et beløb af 2400 kr.⁴⁵ Indlægget førte til, at Helsingborg stadsbibliotek indkøbte hele beat-pladelisten. Redaktionen kunne til gengæld med et suk beklage, at Søllerød Bibliotek havde standset afspilningen af beatmusik på Vedbæk-filialen på grund af for stor tilstrømning: "Ak ja – som man kan gribe den slags an."⁴⁶

Artikler som C.H. Henriksens "Undskyld Frøken" om flere kriminalromaner i bibliotekerne⁴⁷ og Kurt Sørensens artikel "Kvalitetskravet" om kedsommelige og umoderne biblioteker anfægtede bibliotekernes kvalitetskrav: "Hvis man ikke kan lide violet, er det jo en smal sag at påvise at farven er underlødige ... På samme måde med beatmusik, modeblade og hvad folk ellers er levende optaget af – det preller af mod kvalitetskravet."⁴⁸ Artiklerne pegede frem mod oplevelsestænkningen og mangfoldigheden af genrer i femte årgang.

Oprøret i oprøret

Femte årgang var et oprør i oprøret. De forskellige årgange var ikke bare kronologisk fremadskridende, men betegnede brud i udviklingen – en form for heterodoksa i forhold til tidligere årgange. Som den nye redak-

Forside til Nr. 1, 5. Årgang 1969. Blomsterbørnenes redaktion går i luften. Med starten på årgang 5 skete der "et oprør i oprøret", hvor en ny redaktion tog over. Den præsenterede sig selv på forsiden: Fra venstre Birte Egebak, Ole Andersen, Birgitte Gaard, Ole Hansen, Jens Peder Agger og Viggo Madsen.⁴⁹

tion skrev i indledningen: "Biblioteksdebat vil nu blive redigeret på en anden måde end tidligere." Man understregede, at man ville samle emner i hvert nummer til nøjere og udførligere analyse i de enkelte numre frem for "spredt og ufyldstgørende stof".⁵⁰ Man annoncerede temaer om demokrati, tegneserier, børnebiblioteker, bibliotekaruddannelse og triviallitteratur, som også betød et opgør med folkeoplysning og kvalitetskrav. Dertil kom et helt nyt kvadratisk format med farverigdom, collager og tekst og billeder trykt sammen.

Indledningen modsvarede af Preben Skovs afslutning af første nummer med polemiske finter om tidsskriftets hidtidige betydning i form af forholdet til Danmarks Biblioteksforening og understregning af, "at biblioteksvæsenet har forandret sig i de fire år, vi har udgivet Biblioteksdebat." Nu var tiden kommet til forandring: "De fleste af os har været med, siden Scheuer Nielsen så godt som ene mand redigerede bladet på et fattigt kvistværrelse med en vinballon som eneste formildende omstændighed."⁵¹

Den femte årgang repræsenterede et markant holdningsskifte, som kom til udtryk i Jens Peder Aggers leder "Folkebibliotek eller elitebibliotek".⁵² Han indledte med et opgør med 50 års folkeoplysningstradition: at bringe den litteratur, som blev læst af dannede kredse ud til almuen. Bibliotekarerne gik stadig rundt i "folkeoplysningstræsko, der sagtens kan måle sig med tidligere tiders." Det gjaldt både formidlingen af skønlitteratur, faglitteratur, børnebiblioteker og musikbiblioteker. Udeladt var spændende og oplevelsesrige genrer som kriminalromaner, pornobøger, cowboyromaner, tegneserier, ugeblade og science fiction, som skulle vurderes ud fra deres egne forudsætninger og ikke ud fra litterære kvalitetskriterier. "Konklusionen af ovenstående er, at folkebibliotekerne ganske nydeligt har fundet sin plads i et kulturelt undertrykkelses-system." De var for den intellektuelle overklasse og nedvurderede den øvrige befolknings kultur. I stedet burde bibliotekerne være for dem, som betalte for dem. De arbejdede hårdt, kom trætte hjem fra arbejde og havde ikke behov for kunst, men underholdning. Derfor var der behov for flere kvalitetskriterier, hvor hver genre blev vurderet ud fra sine egne forudsætninger. Kurt Sørensen fulgte op med artiklen "Fremtiden er allerede begyndt" om nye medier og elektrisk musik.⁵³

I nummer 2 fortsatte Ole Hansen fortsatte argumentationen i artiklen "Udvælgelseskriterier".⁵⁴ Forskellige genrer måtte vurdere ud fra forskellige kriterier. Midtersiderne handlede om demokratisering, trivsel og bedre arbejdsledelse. En overskrift med vanskelig læselig gul typografi handlede om mere lige og retfærdige normeringer. Holder man nummerets forside i den rette belysning, kan man se ordet demokrati gentaget 20 gange.

Det stofmættede nummer 3 bød på en kavalkade af forskellige emner og bidragydere, både eksterne og interne. I indledningen blev demokratibegrebet af Jens Peder Agger udvidet til at omfatte ikke bare personalets, men også lånernes demokrati. Alle skulle have lov til selv at vælge deres oplevelsesmønstre. Hvorfor skulle låneren af Samuel Beckett ikke lade andre låne pornobøger, tegneserier eller westerns. "Måske kunne de møde hinanden på biblioteket, tale sammen og måske lære at forstå hinanden."⁵⁵

Jens Peder Agger fulgte op med en positiv anmeldelse af det eksperimenterende børnebibliotek i Gladsaxe, møbleret med ølkasser. Den uhøjtidelige indretning gav mange muligheder for at læse og lege. Børnebibliotekets legetøj var med til at skabe et levende miljø.⁵⁶

Birte Egebak og Birgitte Gaard skrev om ”Kriminalserier for børn”. De lagde ud med at forsvare kriminalseriernes oplevelsesmæssige kvaliteter, selv om de var kliche- og skabelonromaner: ”Deres virkelighed er betinget af genrens krav til virkelighed – ikke børnebibliotekarens ... Kvalitet er ikke nødvendigvis det samme for låneren som for bibliotekaren.”⁵⁷ Derfor skulle man bevist tag hensyn til lånerens behov og vurdere efter bøgernes elementære spænding. Artiklen sluttede med en oversigt over serier.

Ole Hansen skrev om ”Kulturformidlere – kulturforsinkere” med afsluttende bredside mod traditionel folkeoplysning: ”Så længe kulturformidlere optræder som bedrevindende opdragere uden åbenhed, flexibilitet og nu-orientering eller i bedste fald som kulturradikale med beatovertræk, så længe må de betragtes som konserverende kulturbefamlere.”⁵⁸ Viggo Madsen fulgte op med en artikel om de kedelige læsesale.⁵⁹ Hvis et blad som *Superlove* blev stjålet, skulle man fortsætte med at bestille nye abonnementer.

En stor del af nummeret handlede om tegneserier og deres virkemidler. I Jens Peder Aggers lange artikel om tegneseriens æstetik lagde han vægt på genrebevidsthed og brugeroplevelse.

I nummer 4 fulgte *Biblioteksdebat* en sag fra Frederiksberg Bibliotek i 1969, hvor en medarbejder, Ole Andersen, der selv var aktiv i Yngre Bibliotekarere, blev fyret for at kritisere arbejdsforholdene offentligt, og hvor ledelsen ”for at slippe af med en uønsket medarbejder ikke undser for at bruge løgnagtige påstande”.⁶⁰

Temaer

Som tidligere beskrevet var *Biblioteksdebat* et forum åbent for debat, med streg under debat og uden at redaktionen bortredigerede indlæg. Derfor

finder man i *Biblioteksdebat* modstridende synspunkter, og flere holdninger mødtes.

Gennemgående indlæg drejede sig om bibliotekernes grundlæggende funktion, deres interne strukturelle forhold og bibliotekslovgivningen. Vigtigt var et forandringsperspektiv. Kampen for de menige medarbejderes indflydelse var også et gennemgående tema, samlet i kravet om demokrati på arbejdspladsen og om ytringsfrihed for de ansatte. Et helt centralt tema var bibliotekernes og bibliotekarernes organisering med kamp om lovgivning og fagforening. Der var kritik af centralisering, bibliotekernes fysiske indretning og ønske om større imødekommenhed af bibliotekernes brugere. I debatten om de grundlæggende opgaver var emnerne det udvidede materialevalg, dvs. mangfoldigheden og kvaliteten i materialevalget, AV-materialer og tegneserier på bibliotekerne. Man drøftede også skolebiblioteker og børnebiblioteker.

Indlæggene tog ikke udgangspunkt i overordnede informations- eller kulturpolitiske teorier, men i konkrete synspunkter på bibliotekernes udvikling. Flere holdninger var repræsenteret: En holdning tog udgangspunkt i et servicepræget bibliotek som i tidens supermarkeder og stormagasiner. En anden holdning var et forsvar for den klassiske opfattelse af biblioteket som en oplysningsinstitution med bogen som medie. En tredje holdning var skabelsen af et oplevelsesbibliotek, fysisk og materialemæssigt.

Servicestationer og kulturcentre

Erik Drehn-Knudsens præsenterede i en programartikel begrebet "biblioteket som servicestation", skrevet i samme polemiske og veloplagede stil som hans programartikel til *Biblioteksdebat*. Servicestationen skulle indrettes uden pædagogiske, moralske, religiøse eller politiske bagtanker "På effektiv, rationel udnyttelse af de forhåndenværende hjælpemidler, efter kundens ønske ... " Som forbillede foreslog han: "Det større bibliotek: en passende kombination af Irma, Louisiana og Politikens oplysning, det mindre: ditto i lilleputformat plus SASs billetbestilling: ønsker ekspederes og besvares omgående, mens kunden venter."⁶¹ Betjeningen af kunden skulle være fordomsfri og elskværdig uden nødvendigvis at inddrage europæisk litteraturhistorie. Ekspedienter? "Netop. I ordets

bedste betydning. Formidlere, overbringere, det er præcis, hvad vi er.” Ordet ”*servicestation*” ville blive noget af en trylleformular for den fremtidige udvikling.

Han fortsatte med at udvikle konceptet i artiklen ”Hvidt flag over fæstningen” i det næste nummer, hvor han gjorde op med den traditionelle biblioteksranke. ”En af de skranker, der er kommet imellem publikum og dets rette benyttelse af bibliotekerne er just SKRANKEN.”⁶² Skranken var med til at gøre biblioteket til en lukket fæstning. ”I andre selvbetjeningsforretninger kan samme kunde dårlig nok hitte ekspeditionen for udstillede varer. Dér er skranken blot en lille slisk, passende netop til en indkøbskurv, et kasseapparat og en nyfriseret ung dame, der ikke har andet end ham at koncentrere sig om.”⁶³ Sidste billede var helt eventyrligt. Man skulle opføre biblioteker, ”der åbner sig helt ud til gaden som alladdinshuler, hvis udstillede herligheder ligefrem suger den læselystne ind – og med ham også den bare nysgerrige.”

Drehn-Knudsens artikler blev fulgt op af Helge Scheuer Nielsens artikel ”Ekspedient, profet eller formynder”, hvor han diskuterede samfundets krav til bibliotekerne.⁶⁴ I et senere nummer gik Irene Stage direkte imod Drehn-Knudsens supermarkedstænkning i artiklen ”Er bibliotekaren ekspedient i et supermarked?” I modsætning til supermarkedsbibliotekerne, hvor man søger at nå så mange som muligt ligegyldigt med hvad, kunne man tænke sig biblioteker, hvor man funderer over hvem man når med hvad. Man kunne tænke sig biblioteker, der ønsker at deltage i en bevidstgørelsesproces, fremfor biblioteker der deltager i en fordummende og sløvende proces.”⁶⁵

Fysisk svarede Drehn-Knudsens filosofi om servicestationer til de nye minimalistiske biblioteksbygninger, som blev opført som elegante ekspeditionslokaler omkring slutningen af tresserne, og som senere fik en hård medfart i *Biblioteksdebat*.

Mens Erik Drehn-Knudsen gik ind for biblioteker som servicestationer, gik Per Højholt imod biblioteker som kulturcentre. I 1966 udgav det stadig nye kulturministerium en betænkning 412 vedrørende kulturcentre, der

om en del af tressernes kulturpolitiske ambitioner skulle skabe folkelige og kreative samlingssteder. Højholt advarede i et langt indlæg mod, at kulturcentre kunne sænke formidlingen af kunst og litteratur i retning af hobbypræget virksomhed, som ville gå ud over oplysning og litterær kvalitet. Han advarede især mod, at grammofoonpladesamlinger, kunstsamlinger og båndsamlinger ville gå ud over indkøbet af bøger "... tænk hvad man kunne have fået af BØØØØGER for de penge."⁶⁶ Bibliotekarerne var heller ikke kvalificerede formidlere af andre medier og materialer, som skulle betjenes af andre fagfolk. Højholt konkluderede derfor: "Bibliotekerne har intet i det blomsterbed at gøre, før deres egne er ordentligt passede."

Højholts indlæg blev fulgt op af Jan Østergård Bertelsen, der også fandt, at bibliotekernes udvikling som kulturcentre var problematisk. Bibliotekerne måtte gerne samarbejde med kulturcentre, men ikke selv være det: "Hvad bibliotekernes førstemænd end måtte mene ud fra parkinsonistiske synsvinkler, er det ikke formålstjenligt, at bibliotekerne udvikler sig som rene kulturcentre."⁶⁷

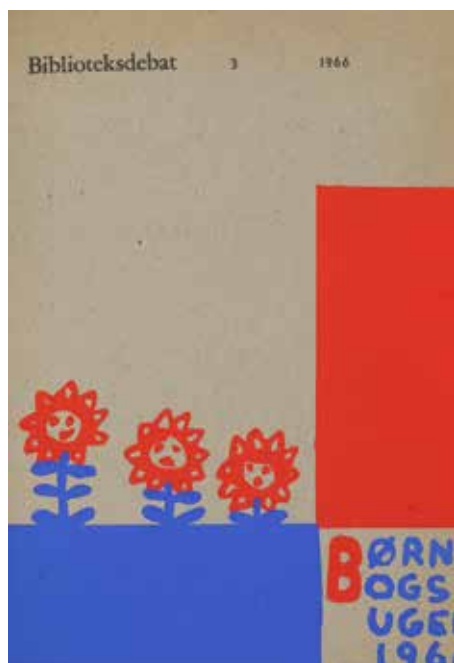
Per Højholt fulgte sine synspunkter i "Højholts Hjørne", hvor han gentog, at kulturcentre skulle formidle kunst, mens biblioteker skulle formidle bøger. "⁶⁸

Modstanden mod bibliotekernes rolle som kulturcentre kan synes paradoks, fordi kulturcentertanken netop repræsenterede en fornyelse af bibliotekernes formidling. Forestillingen om bibliotekerne som kulturcentre var faktisk doksa på allerhøjeste sted, eftersom biblioteksdirektør Erik Allerslev Jensen gik i mindretal i Betænkningen vedrørende kulturcentre for at give netop bibliotekerne en helt central placering.

Det må i eftertiden vække undren, at *Biblioteksdebat* forholdt sig så kritisk til bibliotekernes udvikling som kulturcentre? Var man bange for at komme for tæt på biblioteksdirektørens doksa? I dette tilfælde kom *Biblioteksdebat* ikke til at foregribe bibliotekernes senere udvikling.

Børnebiblioteker og skolebiblioteker

Børnebiblioteker og skolebiblioteker var et gennemgående tema i *Biblio-*

Forside af Biblioteksdebat 1966, 3. Hovedemnet i dette nummer var børnebibliotekernes fremtidige udvikling. Forsiden af nummeret var prydet med plakaten for Børnebogsugen 1966.

Biblioteksdebat skrev i en kommentar, at børnebibliotekerne var blevet forsømt under Børnebogsugen,⁶⁹

teksdebat. Da bladet startede, var emnet aktuelt, da den nye bibliotekslov fra 1964 havde bestemt, at voksen- og børnebibliotekerne skulle lægges sammen til såkaldte enhedsbiblioteker, og samtidig blev skolebibliotekerne inddraget.⁷⁰

I et stort anlagt nummer af *Biblioteksdebat* blev børnebiblioteket taget op.⁷¹ Forfatterne var alle medlemmer af Yngre Bibliotekarere: Bent Werner, leder i Albertslund,⁷² Sus Rostrup, børnebibliotekar i Albertslund og Lis Krumbach, børnebibliotekar, først i Gentofte senere i Gladsaxe,⁷³ Forfatterne foreslog en opdeling af de forskellige bibliotekstyper, fordelt på aldersgrupper: Børnebiblioteket skulle være rettet mod de 0-7 årige. Skolebiblioteket skulle rettes mod de 7-18 årige og voksenbiblioteket mod aldersgruppen 18 år og opefter. Voksen- og børnebibliotek burde

efter forfatterens opfattelse ligge sammen, således at forældrene kunne tage deres børn med på biblioteket. Fra Albertslund og Hørsholm biblioteker havde man gode erfaringer med at have voksen- og børnebibliotek i et stort rum med mobile skillevægge og fælles skranke. I børnebiblioteket burde indtænkes muligheder for aktiviteter og kreativitet, så børnebiblioteket kunne blive "en levende virksomhed". Efter forfatterens opfattelse skulle børn have lov at være børn med det støjniveau, som det medfølger. Et problem var, at støjen kunne genere de voksne, som ønskede fordybelse. Dette problem havde man dog ikke en umiddelbar løsning på. Som mulighed pegede man på skabe tilstrækkeligt store biblioteksrum, omend det kunne være vanskeligt i små biblioteker.

I femte årgang startede en ny diskussion om børn og læsning, men nu med et andet udgangspunkt. Ole Hansen, medlem af *Biblioteksdebats* nye redaktion skrev, at "elementær kedsommelighed" prægede børnebibliotekerne.⁷⁴ Jens Peter Agger var enig og fortsatte, at skolebibliotekerne var en succes, hvor børn fik deres behov for bøger tilgodeset. Til gengæld var han kritisk over for børnebibliotekernes indkøb af især bøger til større børn. De stod bare på hylden uden at blive læst. I stedet burde man indkøbe det, der interesserer de store børn som f.eks. seriebøger og tegneserier. Agger fulgte synspunktet op og skrev, at børnebibliotekarerne i vurderingen af børnebøger tog udgangspunkt i deres egen litterære dannelse om voksenbøger og fravalgte bøger om det fantasifulde og usandsynlige, vel vindende at det var disse bøger, som børnene foretrak.⁷⁵ Det fantasifulde og kreative præsenterede *Biblioteksdebat* i en senere artikel med et helsides billedreportage om Ølkassebiblioteket i Gladsaxe, hvor Lis Krumbach var leder. *Biblioteksdebat* havde kun lovord til overs for ølkassebiblioteket som eksperiment.⁷⁶ Man foregreb mere aktive og oplevelsesorienterede børnebiblioteker.

Ny lov om biblioteker 1964 og ny lov om Danmarks Biblioteksskole 1966

Da Yngre Bibliotekarere blev stiftet, stod to sager på den bibliotekspolitiske dagsorden, nemlig den netop vedtagne nye bibliotekslov fra 1964 og en planlagt ny lov om Danmarks Biblioteksskole. I begge sager rettede Yngre Bibliotekarere voldsom kritik mod Bibliotekarforeningen for håndteringen af sagerne.

Den nye bibliotekslov blev vedtaget i 1964. *Biblioteksdebat* startede i 1965. Derfor var loven stadig i frisk erindring. Den var blevet til i en proces mellem Kulturministeriet og Statens Bibliotekstilsyn uden offentlig høring.⁷⁷ Yngre Bibliotekarere kritiserede Bibliotekarforeningen for at have accepteret den lukkede proces. Især fremhævede Yngre Bibliotekarere, at det oprindelige lovforslag havde indeholdt en paragraf om medarbejdermøder, som var blevet trukket ud under udvalgsbehandlingen i Folketinget. Efter Yngre Bibliotekarers mening burde biblioteksforeningerne have protesteret mod dette. De blev kritiseret for at være ”villige til at ofre bibliotekspersonalets interesser ved at bøje sig for et politisk krav om, at en bestemmelse medarbejdermøder udgik af loven.”⁷⁸ I stedet for attraktive arbejdsvilkår til de menige medarbejdere, blev de nu overladt til ledernes forgodtbefindende, til ”biblioteksledernes individualistisk prægede konkurrencepræstationer.”⁷⁹

Både biblioteksdirektør Allerslev Jensen og Danmarks Biblioteksforenings formand Lysholt Hansen beklagede senere, at paragraffen om medarbejdermøder var faldet ud,⁸⁰ men det kunne Yngre Bibliotekarere

”The Times They Are A-Changing”. Tegninger af Friis med blød 60’erskrift.
Den viser to generationer af bibliotekarere i henholdsvis mønstrede gevandter og sort jakkesæt:
”Kommunikation er vigtigere end manipulation, boss” Nr. 3-4, 1968-69, s. 41.

tydeligvis ikke bruge til noget. *Biblioteksdebat* svarede igen med i tekst og tegning at karakterisere bibliotekslederne som kedelige, konforme og magtfuldkomne som f.eks. en satiretegning "Undgå overbibliotekarere" og en artikel om en snerpet leder, som blandede sig i en medarbejders påklædning i fritiden.⁸¹ Den lukkede kreds, som Allerslev Jensen havde støttet sig på under tilblivelsen af biblioteksloven, fik prædikatet "Mari-enlyst-Lobbyen"

Det andet aktuelle emne var en ny lov for Danmarks Biblioteksskole. Da *Biblioteksdebat* startede, var bibliotekaruddannelsen en elevuddannelse med to års praktik på et bibliotek og to års teori på Danmarks Biblioteksskole. Bladet bragte også en klage fra de studerende over kvaliteten i uddannelsen.⁸² Rektor skrev i 1964 en betænkning til ministeriet om uddannelsen, men det var et fortroligt notat til ministeriet. Også her blev lukkethed udgangspunktet for Yngre Bibliotekarers kritik. *Biblioteksdebat* havde kritiseret Bibliotekarforeningen for at stille sig i vejen for åbne drøftelser ved at acceptere ministeriets ønske om lukkethed i processen.⁸³ *Biblioteksdebat* kritiserede samtidig undervisningen som terperi,⁸⁴ og mente at bibliotekseleverne blev udnyttet som billig arbejdskraft i elevtiden.⁸⁵

Biblioteksdebat tvivlede i det hele taget på, om Bibliotekarforeningen var egnet til at præge en ny lov og var skeptisk med hensyn til, om Bibliotekarforeningen havde gjort sig tanker om, hvordan "morgendagens bibliotek" skulle se ud.⁸⁶ Yngre Bibliotekarere ønskede, at en fremtidig uddannelse blev mere teoretisk og indeholdt mindre praktik. Dette gentog *Biblioteksdebat*, da lovforslaget blev offentliggjort,⁸⁷ og med ordene "mørklægning, kovendinger og hastværk" kritiserede Bent Werner Bibliotekarforeningen for skiftende holdninger til lovforslaget og for ikke at føre sig frem med større selvstændighed. I modsætning til lovforslaget mente han, at de biblioteksstuderende burde tage en bachelorgrad med efterfølgende biblioteksteknisk uddannelse på Danmarks Biblioteksskole. Han mente, at lovforslaget var så utilstrækkeligt, at det burde trækkes tilbage.⁸⁸ Bent Werners artikel inspirerede til en henvendelse med 185 underskrifter til folketingsudvalget om at følge forslaget i hans artikel.⁸⁹ I maj 1966 forelå betænkningen om den nye lov, hvor mesterlæren blev

afskaffet og erstattet af en fireårig uddannelse med tre år på Danmarks Biblioteksskole og et års praktik. Samtidig blev uddannelsen anerkendt som en højere uddannelse. Meget tilfreds skrev Bent Werner nu: "Der er således opnået præcis, hvad Biblioteksdebat har ønsket i denne sag".⁹⁰ Yngre Bibliotekarere havde bl.a. ønsket at gøre op med Biblioteksskolens ideal om "den alvidende magister" og efter lovens vedtagelse skrev Bent Werner: "Tiden er inde til endeligt at aflive det håbløst forældede polyhistorideal," altså et opgør med den "klassiske" bibliotekar. Det opponerede Kurt Sørensen dog imod og skrev, at Bent Werner gik for langt ved at undervurdere behovet for, at bibliotekarere skulle have et bredt overblik og stor almenviden.⁹¹

Danmarks Biblioteksforening og Bibliotekarforeningen

Ud over de konkrete sager stod både Danmarks Biblioteksforening og Bibliotekarforeningen direkte for skud i hele *Biblioteksdebats* levetid. Danmarks Biblioteksforening blev karakteriseret som magtfuld og udemokratisk. Eksempelvis omtales Danmarks Biblioteksforenings årsmøde i 1966 som "den årlige renselsesfest", hvor "betydningsfulde, alvorlige store mænd ankommer i sidste øjeblik fra hemmelige vigtige møder"⁹² En mere dybtgående analyse findes i et senere nummer, hvor Danmarks Biblioteksforening blev kritiseret for ikke at have forstået den ændrede virkelighed efter vedtagelsen af den nye bibliotekslov. Kritikerne skrev, at efter den nye lov var bibliotekssagen for Danmarks Biblioteksforening ikke længere en "sag", men "økonomi", og at foreningen ikke havde taget konsekvensen af, at bibliotekerne om få år vil være kommunale og styret af kommunalpolitikere. Derfor blev Danmarks Biblioteksforening karakteriseret som "skrumlet med de mange skuffer, kolossen på eet ben. Hvad der er hoved, og hvad der er 'ben' er svært at se."⁹³

Kritikerne mente også, at Danmarks Biblioteksforening ikke varetog de menige medarbejderes interesser: de menige medarbejdere er "på alle måder er underrepræsenteret" i foreningen på trods af at de udgjorde et flertal af medlemmerne. Samtidig med artiklerne i *Biblioteksdebat* optrådte medlemmer af Yngre Bibliotekarere som opposition på årsmøderne i Danmarks Biblioteksforening. Særlig markant var årsmødet i 1966, hvor Helge Scheuer Nielsen stillede mistillidsvotum til formanden Ralph

Lysholt Hansen. Dette som andre senere forslag fra oppositionen blev konsekvent stemt ned. Omvendt nægtede formanden pure at mødes med Yngre Bibliotekarer.⁹⁴

Et større slag kom til at stå i Bibliotekarforeningen, der som nævnt var en delforening i Danmarks Biblioteksforening for medarbejderne med egne vedtægter og egne generalforsamlinger. Bibliotekarforeningen blev kritiseret af Yngre Bibliotekarer for at være underlagt Danmarks Biblioteksforening og spændt for arbejdsgivernes vogn og for ikke at gøre op med den udemokratiske struktur i Danmarks Biblioteksforening. Den varetog ikke de menige bibliotekarers interesser: "Hvornår er der sidst opnået noget for de assisterende bibliotekarer?"⁹⁵ Yngre Bibliotekarer mente ganske enkelt, at Bibliotekarforeningen var fejlplaceret i Danmarks Biblioteksforening og forudså en udmeldelse. Derfor "skal man ikke blive overrasket om 3-4 år over et forslag til urafstemning i Bibliotekarforeningen om *udtræden* af Danmark Biblioteksforening."

Medens oppositionen konsekvent blev nedstemt i Danmarks Biblioteksforening, gik det anderledes gik det i Bibliotekarforeningen. I 1967 var der i Bibliotekarforeningen en dramatisk generalforsamling, hvor den "gamle" bestyrelse kom i mindretal, og hvor de "gamle" bestyrelsesmedlemmer "stillede deres mandater til rådighed", så foreningen var lammet. Yngre Bibliotekarer fik iværksat en underskriftindsamling, som førte til en ekstraordinær generalforsamling, og *Biblioteksdebat* opfordrede selvfølgelig til at deltage i den ekstraordinære generalforsamling.⁹⁶ På den nye generalforsamling lykkedes de Yngre Bibliotekarer at få indvalgt tre repræsentanter i bestyrelsen.

Efter de tre medlemmer var blevet valgt ind i bestyrelsen, blev *Biblioteksdebat* talerør for Yngre Bibliotekarers arbejde i bestyrelsen og tonen skærpedes med mange angreb på Bibliotekarforeningen. *Biblioteksdebat* skrev, at her kunne trykkes, hvad der blev bortredigeret i Bibliotekarforeningens blad: "vi vil her i dette blad skrive alt det, der skulle have stået i Bibliotekaren. ... De pæne overmennesker og deres tantede eftersnakkerede skal ikke få lov til at pudse letkøbte glories på andres bekostning."⁹⁷ Senere fik emnet sin egen rubrik "Bibliotekarforeningen

under luppen”, som var skrevet af Bent Hyldkrog,⁹⁸ som var et Yngre Bibliotekarers medlemmer i hovedbestyrelsen.⁹⁹

Året efter, i 1968 lykkedes det at få gennemført en urafstemning, hvor Bibliotekarforeningen blev udmeldt af Danmarks Biblioteksforening. Dermed var vejen banet til at omdanne Bibliotekarforeningen til en egentlig fagforening, således som det var Yngre Bibliotekarers mål.¹⁰⁰ Nu var det de tidligere oprørerne, som havde erhvervet ansvaret og magten.

Arkitektur og indretning

Bibliotekernes arkitektur og indretning var emner, der blev behandlet i anmeldelser og artikler i *Biblioteksdebat* – ud fra en kritisk vinkel. I de første årgange var det indretning af læsesalen og støjrproblemer i det åbne familiebibliotek, der blev taget op. Senere måtte tressernes ”prestigebiblioteker” stå for skud. De store modernistiske biblioteker vakte ikke begejstring i den nye generation, der var vokset op sammen med velfærdssamfundet. De tider var forbi, hvor nye biblioteksbyggerier som en selvfølge fik positiv omtale som endnu et udtryk for bibliotekssagens sejr.

En af skydeskiverne var det nye stadsbibliotek i Lyngby nord for København som kulturcenter med udlån af kunst og musik, elegant møbeling og store glasvinduer ud mod søen. Anmelderen C. H. Henriksen beskrev malerisk kulturborgen, der rejste sig fra søens mørke vand med en sort mur: ”På denne svære sokkel hæver sig en toetagers bygning, næsten helt udført i glas.” På den modsatte side var indgangen ”smal, grå og trist”. Heller ikke de arkitekttegnede møbler gik ram forbi. Når man først havde sat sig, kom man aldrig op igen. Endelig var den store åbne og lyse udlånsal ”et rigtigt familiebibliotek af den type, man har haft så ”gode” erfaringer med andre steder.”¹⁰¹ I arkitekturtidsskrifter og internationalt var vurderingerne anderledes positive.

Kurt Sørensen skrev både anmeldelser og længere artikler om arkitektur og indretning. Han lagde ud med en anmeldelse af Sven Plovgaards bog *Folkebiblioteksbygningen* fra 1967, som han anmeldte meget positivt og respektfuldt som et funktionalistisk idealbibliotek. Samtidig benyttede han

dog størstedelen af anmeldelsen til at introducere anderledes mangfoldige bibliotekstyper, dog som supplement: "Overfor det funktionalistiske bibliotek kunne man sætte et bibliotek indrettet i fem-seks gammeldags lejligheder ved siden af og oven på hinanden i hovedgaden. Altså en hel masse forskellige rum, som man kunne spadserer op og ned igennem ... Et værelse kunne rumme bøger, det næste sofaer og tidsskrifter, til højre bøger og til venstre legetøj, det næste lyseffekter og musik, så igen bøger, så et værelse der var tomt, så tidsskrifter, så kunst, så kjoler og skjorter, så bøger, bar, diskussionsrum, bøger, bøger, musik osv., osv." ¹⁰² Biblioteket kunne også sprede sig over forskellige steder med forskellige emner i byen. Det kunne ligge i små butikslokaler eller i positiv forstand kioskbiblioteker med rare stole og telefon.

I fjerde årgangs sidste nummer i foråret 1969 fulgte Kurt Sørensen ideerne op med artiklerne "Frustrationen" ¹⁰³ og "Modeblade – en uartighed?" ¹⁰⁴ Han stillede spørgsmålet: "Hvorfor er 9 ud af 10 biblioteker så kedelige?" Svaret var, at både bøger, tidsskrifter og personale var trætte, fordi der ikke var muligheder for udfoldelse og fantasi. Mode som genre skulle følges op som emne på linje med kunst og musik. Der var lagt op til fortsættelse af oplevelsestænkningen i tidsskriftets femte årgang.

I første nummer af den sidste farverige femte årgang fortsatte kritikken, og tonen var skærpet. Under overskriften "Prestigebiblioteker" skrev Kurt Sørensen om "Disse rørende prestigebiblioteker og deres forunderlige planlæggere", som var en anmeldelse af det nye Rødovre Bibliotek, tegnet af Arne Jacobsen. "Store budgetter, stort personale, flotte biblioteker er blevet en prestigesag for hver anden biblioteksleder" ¹⁰⁶ Kritikken fortsatte: "Der er ikke lagt overbevisende vægt på at publikum skal trives i disse indretninger, for i så fald ville strukturen være anderledes, mere upraktisk, labyrintisk, mosaikagtig." Planlæggerne havde ikke læst McLuhan og sat sig ind i deres samtids sensibilitet. Biblioteker skulle bestå af sammenbyggede butikker med centre, hvor medier og mennesker kunne mødes, spændinger opstå og elektrisk musik skabes. "Kinesiske æsker er fremtidens legetøj. Det lineært opbyggede og klart oversigtlige bibliotek tilhører en svunden epoke." ¹⁰⁷

Anmeldelse af Kurt Sørensen af Rødovre Prestigebibliotek. Opsætningen gjorde ikke teksten let at læse. Det kunne se ud som en kritisk fotomontage, men var et fotografi af biblioteket, som det tog sig ud med omgivende trådnæt i 1970.¹⁰⁵

Kurt Sørensens kritik af det nøgterne funktionalistiske bibliotek svarede til postmodernismens kritik af funktionalismen i arkitekturen. Den kom bl.a. til udtryk i bogen *Learning from Las Vegas*,¹⁰⁸ som udkom et par år senere i 1972, og som i tekst og billeder indlemmede populærkulturens kommunikation og oplevelsesmuligheder i det arkitektoniske udtryk. Minimalismens slagord “Less is more” erstattedes af “Less is a bore”. I Frederikssund havde Eva og Jørgen Bro Glistrup i en lejlighed på hovedgaden indrettet et bibliotek, der levede op til Kurt Sørensens forestillinger.¹⁰⁹ Der var mange rum med forskellige emner og udstyr. Rejselitteraturen kunne man f.eks. finde og læse i et rum, der var indrettet som en togkupé med DSBs glatte mørkebrune sæder og bagagenet.

I det næstfølgende nummer af *Biblioteksdebat* blev det eksperimenterende børnebibliotek i Gladsaxe, som var møbleret med ølkasser, meget posi-

Fotocollage fra Ølkassebiblioteket i Gladsaxe med masser af børn. Den utraditionelle møblering var en stor succes og foregreb senere indretninger af børnebiblioteker.¹¹⁰

ti tv anmeldt af Jens Peder Agger under overskriften "Et børnevenligt bibliotek – næsten". Han lagde ud med at understrege, at der i Danmark blev eksperimenteret forbavsende lidt med bibliotekernes indretning: "bøgerne har altid stået på samme måde – i endeløse rækker med ryggen til publikum." Ølkasserne gav mulighed for at bygge tårne og skabe børnevenlige kroge uden højtideligt præg. Ølkassebiblioteket var indrettet i et butikscenter med store glasvinduer og det gav mulighed for at følge med i aktiviteterne. Forbeholdet skyldtes, at bogbestanden var for traditionel. At ølkassebiblioteket var en stor succes, fremgik af den ledsagende billedserie.¹¹¹

Trivallitteratur, tegneserier og pornografi

Oplevelsesværdi og genrebevidsthed var overordnede synsvinkler i *Biblioteksdebat* på emner som trivallitteratur, tegneserier og pornografi, der

hidtil var dømt ude af folkebibliotekerne på grund af traditionelle litterære kvalitetskvaliteter. Det var vinkler, der i høj grad foregreb kommende udviklinger i bibliotekernes materialevalg.

Ole Hansen uddybede med artiklen ”Udvælgelseskriterier”, hvor han argumenterede for øget genrebevidsthed. I stedet for en litterær pyramide måtte forskellige genrer vurderes på lige fod. Ingen genrer måtte på forhånd anses for mere værdifulde end andre. Her var oplevelseskvaliteter vigtige: ”Oplevelseskriterier flytter billedet fra stoffet i sig selv til oplevelsen af det og er altså mere sociale, fordi de tager højde for den enkeltes ressourcer og situation.”¹¹²

Kurt Sørensen fremhævede i sin artikel ”Triviallitteratur” læserens situation som udgangspunkt for vurderingen af denne genre. Populærlitteraturen bygger på sproglige, miljømæssige og tankemæssige klicheer, men ikke alle opfatter klicheerne som klicheer. Selv om de æstetiske værdier er tvivlsomme, kan der for læseren være en vigtig brugsværdi. Det gælder især, når læserne er børn.¹¹³ Samme synspunkter kom til udtryk i Birte Egebaks og Birgitte Gaards artikel om ”Kriminalserier for børn”.¹¹⁴

I artiklen ”Tegneserier – et bedømmelsesgrundlag” skrev Jens Peder Agger tilsvarende om tegneseriernes æstetik, spilleregler og effekter. Udgangspunktet var, at de var underholdende. Deres handlinger og karakterer var sort hvide, og grafisk vold skulle ikke bedømmes ud fra et moralsk synspunkt. Billedsiden skulle varieres med utraditionelle synsvinkler og størrelsesforhold med samspil med talebobler. Herefter fulgte illustrerede artikler om ”The golden age of Marvel”, ”De fantastiske fire”, ”Det Vilde vesten” og ”Lucky Luke”. Emnet afsluttedes med en hjemmetegnet serie om ”Mysteriet om det forsvundne kvalitetskrav”. Serien skulle fortsættes i det næste nummer, som aldrig kom.

Klimaks på sidste årgangs sidste regulære nummer var den rigt illustrerede artikel om ”Pornografi – en forbrugervejledning” af Carsten Kyhn. Også her gjaldt det om at definere genreens specielle kvalitetskriterier.

Helside om Det Vilde Vesten med artikel af Jens Peder Agger i Nr. 3, 1969/70 med masser af tegneserier. En blå cowboy med pistol kommer ridende frem mod læseren.

”Ikke alt hvad der swinger er musik.”¹¹⁵ Herefter gennemgik han bøger serier, bøger, fotografier og tegninger. Han roste *Weekend Sex*, som havde fundet en form, som tilsyneladende tilfredsstillede et meget stort antal læsere. De sidste sætninger i *Biblioteksdebat* var: ”... og når pornografi er god (og der er efterspørgsel efter den) bør den findes på bibliotekerne.”¹¹⁶

Afslutning

Man kan afgrænse og definere en række gennemgående diskurser i *Biblioteksdebat*. Snittene kan lægges forskelligt. Diskurserne er både formuleret direkte og indirekte gennem enkeltbegreber og begrebskæder. En fælles diskurs for alle bladets årgange var forandringsdiskursen, som gjaldt alle emner og områder. I programerklæringen i indledningen til første årgangsnummer understreges betydningen af en aktiv og fri debat ”i disse forvandlings år”: ”Summen er: vi har savnet en fri arena, og her er den.”¹¹⁷

Artikel i nr. 1, 1969, s. 24. Biblioteksdebat var åben over for pornografi i tekst og billeder både i tidsskriftet og i bibliotekerne og markerede åbenheden med denne og flere andre erotiske illustrationer. Fotografen er ukendt.

Forandringsdiskursen var nært forbundet med demokratiseringsdiskursen, som var grundlag for hele meningen med at udgive et debatidsskrift og opgøret med de etablerede institutioner: "Vi er nogen, der mener, at biblioteksvæsenet, set indefra, er alt for autoritært ... En del af biblioteksvæsenets medarbejdere er mere autoritetstro end dets autoriteter er bibliotekstro."¹¹⁸ Demokratiseringsdiskursen var udgangspunkt for de talrige angreb på det etablerede bibliotekssystem.

Den kulturkonservative diskurs var mere afgrænset og mindre entydig. Den handlede især om modstanden mod bibliotekernes udvikling som kulturcentre, udleveringen af de islandske håndskrifter og AV-bekendtgørelsen. Modstanden mod bibliotekernes rolle som kulturcentre i *Biblioteksdebat* var i opposition til bibliotekernes officielle holdning. Modstanden blev formuleret af forfatteren Per Højholt, som ud fra et

oplysningsperspektiv mente, at en bred kulturel virksomhed gik ud over anskaffelsen og formidlingen af bøger. Højholt var i øvrigt litterært eksperimenterende som modernist og ikke litterært konservativ.

Endelig foldede oplevelsesdiskursen sig især ud i den sprælske sidste årgang. Den handlede om både bibliotekernes indretning og deres anskaffelse af materialer. Den foregreb nye typer af biblioteksrum, mangfoldighed af materialetyper og øget genrebevidsthed med forskellige kvalitetskriterier. Biblioteksrummet skulle være en oplevelse i sig selv. Der skulle ikke være endeløse rækker af reoler med uniformerede bøger. En rigdom af materialer med tegneserier som billedmæssig fornyelse skulle tiltrække større dele af befolkningen.

Trods sin forholdsvis korte levetid og begrænsede oplag fik *Biblioteksdebat* stor betydning som stedet for nye diskussioner og ideer. Hvor stor betydningen var i forhold til udviklingstendenser, der allerede var i gang, er op til fortsat diskussion og fortolkning. Kulturcentrene udviklede sig trods kritikken i *Biblioteksdebat*, og det samme gjaldt indførelsen af nye medier, men Bibliotekarforeningen blev til Bibliotekarforbundet, tegneserier kom ind i bibliotekerne, og indretning og formidling blev mindre formel og mere oplevelsesrig. Pornografi og kiosklitteratur er stadig holdt ude, men kriminalromaner er blevet en uhyre udlånt genre.

Flere personer fik betydning både i og uden for bibliotekerne. Bent Hyldkrog blev i 1969 forretningsfører i det nydannede Bibliotekarforbund. Helge Scheuer Nielsen blev medlem af Bibliotekarforbundets hovedbestyrelse. Per Nyeng blev mangeårig redaktør af forbundets nye tidsskrift *Bibliotek 70*. "Ligesom Georg Brandes i sin tid vendte hjem fra Berlin, vendte Per Nyeng hjem fra Lapland."¹¹⁹ Friis fortsatte som tegner i *Bibliotek 70* og blev en del af bladets visuelle identitet. Kurt Sørensen indrettede biblioteket og kulturhuset i Nykøbing Sjælland med læsesalon med bløde sofaer og masser af tidsskrifter, også modeblade. Mange blev ledende bibliotekarer og børnebibliotekarer. Stig Hein blev leder i Bramminge,¹²⁰ Helge Scheuer Nielsen i Sundby og Per Deskov leder af læsesalen i Esbjerg.¹²¹ Jens Peder Agger blev oversætter af tegneserier og tegneserieredaktør på forlaget Carlsen fra 1975 og derefter på Borgen. I 1986 grundlagde han forlaget Bogfabrikken.

Per Højholt fortsatte som forfatter. Erik Drehn-Knudsen blev Tv-journalist og stod for hverdagsrealistiske programmer som Morten og broen.

Af engang så betydningsfulde og magtfulde institutioner/organisationer som Bibliotekstilsynet, Danmarks Biblioteksskole og det dengang nydannede Bibliotekarforbund er kun Danmarks Biblioteksforening tilbage, og foreningens tidsskrift *Danmarks Biblioteker* er det eneste tilbageværende bibliotekstidsskrift. *Bibliotek 70* overlevede ikke trods navneskifter på grund af fusionen med Dansk Magisterforening. Baggrunden for, at de ikke eksisterer længere, skyldes naturligvis ikke kritikken i *Biblioteksdebat*, men illustrerer hvor tidsbestemte debatter og kampe kan være, og at tiderne kan skifte flere gange.

Biblioteksdebat var med til definere og skabe biblioteksfeltet i tressernes formative periode. Man kan her i 2026 slutte artiklen med at stille spørgsmålet: I hvilket omfang eksisterer biblioteksområdet stadig som felt med færre institutioner, mindre betydningsfulde offentlighedsformer og mere spredte debatter og diskussioner?

Noter

1. Børge Sørensen: "Young Librarians . a Rebellion of the Younger Generation in the Danish Library System", i: *Scandinavian Public Library Quarterly*, vol. 4, 1971, s. 100-115
2. Pierre Evald: "Biblioteksdebat 1965-1970 – et anti-autoritært dansk bibliotekstidsskrift" i *Biblioteksøverblik*. 61, 2001, s. 3-9
3. Samme sted, s. 5
4. Helge Scheuer Nielsen: *Biblioteksdebat*. Eget forlag. 2007
5. Helge Scheuer Nielsen og Per Nyeng: "Kontroversielle bøger i folkebibliotekerne", i: *Bogens verden*, 47, 1965, s. 22-25
6. Helge Scheuer Nielsen: *Biblioteksdebat*. Eget forlag. 2007, s. 34
7. Jens Thorhauge: "Kvalitetens forvandling", i: *Biblioteksarbejde. Tidsskrift for informations- og kulturformidling*, 1, 1, 1979, s. 75-88
8. Samme sted, s. 83
9. Henrik Jochumsen og Casper Hvenegaard Rasmussen: *Folkebiblioteket under forandring. Modernitet, felt og diskurs* 2006
10. Jens Peder Agger. Interview i Radio Rackham 13. Februar 2024.
11. Egon Clausen: *Klassens frække elev . Kapitler af Unge Pædagogers danmarkshistorie*. 2007

12. Morten Thing (red.): *Politisk revy i 20 år : en antologi*, 1983
13. Særnummer, *Biblioteksdebat*, [1970].
14. Nan Dahlkild og Steen Bille Larsen: *Dansk bibliotekshistorie. Bind 2 : Biblioteker for alle - tiden efter 1920*. 2021, s. 141.
15. Jørgen Svane Mikkelsen i: Martin Dyrbye (m.fl. Red.) *Det stærke folkebibliotek. 100 år med Danmarks Biblioteksforening*, 2005, s. 188
16. Nan Dahlkild og Steen Bille Larsen, op. cit., s. 140-141.
17. Børge Sørensen, op. cit., side 104:
18. Helge Scheuer Nielsen: *Biblioteksdebat*. Eget forlag. 2007, s. 5.
19. Cassandra Maria Phares: *Fortid - fremtid – fusion. 1923-2023*. Udg. af Forbundet Kultur og Information. 2023, s. 16
20. Helge Scheuer Nielsen: *Biblioteksdebat*. Eget forlag. 2007, s. 14.
21. Samme sted, s. 15
22. Erik Drehn-Knudsen: Introduktion, i: *Biblioteksdebat*, 1, 1, 1965-66, s. 3-5
23. Samme sted
24. Per Deskov: "Kompromisser sat under debat", i: *Biblioteksdebat*, 1, 1, 1965-66, side 13
25. Helge Scheuer Nielsen: "Biblioteksårbog 25. årgang eller hvem ejer dansk biblioteksvæsen?", i: *Biblioteksdebat*, 1, 1, 1966-67, side 17.
26. "Siden sidst", i: *Biblioteksdebat*, 2, 6, 1966-67, s. 109
27. Brev fra Helge Scheuer Nielsen til Per Nyeng 23. august 1965. Helge Scheuer Nielsen arkiv, nr. 340. Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv. Arbejdermuseet.
28. Interview med Kurt Sørensen 6. januar 2026 ved Nan Dahlkild og Steen Bille Larsen.
29. "Hvem skriver?", i: *Biblioteksdebat*, 2, 2-3, 1966-67, s. 46
30. Kirsten From Christensen: "Erindringer om perioden september 1956 til juni 1957 på Danmarks Biblioteksskole", i: *Bibliotekshistorie*, 15, 2023, side 34-60.
31. Dansk Forfatterleksikon, ><https://danskforfatterleksikon.dk/1850/DERikDrehn-Knudsen.htm>< 22. december 2025
32. Jens Thorhauge: "Kvalitetens forvandling", i: *Biblioteksarbejde. Tidsskrift for informations- og kulturformidling*, 1, 1, 1979, s. 78-79.
33. Interview med Kurt Sørensen 6. januar 2026 ved Nan Dahlkild og Steen Bille Larsen
34. Baseret på opgørelse i: Pierre Evald, op. cit., s. 6.
35. Henrik Jochumsen og Casper Hvenegaard Rasmussen, op. cit., s. 119.
36. Interview med Helge Scheuer Nielsen 7. januar 2026 ved Nan Dahlkild og Steen Bille Larsen.
37. Kurt Sørensen, interview , op. cit.
38. Samme sted s. 17
39. Jørn Tønnesen: "Biblioteksdebat-debut", i: *Bogens Verden. Tidsskrift for dansk biblioteksvæsen*, udg. af Danmarks Biblioteksforening. 47. årg. 1965, s. 466-467
40. Jørgen Hamre: "Skuepladsen for gevaldig uenighed", i: *Bibliotekaren*, udgivet af Bibliotekarforeningen for Folkebibliotekerne, 27. årg., 1965, s. 59-60.

41. Henrik Jochumsen og Casper Hvenegaard Rasmussen, op. cit., s. 119
42. Citeret efter Kassandra Maria Phares, op. cit, side 17
43. Børge Sørensen, op. cit, s. 113.
44. Eva Glistrup og Jørgen Bro-Glistrup: "Nyt Biblioteksdebat?", i: *Biblioteksdebat*, 4, 7-8, 1968-69, s. 104
45. "Sognebibliotekets pladesamling. Betænkning afgivet af Yngre Bibliotekarers AV-udvalg". I: *Biblioteksdebat*, 4, 5, 1968-69, s. 66-67.
46. "Siden sidst", i: *Biblioteksdebat*, 4, 5, 1968-69, s. 100
47. C.H. Henriksen: "Undskyld frøken!", i: *Biblioteksdebat*, 4, 1, 1968-69, s. 26
48. Kurt Sørensen: "Kvalitetskravet", i: *Biblioteksdebat*, 4, 1, 1968-69, s. 27.
49. Interview med Helge Scheuer Nielsen, op. cit.
50. Redaktionelt, i: *Biblioteksdebat*, 5, 1, 1969-70, s. 2
51. Preben Skov: "En kort status", i: *Biblioteksdebat*, 5, 1, 1969-70, s. 31.
52. Jens Peder Agger: "Folkebibliotek eller elitebibliotek", i: *Biblioteksdebat*, 5, 1, 1969-70, s. 3.
53. Kurt Sørensen: "Fremtiden er allerede begyndt", i: *Biblioteksdebat*, 5, 1, 1969-70, s. 6.
54. Ole Hansen: "Udvælgelseskriterier", i: *Biblioteksdebat*, 5, 2, 1969-79, s. 8-9.
55. Jens Peder Agger: "Demokrati i udlånet", i: *Biblioteksdebat*, 5, 3, 1969-70, s. 3.
56. "Et børnevenligt bibliotek – næsten", i: *Biblioteksdebat*, 5, 3, 1969-70, s. 20-21.
57. Birte Egebak og Birgitte Gaard: "Kriminalserier for børn", i: *Biblioteksdebat*, 5, 3, 1969-70, s. 22.
58. Ole Hansen: "Kulturformidlere – kulturforsinkere", i: *Biblioteksdebat*, 5, 3, 1969-70, s. 56-57.
59. Viggo Madsen: "Hvordan man indretter en læsesal", i: *Biblioteksdebat*, 5, 3, 1969-70, s. 58.
60. Jens Peder Agger: "En sag med perspektiver", i: *Biblioteksdebat*, 5, 4, 1969-70, side 8.
61. Erik Drehn-Knudsen: "At kalde biblioteket en servicestation", i: *Biblioteksdebat*, 1, 2, 1965-66, s. 39.
62. Erik Drehn-Knudsen: "Hvidt flag over fæstningen", i: *Biblioteksdebat*, 1, 3, 1965, s. 56.
63. Samme sted, s. 57.
64. Helge Scheuer-Nielsen: "Ekspedient, profet eller formynder?", i: *Biblioteksdebat*, 1, 3, 1965-66, s. 61-63.
65. Irene Stage: "Er bibliotekaren ekspedient i et supermarked?", i: *Biblioteksdebat*, 4, 7-8, 1968-69, s. 92-93.
66. Per Højholt: "Betænkning vedrørende kulturcentre", i: *Biblioteksdebat*, 2, 1, 1966-67, s. 7.
67. Jan Østergaard Bertelsen: "Betænkning nr. 412, 1966", i: *Biblioteksdebat*, 2, 1, 1966-67, s. 11.
68. "Højholts Hjørne", i: *Biblioteksdebat*, 3, 5, 1967-68, s. 100-101.
69. Sus Røstrup: "Børnebogsugen", i: *Biblioteksdebat*, 2, 3, 1966-67, s. 53.56.

70. Nan Dahlkild og Steen Bille Larsen; *Dansk Bibliotekshistorie. Bd. 2.* 2023. s. 178.
71. Bent Werner: "Nælden ingen griber om", i: *Biblioteksdebat*, 2, 6, 1966-67, s. 101-102; Bent Werner og Sus Rostrup: "Et flexibelt familiebibliotek – et år efter", samme sted, s. 103-109; Lis Krumbach og Sus Rostrup: "Børnebibliotekerne i fremtidsperspektiv, samme sted, s. 110- 113
72. Ansat 1963, se: Albertslund Bibliotek. Bibliotekets historie ><https://albertslundbibliotek.dk/forside/bibliotekets-historie>< 22.december 2025; "Hvem skriver hvad?",
73. Sven Houmøller og Torben Palsbo (red): Den danske bibliotekarstand. 1963, s. 156
74. Ole Hansen; "Svar", *Biblioteksdebat*, 5 , 1, 1969-70, s. 6.
75. Jens Peder Agger: "Rapport fra børnebiblioteket", i: *Biblioteksdebat*, , 1969-70, s. 12
76. "Det børnevenlige bibliotek – næsten", i: *Biblioteksdebat*, 5, 3, 1969-70, s. 20-21.
77. Nan Dahlkild og Steen Bille Larsen, op. cit., s. 143
78. Per Deskov: "Kompromisser sat under debat" , i: *Biblioteksdebat* 1, 1, 1965-66, s. 12-15; Redaktionen: "Kulturpolitiske opgaver?". samme sted, s. 6-9.
79. Per Deskov: "Kompromisser sat under debat", op. cit., s. 12-15.
80. Erik Allerslev Jensen citeret fra *Bogens Verden*, 1964, side 230, i: *Biblioteksdebat*, 1, 1, 1965-66, s. 6; og R. Lysholt Hansen svar på politikerspørgsmål, samme sted, 1, 4, 1965-66, s. 71
81. Tegning af Friis, i: *Biblioteksdebat*, særnummer, 1965-66, s. 7.; Per Nyeng: " Forsvar for ulvene, eller: ned med de menige bibliotekarere", samme sted, 4, 1965-66, s. 67: "Kendt biblioteksmands død" og "Hr. overbibliotekar", samme sted, 4, 1966-67s. 69 og 77; "Så sødt som gamle dage" og Erik Drehn-Knudsen: "I anledning af", begge samme sted, 2, 1966-67, s. 35 og 37-38.
82. Resolution fra de studerendes råd på Danmarks Biblioteksskole. Maj 1965 og Jens Peder Agger: "Svar til de studerendes råd ", begge i: *Biblioteksdebat*, 1, 6, 1965-66, s. 128-130. Bladet bragte en evaluering af de studerendes råds resolution fra maj 1965, hvor konklusionen var, at der på "væsentlige punkter" ses en forbedring i undervisningen
83. "Tillykke!", i: *Biblioteksdebat*, 1, 1, 1965-66, s. 9
84. E. Riis: "Kritik af Danmarks Biblioteksskole", i *Biblioteksdebat*, 1, 2, s. 27-29.
85. C.H. Henriksen: "Til tidsskriftet Biblioteksdebat", i: *Biblioteksdebat*, 3, 4, 1967-68, s. 79, Bent Hyldkrog: "Hvad gør de med praxisåret", samme sted, 2, 4-5, 1966-67, s. 71-74
86. Helge Scheuer Nielsen: "Noter", i: *Biblioteksdebat*, 1, 2, s. 26.
87. Stig Hein, i: *Biblioteksdebat*, 1, 5, 1965-66, s. 107.
88. Bent Werner: Fremtidens bibliotekaruddannelse", i *Biblioteksdebat*, 2, 6, 1966-1967, s. 118-127; og Bent Werner: "Smeltedigler og anonyme ledere", samme sted, 1, 7, 1965-66, s. 135.
89. "Undertegnede bibliotekarere...", i: *Biblioteksdebat*, 1, 7, 1965-66, side. 151.

90. Bent Werner: "Bibliotekaruddannelsen", *Biblioteksdebat*, 2, 1, 1966-67, s. 3.
91. Kurt Sørensen "Bibliotekaruddannelsen", i: *Biblioteksdebat*, 2, 3, 1966-67, s. 61. Bent Werner: "Polyhistorer og specialister", samme sted s. 62. Kurt Sørensen: "Bibliotekaruddannelsen", i: *Biblioteksdebat*, 2, 4-5, 1966-67, s. 92 og replik fra Bent Werner, samme sted, s. 94
92. Helge Scheuer Nielsen: "nu nærmer den tid sig...", i: *Biblioteksdebat*, 1, 2, 1965-66, s. 42
93. Stig Hein og Helge Scheuer Nielsen: "Hvad fatter gør eller Danmarks Biblioteksforening og Bibliotekarforeningen", i: *Biblioteksdebat*, 1, 5, 1965-66, s. 89-92.
94. Helge Scheuer Nielsen: *Biblioteksdebat*. Eget forlag. 2007, s. 37.
95. Stig Hein og Helge Scheuer Nielsen: "Hvad fatter gør eller Danmarks Biblioteksforening og Bibliotekarforeningen", i: *Biblioteksdebat*, 1, 5, 1965-66, s. 91-92
96. Bent Werner: "Affekt eller analyse" samt leder om ekstraordinær generalforsamling, begge *Biblioteksdebat*, 3, 4, 1967-68, s. 72-73 og s. 67-69.
97. M.J.: "En ny leder", i: *Biblioteksdebat*, 4, 1, 1968-69, s. 1.
98. Bent Hyldkrog: "Bibliotekarforeningen under luppen", første gang i: *Biblioteksdebat*, 3-4, 1968-69, side 51.
99. "Hvem skrev hvad?", i: *Biblioteksdebat*, 3, 2-3, 1967-68, s. 46.
100. Kassandra Maria Phares, op.cit., s. 17
101. C.H. Henriksen: "En anmeldelse", i: *Biblioteksdebat*, 4, 1, 1968-69, s. 39-40.
102. Kurt Sørensen: "I anledning af...", i: *Biblioteksdebat*, 3, 10-11, 1967-68, s. 220-221.
103. Kurt Sørensen "Frustrationen", i: *Biblioteksdebat*, 4, 9, 1968-69, s. 128.
104. Kurt Sørensen; "Modeblade – en uartighed?", i: *Biblioteksdebat*, 4, 9, 1968-69, s. 131.
105. Kurt Sørensen: "Prestigebiblioteker. Disse rørende prestigebiblioteker og deres forunderlige planlæggere", i: *Biblioteksdebat*, 5, 1, 1969-70, s. 10
106. Samme sted.
107. Samme sted, s. 11.
108. *Learning from Las Vegas. The forgotten Symbolism or Architectural Form*. Robert Venturi, Denise Scott Brown and Steven Izenour. 1988.
109. Nan Dahlkild: *Biblioteket i tid og rum – arkitektur, indretning og formidling*. København, 2011, s. 212.
110. "Et børnevenligt bibliotek – næsten", i: *Biblioteksdebat*, 5, 3, 1969-70, s. 20-21.
111. Samme. Og: Nan Dahlkild og Steen Bille Larsen, op. cit., s. 244-246.
112. Ole Hansen: "Udvælgelseskriterier", i: *Biblioteksdebat*, 5, 2, 1969-70, s. 8
113. Kurt Sørensen: "Triviallitteratur. Det marginale bogvalg", i: *Biblioteksdebat*, 5, 3, 1969-70, s. 6-7.
114. Birte Egebak og Birgitte Gaard, op. cit
115. Carsten Kyhn: "Ikke alt hvad der swinger er musik", i: *Biblioteksdebat*, 5, 3, 1969-70, s. 61.
116. Samme sted, s. 63.
117. Erik Drehn-Knudsen: Introduktion, i: *Biblioteksdebat*, 1, 1, 1965-66, s. 4.

118. Samme sted, s. 3.
119. Helge Scheuer Nielsen: *Biblioteksdebat*. Eget forlag. 2007, s. 34.
120. "Hvem skriver?", i: *Biblioteksdebat*, 3, 2-3, 1967-68, s. 46. *RykInd Netavis. Lokale nyheder fra Ribe og Omegn*. Udgave om kommunalvalget 2025. URL: <https://rykindribe.dk/artikler/80-aarig-leder-af-lokalarkivet-skal-i-gang-med-sin-tredje-flytning-fra-forsamlingshuset-til-aahuset/> (17. januar 2026)
121. Kirsten From Christensen, op. cit., side 34-60.

Fra skole til universitet. Bibliotekaruddannelsens forandringer i perioden fra 1990 til 2025

Trine Schreiber

Indledning

Formålet med denne artikel er at analysere de forandringer, som karakteriserede bibliotekaruddannelsen fra 1990 ved Danmarks Biblioteksskole, over 2013 ved dens fusion med Københavns Universitet og frem til 2025. Der er først og fremmest fokus på forandringer i bibliotekaruddannelsens faglige indhold, som de blev formuleret i uddannelsens studieordninger og i de ministerielle bekendtgørelser for uddannelsen. Indholdet af de forskellige studieordninger, der blev vedtaget på biblioteksskoleniveau gennem årene, vil blive sammenlignet med indholdet i den statslige uddannelsespolitik fra samme periode. Med begrebet 'statslig uddannelsespolitik' menes de overordnede planer og rammer, som staten i form af regering og relevante ministerier vedtog og som blev formidlet ud til uddannelsessektoren gennem redegørelser, rapporter og frem for alt bekendtgørelser. I artiklen problematiseres også de forandringer, der foregik i bibliotekaruddannelsen inden for samme periode. Der var tale om synspunkter om uddannelsens forandringer, der ikke nødvendigvis fulgte de politiske krav, men som kom til udtryk i løbet af perioden.

År 1990 er valgt som start på perioden, idet der på dette tidspunkt igangsattes en akademisering af bibliotekaruddannelsen ved Danmarks Biblioteksskole i form af et forsøg med en kandidatuddannelse. Samtidig er 1990'erne et interessant tiår, idet en såkaldt konkurrencestatslig uddannelsespolitik for uddannelsessektoren begyndte at tegne sig.

Trine Schreiber, Lektor emerita, Institut for Kommunikation, Københavns Universitet, Karen Blixen Plads 8, 2300 København S. Artiklen er fagfællebedømt.

En uddannelses forandringer vil altid have tråde til noget, der sker i dens samtid. Forandringerne vil derfor kunne analyseres gennem dets relationer til mange forskellige aktører. Artiklen benytter sig af den definition på en aktør, som sociologen Bruno Latour har udviklet i sin aktør-netværksteori.¹ Aktørbegrebet henviser ikke kun til personer, men også til non-humane elementer, som f.eks. teknologi, dokumenter, undervisningslokaler, uddannelsesbetegnelser, m.m. En aktør er defineret ved sine relationer til andre aktører og ikke ved nogle iboende egenskaber. Når det specifikt gælder bibliotekaruddannelsens forandringer, vil de kunne analyseres ved inddragelse af aktører i form af f.eks. den statslige uddannelsespolitik, dokumenter i form af bekendtgørelser og andre ministerielle udmeldinger, men også aktører som aftagerne af de færdigguddannede, dvs. folkebiblioteker, forskningsbiblioteker eller virksomheder, samt derudover biblioteksforeninger, fagforening, DBC Digital, digitale medier, nyhedsmediers uddannelsesformidling, m.m. Der er dog også interne aktører som f.eks. uddannelsens ansatte, ledelse, forskere, studieordninger, undervisningslokaler, m.m. Hvilke aktører, der er relevante at inddrage i en analyse, afgøres ifølge aktør-netværksteorien ved valget af forskningsspørgsmål. I det øjeblik dette valg er truffet foregår inddragelsen derefter på systematisk måde. Valget af aktør i forskningsspørgsmålet vil i analysen åbne for inddragelsen af yderligere aktører, som behandles i den rækkefølge, analysen tilsiger.

Artiklens *første* forskningsspørgsmål er, hvordan de forandringer, som bibliotekaruddannelsen gennemgik indholdsmæssigt fra 1990 til 2025, afspejler sig i den statslige uddannelsespolitik i perioden? Artiklens *andet* forskningsspørgsmål er, om der i samme periode forekom eksempler på synspunkter, der problematiserede de forandringer, som bibliotekaruddannelsen gik igennem og i så fald, hvordan disse synspunkter skulle forstås?

I denne artikel vil analysen blive foretaget med den statslige uddannelsespolitik som hovedaktør. Relationen mellem den statslige uddannelsespolitik og bibliotekaruddannelsen skal ikke ses som et årsag-virkningsforhold, men derimod som en relation, der i de angivne år indgik i et netværk, hvor også mange andre aktører spillede ind.

Artiklen går hovedsageligt kronologisk frem i analysen af uddannelsens forandringer fra 1990 til 2025, men med inddragelsen af den statslige uddannelsespolitik er der samtidig valgt en række temaer for analysen og disse blander sig lidt i kronologien. De valgte temaer er akademisering, synkronisering, brede kvalifikationer, beskæftigelsesdiskurs og aktive-rende undervisningsformer.

Strukturen på artiklen er følgende: Efter to indledende afsnit om henholdsvis artiklens metodevalg og teorien om konkurrencestaten følger en analyse af bibliotekaruddannelsens akademisering i 1990'erne. Herefter analyseres hvordan den statslige uddannelsespolitik's øvrige forslag i form af synkronisering og brede kvalifikationer kom til udtryk i de forandringer, der skete for uddannelsen i starten af 2000-tallet og frem til 2013. Efter dette afsnit analyseres, om den uddannelsespolitiske beskæftigelsesdiskurs på nogen måde kan genkendes i uddannelsens studieordninger i 2008. Analysen fortsætter med samme tema ved at se på studieordninger, der kom i tiden efter fusionen med Københavns Universitet i 2013. Endelig analyseres de af uddannelsen indførte aktive-rende undervisningsformer og deres betydning for uddannelsen. Konklusionen opsummerer på artiklens to forskningsspørgsmål.

Metodiske overvejelser

Artiklen baserer sig først og fremmest på en dokumentanalyse. Analysens udgangspunkt er en indsamling og analyse af dokumenter bestående af udvalgte artikler fra biblioteksfaglige tidsskrifter og -blade, forskningsartikler, ministerielle uddannelsesrapporter, retsinformation om love og bekendtgørelser, kulturministerielle udvalgsrapporter, en rapport fra Akkrediteringsrådet fra 2016, bibliotekaruddannelsens studieordninger, m.m. En undersøgelse af bibliotekaruddannelsen ved Danmarks Biblioteksskole og senere ved et institut ved Københavns Universitet² kan ses som en undersøgelse af en organisatorisk praksis. Undersøgelsen har dog været begrænset til at omhandle en uddannelsesmæssig praksis i form af vedtagne studieordninger og deres relationer til andre aktører. Når det drejer sig om et studie af en organisatorisk praksis, er der gode grunde til at anvende dokumentanalysen. Dokumenter spiller en stor rolle i organisationer i forhold til både de beslutninger, der tages, og de handlinger,

der foregår. Dokumentation er en central del af livet i en organisation.³ Med udgangspunkt i en metode anvist af organisationsforsker Lise Justesen er udvælgelsen af dokumenter i hele analysen knyttet til de ovenfor beskrevne forskningsspørgsmål med ønsket om at belyse netop disse spørgsmål.⁴

Udover dokumentanalysen baserer artiklen sig også på et såkaldt autoetnografisk studie forstået som et studie, der er baseret på forskerens eget medlemskab af det genstandsfelt, der udforskes nærmere. Jeg var nemlig ansat som forsker og underviser ved Danmarks Biblioteksskole og senere ved instituttet på Københavns Universitet i perioden fra 1994 til 2025. Jeg er dermed selv en del af forskningsobjektet i den nævnte periode. I årene fra 2007 til 2009 var jeg desuden en del af bibliotekaruddannelsens ledelse. I stedet for at benægte et forhåndskendskab til uddannelsen, vedkender jeg en særlig position i forhold til den viden, der produceres i denne artikels analysearbejde. Min egen erfaring indgår derfor i analysen.⁵ Et supplement med yderligere interviews er fravalgt af arbejdsmæssige grunde.

De anvendte dokumenter er ved deres materielle beskaffenhed mere fysisk håndgribelige end f.eks. mine egne oplevelser fra perioden. Dokumenterne i form af bekendtgørelser eller studieordninger kan give information om vedtagne beslutninger. Selvom de er aktører i det netværk, der i årene dannede sig omkring uddannelsen, kan de dog ikke fortælle om hændelser, sociale begivenheder eller uenigheder, der foregik i f.eks. tiden inden de pågældende beslutninger blev taget. Det er i tolkningen af hvordan dokumenterne relaterer sig til den sociale kontekst, hvori de er produceret, at min egen erfaring og deltagelse i konteksten bliver afgørende for analysen. Jeg tilstræber derfor i analysen at gøre opmærksom på dette ved ind i mellem at skrive f.eks. "Min oplevelse var .." eller eksplicit at nævne, om min position på daværende tidspunkt var som ansat eller som en del af ledelsen. Mine egne oplevelser fra perioden kan således udfylde nogle huller i informationen, som dokumenterne ikke kan give, men denne udfyldning vil selvfølgelig repræsentere min optik på emnet.

Fra velfærdsstat til konkurrencestat

Bibliotekaruddannelsen var som mange andre uddannelser fra første færd en statslig opgave. I 1918 startede bibliotekaruddannelsen på foranledning af Statens Bogsamlingskomité. Med biblioteksloven i 1920 og etableringen af landets folkebiblioteker blev komiteen erstattet af Statens Bibliotekstilsyn, og den etablerede uddannelse fik samme år benævnelsen Statens Biblioteksskole.⁶

Der er tidligere blevet skrevet om den danske bibliotekaruddannelses historie.⁷ Ole Harbo, tidligere rektor for Danmarks Biblioteksskole, har i "Bibliotekaruddannelsen i Danmark 75 år 1918-1993" beskrevet de løbende ændringer af blandt andet uddannelsens varighed, fagemner, ansatte lærere, undervisningsformer og ikke mindst dens organisering inden for perioden af de angivne år.⁸ I 1956 betød en ny lov for Danmarks Biblioteksskole, at skolen fik status som selvstændig læreanstalt.⁹ Skolen var placeret i København, men åbnede i 1973 også en afdeling i Aalborg.¹⁰

Det var ikke kun bibliotekaruddannelsen, der var uddannelsespolitisk opmærksomhed omkring i første halvdel af 1900-tallet. Den svenske professionsforsker Thomas Brante ser udviklingen på uddannelsesområdet på dette tidspunkt som en del af forberedelsen til *velfærdsstaten*.¹¹ De uddannelser, der var rettet mod velfærdsstatens kommende institutioner, som f.eks. sygeplejerske-, socialrådgiver-, pædagog- og læreruddannelserne, blev styrket i denne periode. Fra 1930'erne og flere årtier frem påtog staten sig mere og mere ansvaret for at indfri en række almene interesser. Velfærdsstaten indebar, at bestemte serviceydelser, der havde karakter af rettigheder, skulle være til rådighed for alle borgere.¹² Ud fra en opfattelse om den rette ekspertise til varetagelsen af de pågældende ydelser blev der opbygget en tæt relation mellem den statslige uddannelsespolitik og uddannelsesinstitutionerne.¹³ Der udviklede sig således politisk set bestemte forståelser af den 'rette' ekspertise og dermed om uddannelsernes indhold. Det betød, at der blev stillet ministerielle krav til uddannelserne om undervisning i de respektive uddannelsers definerede opgaver samt om at understøtte opnåelsen af en ensartethed i ydelsen på tværs af landet.

Ifølge politolog Ove Kaj Pedersen havde velfærdsstaten sin store periode frem til 1970'erne, men begyndte i 1980'erne at blive erstattet af det, som han kalder for en '*konkurrencestat*'.¹⁴ Han definerer konkurrencestaten som en statslig politik, hvor målet var en optimering af den nationale konkurrencedygtighed.¹⁵ Uddannelserne blev set som en vækstmodel for fremtiden og en motor for en konkurrencedygtig udvikling.¹⁶ Kompetenceudvikling blev vigtig i bestræbelserne på at opnå nationale konkurrencemæssige fordele. På politisk niveau var man interesseret i at lade velfærdsinstitutioner konkurrere på markedslignende vilkår. Ifølge professionsforsker Jan Thorhauge Frederiksen introducerede staten derfor en "økonomisk faglighed" som en del af forståelsen af velfærdsopgaverne.¹⁷ Statens måde at administrere og forvalte dens opgaver på blev ændret til bl.a. at sammenligne f.eks. pris og kvalitet på serviceydelsen. I uddannelserne blev det derfor centralt at lære de studerende at udføre f.eks. kvalitetsundersøgelser, sammenligne ydelsers betydning for borgerne samt måle behov og mulige behovsløsningers effekt. Samtidig blev det vigtigt for uddannelsesinstitutionerne at måle de studerendes læringsudbytte for hermed selv at sammenligne indbyrdes præstationsniveauer.

Fra 1990 indførtes det statslige økonomiske styringssystem benævnt som mål- og rammestyring for statens institutioner, også for uddannelserne.¹⁸ På ministerielt niveau blev de overordnede mål og økonomiske rammer fastlagt, inden for hvilke uddannelser og øvrige institutioner skulle udfolde en decentralisering, fleksibilitet, selvstyre, ressource-vurdering, m.m.¹⁹ Relationen mellem stat og uddannelser var dermed blevet en anden end relationen under perioden for velfærdsstaten, hvor uddannelserne skulle give undervisning i de fag, som svarede til de på forhånd definerede serviceydelser. Med mål- og rammestyningen fastlagde staten således kun de ydre rammer for uddannelserne, men selve fagindholdet overlod man i høj grad til uddannelserne selv, dog med f.eks. en reminder i 1998 fra undervisningsministerens side, at indholdet skulle indfri "nye jobkrav og kvalifikationsbehov, der bl.a. følger i kølvandet på den teknologiske udvikling og den stigende internationalisering".²⁰ Undervisningsministeriets lagde på den måde en overordnet styring ind, der fortsat angav pejlemærker for uddannelsernes indhold.

Som beskrevet er det politolog Ove Kaj Pedersens opfattelse, at der fra sidst i 1990'erne i Danmark havde udviklet sig en koordinering mellem arbejdsmarkeds- og uddannelsespolitik.²¹ Koordineringen indebar spørgsmål som f.eks. hvilken position en uddannelse havde på markedet? Var den efterspurgt? Kunne den med sin undervisning følge med i den "massive vækst i omfanget af ny viden og nye metoder"?²² I 1998 gjorde undervisningsministeren (på dette tidspunkt Ole Vig Jensen) netop rede for, at den danske konkurrenceevne i stigende grad var afhængig af evnen til at udvikle de menneskelige ressourcer gennem blandt andet uddannelse og forskning.²³ Midlerne for at kunne efterleve dette politiske krav var efter hans opfattelse et ændret uddannelsessystem, akademisering af uddannelserne, synkronisering, øget faglig bredde, beskæftigelsesorientering og motiverende undervisningsformer i uddannelsernes indhold²⁴. Hvad det betød for bibliotekaruddannelsen behandles i det efterfølgende.

Akademisering af bibliotekaruddannelsen

Ifølge den ovennævnte fremstilling af Ole Harbo om bibliotekaruddannelsen 1918-1993 havde politikere, biblioteksledere og bibliotekarer diskuteret spørgsmålet om en akademisering af bibliotekaruddannelsen allerede i 1960'erne.²⁵ I en ny lov for Danmarks Biblioteksskole i 1966 tilskrev Kulturministeriet da også institutionen en forskningsforpligtelse på biblioteksområdet.²⁶ I årene, der fulgte, syntes akademiseringen at være et interesseområde.²⁷ Ifølge endnu en lov for skolen fra 1985, som beskrev grunduddannelsen som 4-årig, fik kulturministeren bemyndigelse til på et senere tidspunkt at indføre en kandidatuddannelse ved skolen.²⁸ Det skete i 1990, hvor der blev etableret et forsøg med en kandidatuddannelse i biblioteks- og informationsvidenskab. De første kandidater, der fik titlen cand.scient.bibl., modtog eksamensbevis i 1992.²⁹ I årene fra 1993 til 1998 overgik det nævnte forsøg med en kandidatuddannelse på Danmarks Biblioteksskole til en fast etableret ordning.

I 1998 blev skolen ved endnu en lov en "højere uddannelsesinstitution".³⁰ Der var tale om en bevægelse mod universitetsstatus, der formaliserede den akademiske profil. Ifølge samme lov blev den 4-årige bibliotekaruddannelse erstattet med en bacheloruddannelse på 3 eller 3,5 års varighed

og en kandidatuddannelse af ekstra 2 års varighed.³¹ Akademiseringen kom yderligere til udtryk i ændringen af den betegnelse, som man valgte for fagområdet: Fra 1985 til 1998 blev betegnelsen således ændret fra 'biblioteks-, dokumentations- og informationsområdet' til 'biblioteks- og informationsvidenskab'.³² Med akademiseringen tilstræbte man på såvel ministerielt som skoleledelsens niveau, at uddannelsesinstitutionen opnåede samme status som universiteterne.

Den nye *bacheloruddannelse* i 1998 blev i skolens studieordning beskrevet ved især informationsvidenskabelige kurser. Ud af 18 kurser bestod halvdelen af fag som f.eks. informationssøgning, -selektion og vidensorganisation, mens de øvrige omhandlede emner som kultur, bibliotekshistorie, organisationsteori og forskningsmetode.³³ Den nye *kandidatuddannelse* i 1998 blev i Kulturministeriets bekendtgørelse beskrevet ved et fagindhold bestående af modulerne "informationssøgnings- og formidlingsteori, informationsstyring og -økonomi, systemdesign og -analyse, videregående biblioteks- og informationsvidenskabelige teori, samt forskningsmetoder".³⁴ Der var således tale om en informationsvidenskabelig kandidatuddannelse, mens de bachelorer, der ønskede en kulturvidenskabelig kandidatuddannelse, kunne søge ind på en sådan ved Syddansk Universitet (SDU).

Der var internt i biblioteksskolens ledelse og hos flere forskere i 1998³⁵ og i årene efter³⁶ stor interesse for akademisering. Blandt biblioteksforskere både uden for og inden for skolen eksisterede der en opfattelse om, at akademiseringen skulle ske gennem opnåelse af en særskilt faglig kundskabsbase, som kunne danne et videnskabeligt fundament for faget.³⁷ Denne opfattelse kunne hente argumenter fra sociologiske professionsteorier, som mente, at professioner, der baserede sig på et bestemt vidensområde, havde lettere ved at påberåbe sig et monopol i forhold til bestemte samfundsopgaver.³⁸ Med en særlig vidensbase ville disse professioner desuden komme til at besidde den type af rationalitet, der ville give dem en særlig position i det moderne samfund.³⁹

Akademiseringsprocessen gjaldt i 1990'erne dog ikke kun bibliotekaruddannelsen, men prægede bredt set også uddannelserne for velfærdspro-

fessionerne som f.eks. sygeplejersker, folkeskolelærere, socialrådgivere, m.m.⁴⁰ Processen bestod generelt i, at uddannelserne skulle formidle videnskabelig viden til de studerende med kriterier om objektivitet, logisk konsistens, sandhed, m.m. Professionsforsker Jan Thorhauge Frederiksen har slået til lyd for, at det ikke var uproblematisk at tilføre en abstrakt, videnskabelig dimension til den viden og kunnen, som igennem mange år havde karakteriseret netop disse professioner. Han mener, at den viden og kunnen, som tidligere havde karakteriseret velfærdsprofessionernes faglighed, blev i denne proces undervurderet og eventuelt til og med miskendt.⁴¹

I forbindelse med specifikt bibliotekaruddannelsens akademisering blev problematiseringen om en eventuel oversat praktisk viden taget op på flere måder. Der var f.eks. i forskningslitteraturen en debat om hvordan der kunne bygges bro mellem forskning og praksis,⁴² men der var også en diskussion om den rette fordeling mellem teori og praksis på uddannelsen.⁴³

Folk i biblioteksverdenen havde dog også synspunkter om dette. Som ansat og som deltager i biblioteksfaglige seminarer og konferencer oplevede jeg, at der var kritiske stemmer fremme om akademiseringen. Bibliotekarere i folkebiblioteker havde flere kritikpunkter, herunder blandt andet bekymringer om, hvilken betydning den praktiske viden fremover ville få i uddannelsen og om det fortsat ville være muligt at rekruttere personale med de nødvendige kompetencer. Hovedbestyrelsen i fagforbundet for bibliotekarere udtrykte støtte til akademiseringen, men dog endnu i 2004 i en afdæmpet form netop på grund af flere medlemmers kritik heraf.⁴⁴ Senere i 2009 oprettedes en alternativ bibliotekaruddannelse ved Syddansk Universitet (SDU). Den nye uddannelse opstod på baggrund af ønske fra ledere på folkebiblioteker og blandt andet med den begrundelse, at den viden, som den eksisterende uddannelse formidlede, ikke var tilstrækkelig for arbejdet i folkebibliotekerne.⁴⁵

Når det gjaldt forskningsbibliotekerne, så syntes der her at være større interesse for en akademisering, men dog ikke en entydig støtte. I forskningsbibliotekerne havde der gennem flere år været en kritik af ud-

dannelsen for, at den indholdsmæssigt prioriterede folkebibliotekerne og overså forskningsbibliotekerne.⁴⁶ Samtidig udtrykte flere i forskningsbibliotekerne dog en interesse for en placering af en bibliotekaruddannelse på et universitet,⁴⁷ hvilket trods alt antydede en positiv holdning til akademisering som sådan. Et eksempel var f.eks. et medlem af Bibliotekarforbundets statsgruppe (SG), der i 2001 ganske vist støttede op om en kandidatuddannelse i biblioteks- og informationsvidenskab, men som på den anden side, på linje med synspunkter i visse folkebiblioteker, udtrykte en kritik af, at der var for meget teori i uddannelsen:

*"De små og mellemstore institut- og forskningsbiblioteker stiller helt andre krav. Her må man også være ... i stand til at udføre et håndværk – f.eks. "gammel-dags" dyder som katalogisering, indeksering, accession, bogvalg, administration, publikumsbetjening osv".*⁴⁸

Akademiseringsprocessen på bibliotekaruddannelsen var nået langt, men den foregik ikke uden kritiske stemmer fra bibliotekssektorens side, og specielt om forholdet mellem teoretisk og praktisk viden i uddannelsen.

Det nye uddannelseslandskab, synkronisering og brede kvalifikationer

Akademiseringsprocessen for bibliotekaruddannelsen fortsatte i de følgende år, men der var også andre forandringsaspekter i gang fra Undervisningsministeriets side.

I 1999 blev Bologna-deklarationen vedtaget i EU med det formål at understøtte en europæisk synkronisering af de videregående uddannelser. Ved hjælp af indførslen af ECTS-point i kursusforløbene og en tretrinsstruktur i form af bachelor, kandidat og ph.d. skulle der skabes øget mobilitet og udveksling af kurser på tværs af uddannelserne i Europa. Allerede i de omtalte 1998 studieordninger havde biblioteksskolen indført både ECTS-pointene og starten på tretrinsstrukturen i form af bachelor og kandidat.

I overensstemmelse med konkurrencestatens mål- og rammestyring blev relationen mellem den statslige uddannelsespolitik og Danmarks Biblio-

teksskole i 1998 ændret, således at ministeriet i højere grad overlod definition af fagindhold til uddannelsesinstitutionen selv. Bacheloruddannelsens fagindhold blev således fra ministeriel side i 1998 *bekendtgørelsen* beskrevet mere overordnet i form af fagnavne 'vidensorganisation', 'informationssøgning og -formidling', 'kultur- og mediesociologi', m.m., men uden at det blev defineret nærmere.⁴⁹ Til forskel herfra havde den tidligere 1985 *bekendtgørelse* været kendetegnet ved, at hvert semesters emneområder detaljeret blev beskrevet ved fagenes mange temaer.⁵⁰

I 1998 kom undervisningsminister Ole Vig Jensen som nævnt ovenfor med "Redegørelse for det 21. århundredes videregående uddannelsesinstitutioner".⁵¹ I denne redegørelse blev det tydeligt angivet, at der ikke længere var politisk opbakning til små selvstændige uddannelsesinstitutioner, såkaldte "mono-institutioner". Opfattelsen var, at de ikke kunne leve op til ændrede jobkrav som følge af den teknologiske udvikling og en øget internationalisering. Dette fremgik af redegørelsen på bl.a. følgende måde:

"De mange mono-institutioner er typisk et produkt af efterkrigstidens entydige fokus på professions- og funktionsorientering. De afspejler en tid, hvor arbejdsmarkedets krav var forudsigelige og relativt statiske. Uddannelserne kunne således rettes snævert mod bestemte jobfunktioner (professioner), som på forhånd var ret klart defineret. I dag er uddannelsernes sigte langt bredere, og der må derfor stilles spørgsmålstejn ved, om mono-institutioner fortsat har en selvstændig eksistensberettigelse? De nye jobkrav og kvalifikationsbehov, der bl.a. følger i kølvandet på den teknologiske udvikling og den stigende internationalisering, retter sig mod tværfaglighed, kommunikativ forståelse, teamwork og fleksibilitet. Det er sværere at fremme sådanne egenskaber i små monofakultære miljøer end i større flerfakultære miljøer"⁵²

I 2000 blev lærer-, socialrådgiver-, ergoterapeut-, pædagog-, sygeplejerskeuddannelserne samt visse merkantile og tekniske uddannelser fusioneret i 52 Centre for Videregående Uddannelser (CVU). I 2008 blev CVU'erne erstattet af syv professionshøjskoler (som siden blev til seks).⁵³ Dette betød et ændret uddannelseslandskab, der hermed stort set kun bestod af store uddannelsesinstitutioner. Fra at være en stor "mono-insti-

tution” i det danske uddannelseslandskab blev Danmarks Biblioteksskole pludselig en meget lille mono-institution. Som følge af akademiseringen i form af kandidatuddannelsens etablering i 1998, forskningsprofessorater i 2001 og ph.d.’er fra 2004⁵⁴ var det hverken biblioteksskoleledelsens eller Kulturministeriets politik, at skolen skulle indgå i en professionshøjskole. Omvendt, stod det klart i starten af 2000-tallet, at bibliotekaruddannelsen ikke kunne stå alene i uddannelseslandskabet. Udgifter til markedsføring, studieadministration, internationalisering, undervisning og forskning, m.m. forudsatte en form for stordrift. I årene efter oplevede jeg diskussioner på skolen om hvorvidt bibliotekaruddannelsen skulle fusionere med et universitet og i givet fald hvilket dansk universitet det med fordel kunne være.

To problemstillinger blev herefter relevante, nemlig synkronisering og brede kvalifikationer. I en ministeriel bekendtgørelse for bibliotekaruddannelsen i 2008 blev ønsket om *synkronisering* tydeligere end i de tidligere omtalte bekendtgørelser. Nu nævntes der f.eks. ikke længere specifikke fag ved uddannelsen, som det var tilfældet i bekendtgørelsen fra 1998 (og endnu mere detaljeret tilbage i bekendtgørelsen fra 1985). I 2008 tales der kun om ”moduler”. Et modul defineredes i bekendtgørelsen som ”et fagelement eller en gruppe af fagelementer, der har som mål at give den studerende en helhed af kvalifikationer inden for en nærmere fastsat tidsramme angivet i ECTS-point, og som afsluttes med en eller flere prøver ...”.⁵⁵ Indholdet af modulerne måtte uddannelsen selv definere. Der taltes desuden om de studerendes ”planlægning af deres uddannelse”, som led i en synkronisering med andre uddannelser.⁵⁶ Endelig pålagde bekendtgørelsen skolen at åbne for udveksling med udenlandske uddannelsesinstitutioner.⁵⁷

Betoningen af arbejdet med *brede kvalifikationer* fremgår af det ovenfor nævnte citat fra Ole Vig Jensen’s redegørelse. Det blev her påpeget, at de nye jobtyper, som fulgte af samfundsudviklingen, medførte et uddannelsespolitisk krav om, at de studerende ikke blot tilegnede sig faglig viden, men også udviklede kompetencer som ”tværfaglighed, kommunikativ forståelse, teamwork og fleksibilitet”, dvs. erhvervede de brede kvalifikationer.⁵⁸ I biblioteksskolens studieordninger fra starten af 2000-tallet

for både bachelor og kandidat kan indførslen af brede kvalifikationer genkendes.

Den nye bachelorstudieordning i 2008 indeholdt emner som f.eks. kommunikativ forståelse, teamwork, m.m. ved at lægge stor vægt på projektarbejde. Man indførte et projektarbejde, som udgjorde tre store særskilte moduler på både 2., 4. og 6. semester. Projektarbejdet baserede sig på tre mulige toningsprofiler, dvs. tre mulige emnespecialiseringer, som de studerende i projektmodulerne kunne vælge sig ind på. De tre emnespecialiseringer var informationsarkitektur, kulturformidling og medier. Den faglige profil blev samlet set bredt ud ved hjælp af de nævnte tre toningsprofiler. Via projektarbejdet skulle de studerende lære at arbejde problemorienteret, udvælge problemstillinger, der gik på tværs af fagområder, samt blive kommunikative robuste.⁵⁹ Der var dog inden vedtagelsen af denne studieordning en del diskussion blandt forskere og undervisere på skolen om f.eks. projektarbejdets form og dets relevans.

Tilbage i 2001 havde også kandidatuddannelsen fået ny studieordning, og i denne indførtes der en bredere fagprofil, der netop kan ses i retning af indførelsen af bredere kvalifikationer. Med denne studieordning gik skolen fra at have en ren informationsvidenskabelig kandidatuddannelse til at lade den bestå af to grupper af moduler, en A-gruppe og en B-gruppe. Gruppe A bestod af modulerne 'Informationsformidlingsteori', 'Vidensorganisation' og 'Videnstyring'. Gruppe B bestod af modulerne 'Systemer til viden- og dokumentstyring', 'Kommunikation i vidensorganisationer' og 'Biblioteks- og informationssektorens kulturteori'. Der var dog et krav om, at gennemførelsen af uddannelsen forudsatte mindst ét modul fra A-gruppen. Hermed var den informationsvidenskabelige tradition i kandidatuddannelsen blevet suppleret med en kultur- og kommunikationsvidenskabelig, men der var dog fortsat givet en prioritering til A-gruppen.

Den nye kandidatuddannelse blev omtalt positivt af blandt andet en forskningsbiblioteksleder i 2007 netop på grund af valget af den brede fagprofil:

"...., kandidatuddannelsen [er] dog ændret væsentlig, idet der omsider er vundet genklang for humanistiske og samfundsvidenskabelige – ikke blot informationsvidenskabelige i snævrere forstand – synsvinklers og elementers indtog i denne. I dag kan kandidatuddannelse virkelig siges at omfatte organisering af, forskning i og formidling af både viden og kultur".⁶⁰

I citatet udtrykkes en støtte til forandringen. Der fandtes dog også biblioteksledere, der opfattede den beskrevne udvidelse af kandidatuddannelsen som mindre relevant for sektorens arbejdsopgaver.

Jeg var som nævnt en del af uddannelsesledelsen i årene fra 2007 til 2009 og derfor også involveret i beslutningsarbejdet omkring studieordninger på dette tidspunkt. I tiden op til vedtagelsen var der mange diskussioner på skolen om indholdet. Bachelorstudieordningen i 2008 angav tre mulige toningsprofiler for uddannelsen i form af informationsarkitektur, kulturformidling og medier. Denne tredelte profilering repræsenterede forskernes forskellige forskningsområder og dermed også forskellige synspunkter om, hvad der skulle være uddannelsens centrale indhold. Bredden i uddannelsen var med andre ord en løsning på de mange synspunkters tilstedeværelse. Indførelsen af de brede kvalifikationer var derfor mere et udtryk for forskernes uenighed om hvad der var den 'rette' viden for uddannelsen end en direkte efterlevelse af Ole Vig Jensens udspil.

Fra folkebibliotekernes side blev der desuden formuleret en interesse i, at studerende på en bibliotekaruddannelse lærte "at kommunikere i skrift, tale og dialog. De nuværende bibliotekarere er på herrens mark i forhold til brugerne"⁶¹ Det er dog svært at tolke hvad der præcis lå bag dette ønske. Det er min opfattelse, at der heller ikke her lå en bekræftelse af ministerens udspil, men snarere om en efterlysning af en garanti for, at uddannelsen havde en tæt kobling til praksis og de tilhørende arbejdsopgaver.

Helt uafhængigt af de typer af synspunkter, der blev formuleret dengang, så kan man i dag – i efterrationaliseringens navn – stille spørgsmålet om synkroniseringen og de brede kvalifikationer, der indførtes sam-

tidig med akademiseringen, svækkede akademiseringens formål, nemlig opnåelsen af en styrket profession og forbedret position i samfundet. En mulig svækkelse af akademiseringens formål har dog i så fald ikke kun gjort sig gældende for bibliotekaruddannelsen, men også for de andre velfærdsprofessioners uddannelser, der også gik igennem en akademiseringsproces.⁶² Det spørgsmål vil der kort til sidst i artiklen vendes tilbage til.

Beskæftigelsesdiskursen og bibliotekaruddannelsen

Konkurrencestaten indebar som nævnt ifølge Ove Kaj Pedersen (2015), at uddannelsesinstitutionerne fra 1990'erne i stadig større udstrækning rettede sig ind efter en markedslogik. Den statslige uddannelsespolitik havde nu til opgave at fremme arbejdskraftens konkurrencedygtighed samt understøtte den enkeltes engagement i egen kompetenceudvikling. Hermed var uddannelse i fokus når det gjaldt spørgsmålet om beskæftigelse.⁶³ Begrebet employability er blevet anvendt af uddannelsesinstitutionerne i betydningen at anskue universitetsstuderende som en arbejdskraftressource, der skulle mobiliseres.⁶⁴ Den politiske fokus på beskæftigelse og et begreb som employability giver anledning til at benytte ordet diskurs. Med diskurs menes der en bestemt måde at tale om og forstå omverdenen på⁶⁵, og ved en talemådes udbredelse opnår diskursen en magt til at bestemme hvad der er 'rigtigt' og 'forkert' ved f.eks. en uddannelse.

Starten på en sådan beskæftigelsesdiskurs er svær at tidsfæste. Umiddelbart kan den spores allerede i den ovenfor omtalte redegørelse af Ole Vig Jensen i 1998. Som led i denne proces vedtog Kulturministeriet i 2008 en lov om oprettelsen af aftagerpaneler ved ministeriets længerevarende uddannelser, herunder Danmarks Biblioteksskole⁶⁶. Aftagerpanelet skulle forbedre dialogen mellem virksomheder, institutioner og uddannelserne med henblik på de færdiguddannedes kompetencer og relevansen heraf. Aftagerpanelet var en erstatning for biblioteksskolens tidligere Uddannelsesråd, som allerede havde repræsentanter fra aftager-siden. Lukningen af Uddannelsesrådet til fordel for et aftagerpanel blev kritiseret fra f.eks. forskningsbibliotekernes side, fordi de forudså, at de ikke længere ville være repræsenteret.⁶⁷

I 2013 nedsatte regeringen et ”Udvalg for kvalitet og relevans i de videregående uddannelser”, som skulle sætte fokus på sammenhængen mellem de studerendes læring og de kompetencer, som der var brug for i samfundet.⁶⁸ Udvalgets anbefalinger blev fulgt op af forskellige politiske tiltag, som skulle sikre, at dimittendledighed blev et centralt kriterium for akkreditering og dimensionering af uddannelserne, hvilket tog sin begyndelse i disse år. Nogle år senere, i 2018 publicerede Uddannelses- og Forskningsministeriet rapporten ”Universitetsuddannelser til fremtiden” om hvordan uddannelsernes opbygning og indhold bedst muligt skulle tilrettelægges, hvis de studerendes uddannelsesvalg skulle modsvare fremtidens kompetencebehov. Der blev igen anbefalet en øget dimensionering, etablering af flere tværgående kandidatuddannelser samt en styrket integration af digitale kompetencer i uddannelserne.⁶⁹ På baggrund af den beskrevne beskæftigelsesdiskurs analyseres i de efterfølgende to afsnit bibliotekaruddannelsens studieordninger dels i 2008 og dels i tiden efter fusionen i 2013.

Beskæftigelsesdiskursen og studieordningerne i 2008

Som indledning til analysen af studieordningerne i 2008 skal eksempler på ændrede arbejdsopgaver i folkebibliotekerne beskrives. Det er mit valg, at der kun ses på folkebibliotekernes ændrede opgaver og ikke på de forandringer, der samtidig skete i f.eks. forskningsbiblioteker og virksomheder.

Et udvalg, som var nedsat af Kulturministeriet og som i 1997 skrev ”Betænkning om bibliotekerne i informationssamfundet”, fastslog, at folkebibliotekerne i fremtiden ville få en central rolle som formidler af offentliggjort information uanset medietype.⁷⁰ Man anbefalede, at de nye medier blev varetaget som en obligatorisk opgave for bibliotekerne.⁷¹ Betænkningen var udgangspunkt for en ny bibliotekslov, der blev vedtaget i 2000.⁷² Udvalget anbefalede desuden et udvidet biblioteksbegreb, hvor biblioteket både skulle fungere som (1) et fysisk sted for kultur- og informationsformidling på stedet, og som (2) det elektroniske bibliotek, hvor bibliotekets forskellige serviceydelser skulle udbydes på digital vis til brugeren.⁷³ Denne betoning af såvel det fysiske rum som det digitale bibliotek blev i 2010 gentaget i rapporten ”Folkebibliotekerne i viden-

samfundet”.⁷⁴ Anbefalingerne lød igen, at biblioteksrummet skulle gøres attraktivt med lærings- og inspirationsaktiviteter samtidig med at der skulle oprettes et ‘Danskernes Digitale bibliotek’. Ideerne med det fysiske biblioteksrum blev i de følgende år på flere måder realiseret i folkebibliotekerne.⁷⁵ Når det gjaldt det digitale, blev Bibliotek.dk startet i år 2000 og Danskernes Digitale Bibliotek (DDB) i 2012, som i 2020 blev erstattet af Det Digitale Folkebibliotek.

Digitale medier var i starten af 2000-tallet kendt som sociale netværksplatforme og søgemaskiner med en aktiv arkiv- og hukommelsesfunktion. Wikipedia startede i 2001, LinkedIn i 2003, Facebook, YouTube og Web 2.0 i 2005 og Google lancerede den personaliserede søgning i 2005.⁷⁶ De digitale mediers udvikling indebar informationers øgede tilgængelighed og forenkling af genfindingen. Søgeteknikker kunne være indbygget i digitale værktøjer, og hjælpefunktioner blev lagt ind i bibliografiske databaser. Dette betød en forskydning af en række opgaver fra bibliotekar til bruger.⁷⁷ Bibliotekerne udviklede derfor tilbud til brugerne i form af undervisning og vejledning i brug af digitale ressourcer. Bibliotekarers arbejdsforståelse og opgavevaretagelse flyttede sig hermed væk fra bibliotekets samlinger til en øget interesse for brugerne og for pædagogiske aspekter i bibliotekets virksomhed.⁷⁸ Den beskrevne udvikling betød en øget bredde af arbejdsopgaverne i folkebibliotekerne.

Beskæftigelsesdiskursen fik betydning for bibliotekaruddannelsens indhold. I 2008 kom der som ovenfor nævnt en ny studieordning for *bacheloruddannelsen*, som erstattede studieordningen fra 1998. Uddannelsens første semester bestod herefter af tre moduler: For det første ‘Vidensmedier’, for det andet ‘Vidensformer’ og for det tredje ‘Informationsarkitektur og informationssøgning’. Fra uddannelsesledelsens side var ideen, at den nye bacheloruddannelses faglige omdrejningspunkt skulle være ‘vidensdesign og vidensmedier’. De tre nævnte moduler på første semester skulle være introduktionen til dette nye faglige omdrejningspunkt. Begrebet om vidensdesign var defineret som det at designe rum og steder for kommunikation og formidling af viden i virtuelle og fysiske verdener, f.eks. databaser, hjemmesider eller biblioteker. Begrebet vidensmedier henviste til de medier, der anvendtes i kommunikation, formidling og

produktion af viden og kultur.⁷⁹ Med disse begreber skulle uddannelsen gøre de studerende klar til at håndtere udviklingen i de digitale medier og dermed f.eks. opgaver som de beskrevne i folkebibliotekerne. Det var samtidig udtryk for et ønske om en øget bredde i fagprofilen. Den nye studieordning med dels medie-vinklen og dels den brede fagprofil var ikke noget alle forskere og undervisere ved biblioteksskolen støttede op om. Der var forskere og undervisere, der repræsenterede såvel informations- som kulturvidenskabelige retninger, der ønskede andre prioriteringer. Der var dog flertal for den nye studieordning i de besluttende råd på det pågældende tidspunkt, og studieordningen blev vedtaget.

Med vidensdesign og vidensmedier som omdrejningspunkt var der valgt en specifik vinkel på uddannelsen. Skolens ledelse argumenterede i 2009 for specifikt dette valg på følgende måde:

Uddannelsen er ”et studie i biblioteks- og informationsvidenskab med en særlig vægt på spillet mellem viden, medier og formidling/design Denne vægtning har vi valgt af den årsag, at viden kommunikeres igennem langt flere mangearterede medier og medieplatforme end hidtil, hvorfor vores studerende skal have en kulturel, samfundsmæssig og teknologisk funderet forståelse for de problemfelter, som disse medier og medieplatforme afføder i samfundet. Dette er naturligvis et valg, vi har foretaget i bestræbelserne på at fokusere vores uddannelse og studie. Man kan sige, at vi igennem dette valg også har fortolket, hvad biblioteks- og informationsvidenskab er for en størrelse. Denne fortolkning og dette valg kan man naturligvis være uenig i, og diskussioner i forskningslitteraturen om dette emne peger da også i forskellige retninger”.⁸⁰

Et andet nyt tiltag i den nye bachelorstudieordning var et modul på 3. semester, der havde titlen ’Kommunikation og læring’. Dette modul var et svar på den ovenfor beskrevne udvikling af brugerundervisning i bibliotekerne. En dimittendundersøgelse fra 2003 havde desuden vist, at dimittenderne savnede pædagogiske og formidlingsmæssige kompetencer.⁸¹

Når det gælder *kandidatuddannelsen*, så havde den som sagt fra 2001 været opbygget ved moduler, der var opdelt i henholdsvis en A-gruppe og en

B-gruppe. Ved vedtagelsen af en ny kandidatstudieordning i 2008 afskaffede man denne opdeling i A- og B-gruppers moduler, dvs. nu blev såvel de kultur- som de medievidenskabelige moduler sat på linje med informationsvidenskabelige. De tre eksisterende forskningsprogrammer ('Informationsinteraktion og -arkitektur', 'Videnskultur og vidensmedier' samt 'Videnshåndtering, biblioteksudvikling og læreprocesser') ved skolen skulle hver udbyde en række moduler. De studerende kunne herefter sammensætte deres uddannelse på tværs af de udbudte moduler.⁸² På linje med bacheloruddannelsen havde kandidatuddannelsen med andre ord også fået tilført en øget bredde i fagprofilen, hvor medievidenskabelige forskningstraditioner supplerede de informations- og kulturvidenskabelige.

Set i et beskæftigelsesperspektiv var der et argument for relevansen af en øget bredde i uddannelsens fagprofil. Som beskrevet ovenfor havde folkebibliotekerne udviklet sig i retning af både et fysisk rum med oplevelsesaktiviteter og et digitalt rum i form af Bibliotek.dk, Litteratusiden, E-reolen, m.m. Med folkebibliotekerne som aftagere af de færdiguddannede bachelorer og kandidater var der derfor en idé i, at såvel information som kultur samt medier blev tilgodeset i uddannelsen. De tre toningsprofiler på bacheloruddannelsen og specialiseringsmulighederne på kandidatuddannelsen afspejlede bredden i arbejdsområder inden for folkebibliotekssektoren. Dette var ét blandt flere argumenter for vedtagelsen af de nye studieordninger, men det blev også mødt af en række modargumenter, herunder udsigt til færre jobmuligheder i folkebibliotekerne samt forskningsbibliotekers og virksomheders stigende behov for praktiske it-kompetencer.

I 2010 blev både bachelor- og kandidatuddannelsen akkrediteret positivt af et ekspertpanel, som var nedsat af Akkrediteringsrådet. Et af kriterierne for akkrediteringen var netop beskæftigelsesdiskursen, og i den forbindelse skrev panelet i deres rapport følgende:

"Både dimittendundersøgelsen fra 2003-06 og dimittendundersøgelsen fra 2004-08 viser at dimittender får relevant beskæftigelse inden for faget. Dimittendundersøgelsen fra 2004-08 viser at 93% af dimittendernes seneste stillingsbetegnelse

*har været bibliotekar. I denne forbindelse bemærker ekspertpanelet at dimitterenderne i tilfredsstillende grad finder relevant beskæftigelse hvor de kan bruge den faglighed de har erhvervet sig på uddannelsen”.*⁸³

Rapporten om akkrediteringen rummede desværre ikke information om de færdiguddannedes fordeling på typer af arbejdsopgaver eller typer af arbejdssteder. Den behandlede heller ikke spørgsmålet, om den valgte type af bredde på uddannelsen var den relevante for aftagerne som helhed.

I 2010 implementerede skolen en navneændring. I stedet for Danmarks Biblioteksskole hed skolen nu Det Informationsvidenskabelige Akademi (IVA) (formelt først fra 2012⁸⁴). Begrundelsen var blandt andet, at man med dette nye navn over for omverdenen ønskede at betone bredden på den faglige profil, samt at uddannelsen var forskningsbaseret.⁸⁵

Fra 2011 fik selve fagområdet og dermed bachelor- og kandidatuddannelserne også et nyt navn. IVA valgte at ændre det videnskabelige fagområdes navn til ‘informationsvidenskab og kulturformidling’. Nu hed det ikke længere en bachelor og kandidat i biblioteks- og informationsvidenskab, men derimod en bachelor og kandidat i informationsvidenskab og kulturformidling. Begrundelsen for navneændringen på uddannelsen var igen, at man fra ledelsens side ønskede at tydeliggøre uddannelsens brede profil.

Beskæftigelsesdiskursen og de nye studieordninger efter fusionen

Umiddelbart efter folketingsvalget i 2011 blev Det Informationsvidenskabelige Akademi (IVA) flyttet fra Kulturministeriet til det ministerium, der i dag hedder Uddannelses- og Forskningsministeriet. Dette åbnede for en mulig fusion med en anden højere læreanstalt. I 2013 blev IVA fusioneret med Det Humanistiske Fakultet ved Københavns Universitet. Dette indebar igen en ændring af institutionsnavnet, nemlig fra IVA til ‘Institut for Informationsstudier’ med det formål at passe ind i Københavns Universitets terminologi. Fysisk set flyttede instituttet i 2017 til Københavns Universitets Søndre Campus. I 2015 stoppede Aal-

borg-afdelingen for ansøgere til uddannelsen og i 2018 lukkede den efter færdiggørelsen af det sidste hold studerende.⁸⁶ Begrundelsen var blandt andet et for lille studenteroptag. Konkurrencen om de studerende var blevet hård.

I 2019 fusionerede Institut for Informationsstudier med Institut for Medier, Erkendelse og Formidling og dette blev til det nye institut, Institut for Kommunikation, under Københavns Universitets humanistiske fakultet.

Nogle år efter fusionen med Københavns Universitet fik uddannelsen et nyt navn. Fra 2019 hed det 'bachelor i informationsstudier'. Kandidatuddannelsen hed derimod stadig 'kandidat i informationsvidenskab og kulturformidling', og skiftede først i 2025 til 'kandidat i informationsstudier'. I det følgende analyseres indholdet af først bachelorstudieordningerne, dernæst kandidatstudieordningerne, fra denne periode med henblik på beskæftigelsesdiskursens betydning.

To nye studieordninger for *bacheloruddannelsen* dukkede op i henholdsvis 2015 og 2019. Et bestemt træk er interessant ved bachelorstudieordningen i 2015, nemlig et ændret begrebsvalg. Min oplevelse som ansat var, at man ønskede at styrke informationsbegrebet i selve uddannelsesbeskrivelsen med det sigte at blive mere specifik i formuleringen af fagprofilen og dermed lettere kunne formidle uddannelsen til aftagere. Med 2015-studieordningen forsvandt modultitler som f.eks. 'Vidensmedier', 'Vidensformer' og 'Mediekultur' til fordel for modultitler som f.eks. 'Informationssystemer', 'Vidensorganisation' og 'Digital kultur'. Man valgte dog at beholde ordet 'design' i et enkelt modul, nemlig i modulet 'Design af formidlingsrum'.⁸⁷ Endnu et træk ved studieordningen fra 2015 var tilføjelsen af et synkroniseringselement, som gav de studerende muligheden for tilvalg til andre uddannelsers moduler i uddannelsens 5. og 6.semester.⁸⁸

Allerede i 2019 blev en ny bachelorstudieordning vedtaget.⁸⁹ Tidligere havde man ikke sat spørgsmålstegn ved konsekvenserne af digitale medier, men kritiske synspunkter i forhold til de nye medier havde dog

nu i 2000-tallets andet årti fået fart.⁹⁰ De digitale medier var ikke kun et informationsredskab, men samfundets fokus rettedes nu på hvordan f.eks. algoritmer styrede de forskellige informationsstrømme. For bibliotekssektoren blev den kritiske holdning ensbetydende med et opgør med neutraliteten i forhold til opbygningen af informationssystemer. Mediebegrebet såvel som en designforståelse blev derfor igen anset af flere forskere ved uddannelsen som væsentlige at introducere for de studerende, men vel at mærke fulgt op af en kritisk tænkning i relation til digitaliseringens konsekvenser. Forsker og daværende institutleder Jens-Erik Mai skrev i 2019 følgende om bibliotekaruddannelser generelt:

"Jeg foreslår, at undervisere inden for biblioteks- og informationsvidenskab lærer studerende at være skeptikere – det vil sige at uddanne kommende bibliotekarer og informationsprofessionelle til at forstå, at der findes flere svar på åbne spørgsmål, og at de skal designe systemer og levere tjenester, der gør det muligt for brugerne at finde flere perspektiver på åbne spørgsmål Undervisere i biblioteks- og informationsvidenskab bør vise studerende, hvordan og på hvilke måder det specifikke informationsmedie former interaktionen og den information, der gives til brugerne. Endelig foreslår jeg, at kommende bibliotekarer og informationsprofessionelle skal forstå klassifikation på et langt mere grundlæggende niveau for at kunne værdsætte, hvordan kategorier er en del af kultur, kognition og sprog, og at de udgør fundamentet for enhver interaktion med information gennem kataloger, søgemaskiner eller sociale medier".⁹¹ (Teksten er oversat fra engelsk til dansk).

Det beskrevne syn på bibliotekaruddannelser udtrykte en grundtanke i den nye studieordning for bachelor, der gennemførtes i 2019 og som fortsat var gældende i 2025. De studerende skulle på 1. semester arbejde med både medier og design i moduler som 'Problemløsning og design' og 'Digital kultur'. På 2. semester skulle de derefter vælge mellem to specialiseringer, dvs. en specialisering enten i 'Information og IT' eller i 'Arkiver, biblioteker og museer' og herefter følge de to specialiseringer igennem hele bachelorforløbet. Man havde således med denne ordning valgt at dele uddannelsen op i to spor.⁹² De to spor fastholdt på den måde fortsat en stor bredde i fagprofilen. Sporet 'Arkiver, biblioteker og museer' repræsenterede ikke længere kun bibliotekssektoren, men kultursektoren mere bredt set. Begge spor indeholdt elementer fra de in-

formations-, kultur- og medievidenskabelige traditioner. Der var således fortsat moduler i f.eks. informationssøgning og vidensorganisation på begge specialiseringer, men der var også tilføjet andre emner, såsom digitale medier, digital design eller kulturel innovation, m.m.

Den faglige bredde havde sin begrundelse i beskæftigelsesdiskursen. Udvidelsen fra f.eks. bibliotekssektoren til kultursektoren afspejlede et potentiale for et bredere arbejdsmarked. Der lå desuden et forsøg på at give den nye studieordning nogle medievidenskabelige elementer, som forhåbentlig ved deres aktualitet kunne tiltrække de unge og dermed øge uddannelsens position i konkurrencen med andre uddannelser. Alt dette udelukkede dog ikke, at der fortsat internt på uddannelsen blandt forskere og undervisere var flere forskellige opfattelser repræsenteret, om hvad der burde karakterisere uddannelsens indhold.

Som beskrevet havde Syddansk Universitet (SDU) tilbage i 2009 startet en ny bibliotekaruddannelse, en bachelor i "Bibliotekskundskab og videnskommunikation", og som fra 2022 hed en bachelor i "Biblioteksvidenskab, it og kommunikation". Uddannelsen ved SDU ændrede som mange andre uddannelser såvel struktur som indhold gennem årene. Det interessante var i 2025, at uddannelsen bestod af stort set samme emner som bacheloruddannelsen i informationsstudier ved Københavns Universitet, jævnfør dens moduler i f.eks. 'Digital kritik', 'Informationssystemer og -søgning', 'Codesign', 'Informationssystemer og webteknologi', 'Digitalisering og etik' samt 'Biblioteket som videns- og kulturinstitution'.⁹³ Den havde dog et fokus på specifikt biblioteker og ikke den brede kultursektor. De to uddannelser, hvor den ene oprindeligt startede som et alternativ til den anden, var endt med stort set samme type indhold.

Nye studieordninger for *kandidatuddannelsen* kom i henholdsvis 2016, 2021 og 2025. I en studieordning fra 2016 for kandidatuddannelsen var der blevet oprettet to profiler i henholdsvis informationsvidenskab og kulturformidling samt en tredje, hvor den studerende kunne blande moduler fra begge de øvrige profiler.⁹⁴ I 2021 ændrede de to første profiler navn til 'Information og IT' og 'Arkiver, biblioteker og museer' (ABM) i overensstemmelse med bachelorstudieordningens to spor. Respektive

profiler ændrede samtidig deres moduler. De to profiler fik et fælles fag i form af modulet 'Informationsorganisering og -analyse'. 'Information og IT'-profilen fik moduler som f.eks. 'Teknologiforståelse' og 'Informationsetik'. 'ABM'-profilen fik moduler som f.eks. 'Kulturformidling 2: projektskabelse' og 'Kulturinstitutioner og -politik'.⁹⁵ Begreber som etik, politik og teknologiforståelse tegnede den kritiske tilgang til de digitale medier i overensstemmelse med samtidens kritik af disse.

På grund af færre ansøgere til kandidatuddannelsen valgte man at slå de tre profiler sammen til én i en ny kandidatstudieordning i 2025. Samtidig gav denne studieordning de studerende, der færdiggjorde kandidatuddannelsen, ret til titlen cand.it i informationsstudier.⁹⁶ Nu hed modulerne 'Dataanalyse og -infrastrukturer', 'Formidlingsstrategier', 'Informationspolitik og -etik', 'Brugerstudier' og 'Entreprenørskab og innovation'.⁹⁷ Fagprofilen og den nye titel signalerede umiddelbart et uddannelsesindhold, som på den ene side fortsat havde en bredde med emner som teknologi, formidling og politik, men som på den anden side havde reduceret omfanget af kultursektorielle emner. Det var tanken, at kultursektorielle emner skulle indarbejdes i modulerne 'Formidlingsstrategier' og 'Brugerstudier', dvs. man skulle fortsat se uddannelsen som en kombination af informations-, medie- og kulturvidenskabelige traditioner. En beskæftigelsesdiskurs kunne igen genkendes i forsøget på at favne bredt i forhold til arbejdsmarkedet, men også i at kunne være mere specifik i præsentation af fagprofilen over for udenforstående. Valget af den nye titel, cand.it, vil blive en interessant aktør at følge i de kommende år med hensyn til, hvilke relationer denne titel kan være med til at skabe for uddannelsens netværk.

Opsummerende kan man sige, at en beskæftigelsesdiskurs var i forbindelse med de brede fagprofiler mulig at genkende både i bachelor- og kandidatuddannelsen, som de udviklede sig efter fusionen med Københavns Universitet.

Aktiverende undervisningsformer

Konkurrencestatens uddannelsespolitik var ifølge Ove Kaj Pedersen (2015) kendetegnet ved en dobbelt udfordring: for det første at motivere

individet til et aktivt engagement i egen kompetenceudvikling, for det andet at denne udvikling skulle finde sted inden for rammerne af virksomheders og institutioners arbejdskraftbehov⁹⁸. Allerede i 1998 skrev Ole Vig Jensen i sin redegørelse, at det var vigtigt at det fremtidige uddannelsessystem kunne opmuntre ”til kreativitet, nysgerrighed og iværksætterånd”.⁹⁹ Studiemiøjeblikket skulle med andre ord ikke kun være præget af ambitionen om, at de studerende opnåede et givet akademisk niveau, men også at de lærte kreativitet og iværksættereri. I en artikel om ”Læring i konkurrencestaten” beskrev læringsteoretiker Knud Illeris, hvordan kombinationen af både en akademisering og en uddannelsesmæssig tilpasning til arbejdsmarkedet nødvendiggjorde, at undervisning på uddannelserne erhvervede sig nogle aktivitetsprægede og problemorienterede rammer. Han begrundede det med, at det med netop den kombination var vigtigt at gøre en indsats for, at de studerende blev motiveret til arbejdet, og til at de fik plads til at udvikle sig.¹⁰⁰

Der ligger i ovennævnte en genoptagelse af diskussionen om forholdet mellem teori og praksis i uddannelsernes indhold, men dog med en anden baggrund end den i starten af 2000-tallet i forbindelse med de første år af akademiseringen. Baggrunden var dengang et opgør med en professionsuddannelse, der havde haft en tæt relation til praksis. Senere i 2000-tallet var baggrunden derimod indførelsen af det, som Knud Illeris så som kombinationen af en akademisering og en beskæftigelsesdiskurs. Man kunne dog fortsat fra bibliotekssiden efterlyse en mere praktisk og specifik viden på uddannelsen. Som erstatning for det, som man syntes uddannelsen burde tilbyde folkebibliotekerne, udviklede man f.eks. fra 2021 på Roskilde Bibliotekerne et forløb kaldet ”Bibliotekarisk mesterlære”:

*” Det har som formål at vedligeholde og videreudvikle nogle af de primære bibliotekariske kernekompetencer såsom informationssøgning, katalogisering, vidensorganisering og forståelse for bibliotekssystem og samlingsarbejde” og videre ”Det er kompetencer, som stadig er afgørende for dagligdagen på Roskilde Bibliotekerne”.*¹⁰¹

I det følgende afsnit vises det kort, hvordan bibliotekaruddannelsen motiverede de studerende ved hjælp af undervisningsformer, der var baseret på en praksisrelateret viden og problemorienteret tilgang.

Allerede i 1998 havde bacheloruddannelsen i sin overgang fra professionsuddannelsen fået tilføjet et halvt år i form af et erhvervsrelateret projekt.¹⁰² Dette blev dengang beskrevet som en måde at skabe en bro mellem akademiseringen af uddannelsen og det professionelle liv som bibliotekar. Der var tale om praksisnær læring, hvor den studerende i størstedelen af det halve år skulle befinde sig i et praktikforløb på et bibliotek eller en virksomhed.¹⁰³ Dette praktikmoment havde dog sit sidste optag i 2020 og flere studerende kritiserede afskaffelsen heraf. Det blev dog erstattet af valgfrie 15 og 30 ECTS-moduler i praktik-orienterede forløb på både bachelor- og kandidatuddannelsen, dvs. afskaffelsen skal ses i lyset af uddannelsens tilpasning til universitetets praktikformer.

Med skolens bachelorstudieordning i 2008 indførtes som tidligere nævnt moduler i projektarbejde på 2., 4. og 6. semester. De studerende kunne i forbindelse med disse moduler tage udgangspunkt i problemstillinger fra praksis. Undervisningsformen var tænkt at skulle motivere de studerende til at arbejde problemorienteret, men efter nogle år mødte formen en del kritik. Den syntes nemlig at mindske de studerendes fremmøde og aktive deltagelse i den fælles undervisning. Med bachelorstudieordningen fra 2015 stoppede derfor disse moduler.¹⁰⁴

Med den nye bachelorstudieordning i 2019 blev der arbejdet med at understøtte de studerendes aktive deltagelse i undervisningen. Ideen i 2019 var, at man med undervisning i et makerspace- (senere benævnt som DigiLab-) lokale (der indeholdt såvel digitale som fysiske værktøjer) kunne skabe en aktiverende undervisningsform. Man oprettede derfor et modul på 1. semester med titlen 'Problemløsning og design', hvor de studerende via undervisernes kontakt til en kulturinstitution (f.eks. et bibliotek eller et museum) skulle løse et praksisbaseret problem ved i makerspace/DigiLab-lokalet at designe et fysisk og digitalt informationsprodukt til den pågældende institution.¹⁰⁵ De studerende skulle igen på 4. semester arbejde på den beskrevne måde med endnu en praksisba-

seret opgave, der var givet af en ekstern aktør i form af en institution eller virksomhed.¹⁰⁶ Undervisningsformen var begrundet ikke kun med den aktiverende studieform men også med skabelsen af relationer til praksis, som den studerende kunne drage nytte af senere hen. Selve anvendelsen af et makerspace var desuden i flere uddannelses- og folkebiblioteker blevet en særskilt arbejdsopgave,¹⁰⁷ så undervisningsformen havde klart et beskæftigelsesmæssigt argument. Lokalet var således fra 2019 en del af netværket omkring uddannelsen. Et interessant spørgsmål for kommende forskning er, hvad en aktør i form af et undervisningslokale som det omtalte makerspace/DigiLab kan gøre for en uddannelse, dvs. hvad dets relationer til andre aktører kan betyde på længere sigt.

Når det gjaldt kandidatuddannelsen, så fik den i 2011 tilføjet et valgfrit modul i entreprenørskab.¹⁰⁸ Dette modul baserede sig på, at den studerende samarbejdede med en institution eller virksomhed om formulering af et praksisrelevant projekt. I den nye kandidatstudieordning i 2025 blev der indskrevet et obligatorisk modul på 2. semester i entreprenørskab.¹⁰⁹ Begrundelsen for dette modul var at understøtte de studerendes beskæftigelsesmuligheder, når de var færdiguddannede.

Det er vanskeligt at vurdere, i hvilken grad de nævnte tiltag har været i stand til at motivere de studerende til at engagere sig i en akademisk uddannelse, der samtidig var underlagt arbejdsmarkedets tilpasningskrav. De afprøvede undervisningsformer har været i overensstemmelse med den statslige uddannelsespolitiske forventning om at fremme kreativitet og iværksætteri,¹¹⁰ selvom der måske lokalt også fandtes andre argumenter herfor som f.eks. interessen for at drage en praksisviden ind i uddannelsen. I de første år kunne det erhvervsrelaterede projekt eksempelvis ses i lyset af et ønske fra bibliotekssektorens og Kommunernes Landsforening om, at der, udover en akademisering, også skulle eksistere en praksisrelateret viden på uddannelsen. I de senere år var der derimod mere tale om en bredere beskæftigelsesmæssig og akademiseringsunderstøttende begrundelse for brug af den aktiverende undervisningsform.

Konklusion

Fra slutningen af 1990'erne udviklede konkurrencestaten en uddannelsespolitik, der var kendetegnet ved akademisering, synkronisering, indførelse af brede kvalifikationer, et styrket beskæftigelsesfokus samt anvendelsen af aktiverende undervisningsformer. Bibliotekaruddannelsen undergik i årene fra 1990 til 2025 en række forandringer, hvor man på den ene eller anden måde kan genkende et indhold, der svarer til disse elementer. Danmarks Biblioteksskole vedtog en akademisering allerede i 1998 med oprettelsen af bachelor- og kandidatuddannelsen. Akademiseringen blev udviklet først i tiden omkring navneskiftet til Det Informationsvidenskabelige Akademi og senere ved fusionen med universitetet. Synkroniseringskravet blev efterlevet, og udvekslingen med andre uddannelser gjort mulig. Der indførtes brede kvalifikationer i studieordningerne fra starten af 2000-tallet og en bred fagprofil kendetegnede studieordningerne især efter fusionen med Københavns Universitet i 2013, men dog med den undtagelse at kandidatuddannelsen i 2025 blev mere specifik i retning af det, som den nye titel cand.it udtrykte. Som argument for en bred fagprofil kunne en beskæftigelsesdiskurs genkendes, men der var også tale om en uddannelsesinstitutions valg af en bestemt retning. Endelig var der eksempler på uddannelsens brug af aktiverende undervisningsformer, som i 1998 bar på argumentet om tilføjelsen af en praksisviden, men som senere også kunne ses som begrundet i at understøtte kombinationen af akademisering og arbejdsmarkedsorientering.

Bibliotekaruddannelsen blev i 1998 en bacheloruddannelse med en hovedsagelig informationsvidenskabelig orientering, men den indeholdt dog også kurser i emner som kultur og organisation. I 2008 blev den ændret til en uddannelse med både en medie-, informations- og kulturvidenskabelig orientering. I 2019 blev den ændret endnu en gang, nemlig til en uddannelse, der var baseret på to spor, nemlig dels 'Information og IT' og dels 'Arkiver, biblioteker og museer' (ABM). Det sidstnævnte, ABM-spolet, havde specifikt fokus på kultursektorens institutioner. Hvert af sporene indeholdt dog fortsat en kombination af medie-, informations- og kulturvidenskabelige traditioner.

Kandidatuddannelsen blev oprettet i 1998 som en informationsvidenskabelig uddannelse. I 2000-tallet blev den ændret til en uddannelse med specialiseringsmuligheder i både informations- og kulturvidenskabelige retninger, og senere også tilføjet medievidenskabelige emner. I 2025 blev den ændret endnu en gang, nemlig til en uddannelse, der var kendetegnet ved at basere sig først og fremmest på en medie- og informationsvidenskabelig tradition, men med inddragelse af også kulturvidenskabelige elementer.

Der har undervejs være kritiske synspunkter om uddannelsen, der blev formuleret af andre end den ministerielle aktør og institutionens ledelse. For det første har der internt på skolen været en uenighed om vægtningen af de forskellige forskningsområder, dvs. hvordan forholdet mellem informations-, kultur- og medievidenskabelige emner skulle være i uddannelsens indhold. For det andet har der eksternt været aktører fra bibliotekssektoren, der i forandringernes første årtier satte spørgsmålstejn ved akademiseringen og senere fortsatte med at formulere et savn efter en mere specifik praktisk viden i uddannelsen.

Professionsteorier har formuleret ideen om, at en akademisering kunne betyde en styrkelse af professionens og dermed uddannelsens position i samfundet. Som beskrevet blev bibliotekaruddannelsens akademisering fulgt op af andre uddannelsespolitiske elementer som f.eks. synkronisering og brede kvalifikationer. Det er et centralt spørgsmål hvad synkronisering, brede kvalifikationer og øget bredde i fagprofilen har betydet for bibliotekaruddannelsens akademiseringsproces? Kan disse samtidige elementer have svækket akademiseringens formål, dvs. opnåelsen af en styrket position for profession og uddannelse?

Det er vanskeligt at vurdere om de pågældende elementer har svækket det resultat, man ellers havde forventet sig af bibliotekaruddannelsens akademiseringsproces i form af en forbedret positionering. Mange uddannelser har med synkroniseringen og indførelsen af brede kvalifikationer nærmet sig hinanden, hvilket kan have svækket den enkelte uddannelses muligheder for at styrke sin position. Konkurrencen mellem uddannelserne indbyrdes var hård og alle kunne nødvendigvis ikke på

én og samme gang få styrket sin position. Et faldende ansøgertal til bibliotekaruddannelsen op gennem 2000-tallet er desuden en aktør, der kan have indvirket på resultatet.

En generel usikkerhed om det fremtidige arbejdsmarked kan være afgørende for studerendes valg af uddannelse. En sådan usikkerhed kan også have indvirket på bibliotekaruddannelsens position. Det sikre uddannelsesvalg kan være blevet forstået som uddannelser med specialiserede fagprofiler og dermed en klarere arbejdsmarkedsprofil. For bibliotekaruddannelsen kan en øget bredde i fagprofilen have betydet en uklar fagidentitet og derved have gjort den mindre attraktiv. Omvendt kan man dog også argumentere for, at den øgede bredde i bibliotekaruddannelsens fagprofil, som følge af de digitale mediers udvikling samt forandringer i biblioteker og virksomheder, kan have betydet en øget relevans i forhold til de jobkrav, der gennem årene viste sig.

Litteraturliste

Abbott, A. (1988). *The System of Professions*. The University of Chicago Press.

Akkrediteringsrådet (2010). *Bachelor- og kandidatuddannelsen i biblioteks- og informationsvidenskab ved Danmarks Biblioteksskole*. Akkreditering af eksisterende uddannelser på Kulturministeriets område. https://akkrediteringsraadet.dk/wp-content/filer/afgoerelser/BA-biblioteks_og_informationsvidenskab-Danmarks_Biblioteksskole.pdf

Baarts, C. (2020). Autoetnografi. I: Brinkmann, S. og Tanggaard, L. (red.), *Kvalitative metoder. En grundbog*, 3. oplag. Hans Reitzels Forlag, ss.203-216.

Booth, A. (2003). Bridging the research-practice gap? The role of evidence-based librarianship. *The New Review of Library and Information Science Research*, Vol.9, ss.3-23.

Brante T. (2005). Staten og professionerne. I: Eriksen, T.R. & Jørgensen, A.M. (red.), *Professionsidentitet i forandring*. Akademisk Forlag.

Bøje, J.D. (2012). Academization of Danish semi-professionals. How and with what consequences? *Nordic Studies in Education*, Vol.32, ss. 84-97.

Bøje, J.D. & Frederiksen, L.F. (2023). Læreres og pædagogers professionsviden 1990 – 2020 – Professionspaternalisme, professionsrealisme og professionsinstrumentalisme. *DPT. Dansk Pædagogisk tidsskrift*, Temanummer, #3, oktober. <https://dpt.dk/tema-numre/2023-3/laereres-og-paedagogers-professionsviden/>

Christensen, B. (2000). Farvel til praktikken – goddag til det erhvervsrelaterede projekt. *DF Revy*, nr 6, ss. 171-172.

Dahlkild, N. & Bille Larsen, S. (2021). *Dansk Bibliotekshistorie. Biblioteker for alle. Tiden efter 1920*, Bd. 2. Aarhus Universitetsforlag.

Danmarks Biblioteksskole (1998). *Foreløbig studieordning. Bachelor i biblioteks- og informationsvidenskab*. Danmarks Biblioteksskoles Bibliotek. Københavns Universitetsbibliotek.

Danmarks Biblioteksskole (2008). *Studieordning – Kandidatuddannelsen i biblioteks- og informationsvidenskab*. Danmarks Biblioteksskoles Bibliotek. Københavns Universitetsbibliotek.

Det Humanistiske Fakultet (2015). *Studieordning for det centrale fag på bachelorniveau i informationsvidenskab og kulturformidling, 2015-ordningen*. Det Informationsvidenskabelige Akademi, Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet. https://hum.ku.dk/uddannelser/aktuelle_studieordninger/informationsstudier/informationsvidenskab_og_kulturformidling_ba_2015

Det Humanistiske Fakultet (2016). *Studieordning for det centrale fag på kandidatniveau i informationsvidenskab og kulturformidling. 2016-ordningen*. Institut for Informationsstudier, Københavns Universitet. https://hum.ku.dk/uddannelser/aktuelle_studieordninger/informationsstudier/informationsvidenskab_og_kulturformidling_kan_2016

ku.dk/uddannelser/aktuelle_studieordninger/informationsstudier/informationsvidenskab_og_kulturformidling_ka_2016

Det Humanistiske Fakultet (2019a). *Fagstudieordning - Bacheloruddannelsen i informationsstudier*. Københavns Universitet. https://hum.ku.dk/uddannelser/aktuelle_studieordninger/informationsstudier/informationsstudier_ba/

Det Humanistiske Fakultet (2021). *Fagstudieordning - Kandidatuddannelsen i informationsvidenskab og kulturformidling*, Københavns Universitet. https://hum.ku.dk/uddannelser/aktuelle_studieordninger/informationsstudier/informationsvidenskab_og_kulturformidling_ka.pdf

Det Humanistiske Fakultet (2025). *Fagstudieordning - Kandidatuddannelsen i informationsstudier*. Københavns Universitet. https://hum.ku.dk/uddannelser/aktuelle_studieordninger/informationsstudier/informationsstudier_ka.pdf

Det Informationsvidenskabelige Akademi (2011). *Studieordning – Kandidatuddannelsen i informationsvidenskab og kulturformidling*. Det Informationsvidenskabelige Akademi (IVA), juli 2011. Danmarks Biblioteksskoles Bibliotek. Københavns Universitetsbibliotek.

DFFU (2009). *SDU bryder monopol på biblioteksuddannelse*. Nyhedsfeed fra Danske Fag-, Forsknings- og Uddannelsesbiblioteker (DFFU). <https://dffd.dk/sdu-bryder-monopol-pa-biblioteksuddannelse/>

Frederiksen, J. Thorhauge (2019). *Den velfærdsprofessionelle – mellem omsorg, ansvar og kontrol*. Akademisk Forlag

Greve, E. (2009). Baglinjen. Har bibliotekssektoren brug for en uddannelse mere? *DF Revy* 32, årg. Nr 2, marts.

Greve, E.; Lauersen, C. og Vestager Pedersen, C. (2008). Danmarks Biblioteksskole, rekruttering og forskningsbiblioteker. *DF Revy*, nr 6, september, s.20-21.

Haddow, G. & Klobas, J.E. (2004). Communication of research to practice: closing the gap. *Library & Information Science Research*, Vol. 26(1), ss. 29-43.

Hansen, J. N. (2002). Hvorfor blive bibliotekar? *Biblioteksskolenyt*, nr.1, februar, s.18, Danmarks Biblioteksskole. Københavns Universitetsbibliotek.

Hapel, R. (2020). Vejen til 2000-loven. Biblioteket, loven & fællesskabet. I: *Danmarks Biblioteker*, nr 2, 6.januar, 2020. <https://db.dk/bladartikel/vejen-til-2000-loven-biblioteket-loven-faellesskabet-artikelserie-2/>

Harbo, O. (1993). *Bibliotekaruddannelse i Danmark 75 år 1918-1993*. Danmarks Biblioteksskole. Københavns Universitetsbibliotek.

Harbo, O. (2019). Fra seminarium til universitet. Bibliotekaruddannelse i Danmark i 100 år, *Bibliotekshistorie*, nr 13, ss. 89-107, Dansk Biblioteks-historisk Selskab.

Hasle, P. og Andersen, J (2009). Har bibliotekssektoren behov for en uddannelse mere? Ja, Hvorfor ikke? *DF Revy*, nr.3, april.

Hermann, H. (2004). Vild, vildere, visionær. *Bibliotekspressen*, nr.6, 30.marts. https://moreinfo.addi.dk/2.11/more_info_get.php?lokalid=87916863&attachment_type=856_a&bibliotek=870971&source_id=870970&key=aa266b2c4c5139f91f3c

Hjort, K. (2004). Viden som vare? Om CVU'erne og kvaliteten i og af de professionelles arbejde. I: K. Hjort (red), *De professionelle – forskning i professioner og professionsuddannelser*. Roskilde Universitetsforlag, ss.73-102.

Hjørland, B. og Høyrup, H. (2009). Efterskrift. Visioner, kompetencer og forskning. *Dansk Biblioteksforskning*, årg. 5, nr. 2/3.

Horst, M. & Irwin, A. (2018). *Hvad vil vi med universiteterne? Moderne Ideer*. Informations Forlag.

Hvenegaard Rasmussen, C. & Andersen, J. (2024). *Digital kultur. En introduktion til digitale medier og samfund*. Samfundslitteratur.

Illeris, K. (2015). Læring i konkurrencestaten – problemer og alternative perspektiver. I: Illeris, K. (red.), *Læring i konkurrencestaten. Kapløb eller bæredygtighed*. Samfundslitteratur.

Iversen, M. (1982), *Bibliotekaruddannelsen i Danmark 1918-1978*, Danmarks Biblioteksskole i kommission hos G. E. C. Gads Forlag.

Justesen, L. (2005). Dokumenter i netværk. I: Järvinen, M. og Mik-Meyer, N. (red.), *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. Hans Reitzels Forlag.

Jørgensen, M.W. og Phillips, L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Samfundslitteratur og Roskilde Universitetsforlag.

Klindt, M.P., Friis-Nielsen, C. og Ørum, A.B. (2021). Nye veje for universiteternes employability-indsats. *Samfundøkonomen*, Djøf Forlag, nr.3.

Kolding Nielsen, E. (2007). Leif Lørring fratræder som rektor for Danmarks Biblioteksskole. *DF Revy*, nr 7.

Krasnik, B. (2009). Bibliotekaren fra kartoteksfører til videnschef. *Kristeligt Dagblad*, Kultursektion, 20.01.09. <https://www.kristeligt-dagblad.dk/kultur/bibliotekaren-fra-kartoteksfoer-til-videnschef>

Kulturministeriet (1966). *Forslag til lov om Danmarks biblioteksskole*. Ved Julius Bomholt. Ministeriet for kulturelle anliggender. https://www.folketingstidende.dk/samling/19651/lovforslag/L127/19651_L127_som_vedtaget.pdf

Kulturministeriet (1985a). *Lov om Danmarks biblioteksskole*. LOV nr 207 af 22/05/1985. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/1985/207>

Kulturministeriet (1985b). *Bekendtgørelse om studie- og eksamensordning for grunduddannelsen inden for biblioteks-, dokumentations- og informationsområdet ved Danmarks Biblioteksskole*. BEK nr 497 af 11/10/1985. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/1985/497>

Kulturministeriet (1997). *Betænkning om Bibliotekerne i Informationssamfundet*. Afgivet af Udvalget om Bibliotekerne i Informationssamfundet, UBIS. Betænkning nr. 1347, s.4. <https://www.xn--betnknninger-c9a.dk/wp-content/uploads/2021/02/1347.pdf>

Kulturministeriet (1998). *Lov om Danmarks Biblioteksskole*. LOV nr 17 af 14/01/1998. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/1998/17>

Kulturministeriet (2000). *Lov om biblioteksvirksomhed*. LOV nr 340 af 17/05/2000. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2000/340>

Kulturministeriet (2010). *Folkebibliotekerne i videnssamfundet. Rapport fra udvalget om folkebibliotekerne i videnssamfundet*. Styrelsen for bibliotek og medier, Slots- og Kulturstyrelsen. https://slks.dk/fileadmin/publikationer/rapporter_oevrige/folkebib_i_videnssamfundet/pdf/Folkebib__i_videnssamf.pdf

Latour, B. (2005). *En ny sociologi for et nyt samfund*. Akademisk Forlag.

Maceviciute, E. & Wilson, T.D. (2009). A Delphi investigation into the research needs in Swedish librarianship. *Information Research*, 14(4) paper 419. <http://InformationR.net/ir/14-4/paper419.html>

Mai, J.-E. (2019). Be Slow, Skeptical, and Classify: Recommendations for LIS Education. *Journal of Education for Library and Information Science*, 60(2). DOI: 10.3138/jelis.2018-0048

Mathiasson, M. H. (2020). From means to an end to ends in themselves: an empirical study of the development of public library programmes in Denmark between 1960 and 2020. *Nordic Journal of Library and Information Studies*, Vol.1 (2), ss. 34-52. <https://doi.org/10.7146/njlis.v1i2.121806>;

Ministeriet for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser (2012). *Bekendtgørelse af lov om Det Informationsvidenskabelige Akademi*. 26.august 2012. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2012/861>

Moring, C. & Hedman, J. (2006). At blive bibliotekar – om læring og udvikling af professionsidentitet i uddannelse og praksis. I: Schreiber, T. & Elbeshausen, H. (red.), *Bibliotekarerne. En profession i et felt af viden, kommunikation og teknologi*. Samfundslitteratur, ss.97-118.

Moring, C. & Jochumsen, H. (2020). Make the invisible visible. Formidling af immateriel kulturarv i en museums kontekst. *Periskop – Forum for Kunsthistorisk Debat*, 2020(23), ss. 82–97. <https://doi.org/10.7146/periskop.v2020i23.126172>

Niegaard, H. (2021). Intro: Om makerspaces og biblioteker. *Danmarks Biblioteksforening*, 8. juni 2021. <https://db.dk/bladartikel/intro-om-makerspaces-og-biblioteker/>

Nielsen, L.M. (2022). DEBAT: Bibliotekarisk Mesterlære på Roskilde Bibliotekerne. *Danmarks Biblioteksforening*, 28.juni. <https://db.dk/bladartikel/debat-bibliotekarisk-mesterlaere-paa-roskilde-bibliotekerne/>

Nyboe, I. (2014). *Digital dannelse: børns og unges mediebrug og -læring inden for og uden for institutionerne*. Frydenlund.

Olaisen, J. (1988). Bibliotekarier – profesjon eller semiprofesjon? *Synopsis*, Vol.19, ss.59-68.

Parsons, T. (1949). The Professions and Social Structure. I: Parsons, T., *Essays in sociological theory pure and applied*. Illinois: The Free Press, chapter VIII, ss. 185-199.

Pedersen, O.K. (2011). *Konkurrencestaten*. Hans Reitzels Forlag

Pedersen, O.K. (2015). Konkurrencestaten og dens uddannelsespolitik – baggrund, intentioner og funktionsmåder. I: Illeris, K. (red.), *Læring i konkurrencestaten. Kapløb eller bæredygtighed*. Samfundslitteratur.

Schade, H.F. (2001). SG's generalforsamling 2001. Fortsat fokus på uddannelsespolitikken. *Bibliotekspressen*, nr 7.

Schreiber, T. (2006). Bibliotekarprofessionen siden 1960'erne. I: Schreiber, T. & Elbeshausen, H. (red.), *Bibliotekarerne. En profession i et felt af viden, kommunikation og teknologi*. Samfundslitteratur, ss.15-46.

Schreiber, T. (2018). Bibliotekarerne – en profession der former og formes af et aktør-netværk. *Nordisk Tidsskrift for Informationsvidenskab og Kulturformidling*, årg. 7, nr.3.

Schreiber, T. & Moring, C. (2023). Det performative samspil mellem digital infrastruktur og kulturelle aktiviteter i den professionelle praksis i danske folkebiblioteker. *Nordic Journal of Library and Information Science*, Vol.4, no.2. <https://DOI10.7146/njlis.v4i2.142276>

Seldén, L. & Sjölin, M. (2003). Kunskap, kompetens och utbildning – et bibliotekarie-dilemma under 100 år. *Svensk Biblioteksforskning*, 14(4), ss. 19-67. https://www.academia.edu/83998181/Kunskap_kompetens_och_utbildning_ett_bibliotekariedilemma_under_100_%C3%A5r

Sundin, O. (2006). Informationskompetence, ikt og bibliotekarers professionelle ekspertise. I: Schreiber, T. & Elbeshausen, H. (red.), *Bibliotekarerne. En profession i et felt af viden, kommunikation og teknologi*. Samfundslitteratur

Syddansk Universitet (2025). *Uddannelsens forløb*. Hjemmeside for: Biblioteksvidenskab, IT og kommunikation, Bachelor, Kolding. <https://www.sdu.dk/da/uddannelse/bachelor/biblioteksvidenskab-it-kommunikation/opbygning>

Uddannelses- og Forskningsministeriet (1998). *Bekendtgørelse om bachelor- og kandidatuddannelser m.v. ved Danmarks Biblioteksskole*. BEK nr 460 af 15/06/1998. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/1998/460>

Uddannelses- og Forskningsministeriet (2008a). *Bekendtgørelsen om bachelor- og kandidatuddannelser m.v. ved Danmarks Biblioteksskole*. BEK nr 740 af 30/06/2008. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2008/740>

Uddannelses- og Forskningsministeriet (2008b). *Bekendtgørelse om aften- og kveldagsuddannelser ved Kulturministeriets videregående uddannelsesinstitutioner*. BEK nr 1001 af 07/10/2008. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2008/1001>

Uddannelses- og Forskningsministeriet (2018). *Universitetsuddannelser til fremtiden*. Rapport. <https://ufm.dk/media/bifjhjk4/rapport-universitetsuddannelser-til-fremtiden.pdf>

Udvalg for Kvalitet og Relevans i de Videregående Uddannelser (2015). *Nye veje og høje mål: Kvalitetsudvalgets samlede forslag til reform af de videregående uddannelser*. <https://www.ft.dk/samling/20141/almindel/fiv/bilag/133/1501953.pdf>

Undervisningsministeriet (1991). *Forslag til Lov om uddannelse af pædagoger*. Lovforslag nr. L 155. Fremsat den 6. marts 1991 af undervisnings- og forskningsministeren (Bertel Haarder) Undervisningsministeriet https://www.folketingstidende.dk/samling/19902/lovforslag/L155/19902_L155_som_fremsat.pdf

Undervisningsministeriet (1998). *Det 21. århundredes uddannelsesinstitutioner. Redegørelse om de videregående uddannelsers institutionelle struktur*. Undervisningsminister Ole Vig Jensen, Undervisningsministeriet. https://www.folketingstidende.dk/samling/19971/redegoerelse/R11/19971_R11.pdf

Undervisningsministeriet (2007). *Lov om professionshøjskoler for videregående uddannelser*. LOV nr 562 af 06/06/2007. Undervisningsministeriet. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2007/562>

Vestager Pedersen, C. (2008). *Danmarks Biblioteksskole*. Nyhedsfeed. Danske Fag-, Forsknings- og Uddannelsesbiblioteker (DFFU). <https://dffu.dk/danmarks-biblioteksskole/>

Weber, K. (2002). Professionsuddannelserne i vadestedet eller senmoderitetens paradoksale kvalificering. *Social Kritik*, 2(81), ss. 56-83.

Noter

1. Latour, B. (2005). *En ny sociologi for et nyt samfund*. Akademisk Forlag.
2. Ved fusionen med Københavns Universitet i 2013 blev uddannelsen hjemmehørende ved Institut for Informationsstudier og fra 2019 ved Institut for Kommunikation.
3. Justesen, L. (2005). Dokumenter i netværk. I: Järvinen, M. og Mik-Meyer, N. (red), *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. Hans Reitzels Forlag, s. 216ff.s.
4. Justesen, L. (2005), op. cit., s. 219.
5. Baarts, C. (2020). Autoetnografi. I: Brinkmann, S. og Tanggaard, L. (red.), *Kvalitative metoder. En grundbog*, 3. oplag. Hans Reitzels Forlag, s.203-216.
6. Harbo, O. (2019). Fra seminarium til universitet. Bibliotekaruddannelse i Danmark i 100 år, *Bibliotekshistorie*, nr 13, s. 89-107, Dansk Bibliotekshistorisk Selskab.
7. Harbo, O. (1993). *Bibliotekaruddannelse i Danmark 75 år 1918-1993*. Danmarks Biblioteksskole; Harbo, O. (2019), op. cit.; Iversen, M. (1982). *Bibliotekaruddannelsen i Danmark 1918-1978*, Danmarks Biblioteksskole i kommission hos G. E. C. Gads Forlag
8. Harbo, O. (1993), op. cit.
9. Dahlkild, N. & Bille Larsen, S. (2021). *Dansk Bibliotekshistorie. Biblioteker for alle. Tiden efter 1920*, Bd. 2. Aarhus Universitetsforlag, s. 147.
10. Harbo, O. (1993), op. cit.
11. Brante T. (2005), Staten og professionerne. I: Eriksen, T.R. & Jørgensen, A.M. (red.), *Professionsidentitet i forandring*. Akademisk Forlag, s.23f.
12. Frederiksen, J. Thorhauge (2019). *Den velfærdsprofessionelle – mellem omsorg, ansvar og kontrol*. Akademisk Forlag, s.148; Brante T. (2005), op. cit., s.23f.
13. Bøje, J. D. (2012). Academization of Danish semiprofessionals. How and with what consequences? *Nordic Studies in Education*, Vol. 32, s.88f.
14. Pedersen, O.K. (2011). *Konkurrencestaten*. Hans Reitzels Forlag; Frederiksen, J. Thorhauge (2019), op. cit., s.147.
15. Pedersen, O.K. (2015). Konkurrencestaten og dens uddannelsespolitik – baggrund, intentioner og funktionsmåder. I: Illeris, K. (red.), *Læring i konkurrencestaten. Kapløb eller bæredygtighed*. Samfundslitteratur, s.13.
16. Pedersen, O.K. (2015). op. cit., s.28; Horst, M. & Irwin, A. (2018). *Hvad vil vi med universiteterne? Moderne Ideer*. Informations Forlag, s.16.
17. Frederiksen, J. Thorhauge (2019), op. cit., s.152.
18. Se f.eks. Undervisningsministeriet (1991). *Forslag til Lov om uddannelse af pædagoger*. Lovforslag nr. L 155. Fremsat den 6. marts 1991 af undervisnings- og forskningsministeren (Bertel Haarder) Undervisningsministeriet, s.3828. https://www.folketingstidende.dk/samling/19902/lovforslag/L155/19902_L155_som_fremsat.pdf

19. Bøje, J. D. (2012), op. cit., s.90f.
20. Undervisningsministeriet (1998). *Det 21. århundredes uddannelsesinstitutioner. Redegørelse om de videregående uddannelsers institutionelle struktur*. Undervisningsminister Ole Vig Jensen, Undervisningsministeriet, s.3455. https://www.folketingstidende.dk/samling/19971/redegoerelse/R11/19971_R11.pdf
21. Pedersen, O.K. (2015), op. cit., s.29.
22. Undervisningsministeriet (1998), op. cit., s.3454. https://www.folketingstidende.dk/samling/19971/redegoerelse/R11/19971_R11.pdf
23. Undervisningsministeriet (1998), op. cit., s.3452.
24. Undervisningsministeriet (1998), op. cit.
25. Harbo, O. (1993), op. cit., s.17; Harbo, O. (2019), op. cit., s.92f
26. Kulturministeriet (1966). *Forslag til lov om Danmarks biblioteksskole*. Ved Julius Bomholt. Ministeriet for kulturelle anliggender. https://www.folketingstidende.dk/samling/19651/lovforslag/L127/19651_L127_som_vedtaget.pdf
27. Harbo, O. (1993), op. cit.; Harbo, O. (2019), op. cit.
28. Kulturministeriet (1985a). *Lov om Danmarks biblioteksskole*. LOV nr 207 af 22/05/1985, § 3. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/1985/207>
29. Harbo, O. (1993), op. cit., s.24f.
30. Kulturministeriet (1998). *Lov om Danmarks Biblioteksskole*. LOV nr 17 af 14/01/1998, § 1. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/1998/17>.
31. Kulturministeriet (1998), *ibid.*, § 2.
32. Kulturministeriet (1985a). *Lov om Danmarks biblioteksskole*. LOV nr 207 af 22/05/1985, § 1, stk 2. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/1985/207> ; Kulturministeriet (1998). *Lov om Danmarks Biblioteksskole*. LOV nr 17 af 14/01/1998, § 1. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/1998/17>
33. Danmarks Biblioteksskole (1998). *Foreløbig studieordning. Bachelor i biblioteks- og informationsvidenskab*. Danmarks Biblioteksskoles Bibliotek.
34. Uddannelses- og Forskningsministeriet (1998). *Bekendtgørelse om bachelor- og kandidatuddannelser m.v. ved Danmarks Biblioteksskole*. BEK nr 460 af 15/06/1998, § 10. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/1998/460>
35. Harbo, O. (1993), op. cit.; Harbo, O. (2019), op. cit.
36. Hjørland, B. og Høyrup, H. (2009). Efterskrift. Visioner, kompetencer og forskning. *Danske Biblioteksforskning*, årg. 5, nr. 2/3, s. 87; Maceviciute, E. & Wilson, T.D. (2009). A Delphi investigation into the research needs in Swedish librarianship. *Information Research*, 14(4) paper 419. <http://InformationR.net/ir/14-4/paper419.html>
37. Se f.eks. Olaisen, J. (1988). Bibliotekarier – profesjon eller semiprofesjon? *Synopsis*, vol.19, s.59–68.
38. Schreiber, T. (2006). Bibliotekarprofessionen siden 1960'erne. I: Schreiber, T. & Elbeshausen, H. (red.), *Bibliotekarerne. En profession i et felt af viden, kommunikation og teknologi*. Samfundslitteratur, s.15–46; Abbott, A. (1988). *The System of Professions*. The University of Chicago Press.
39. Parsons, T. (1949). *Essays in sociological theory pure and applied*. Illinois: The Free Press, chapter VIII, The Professions and Social Structure, s.185ff

40. Frederiksen, J. Thorhauge (2019), op. cit.; Hjort, K. (2004). Viden som vare? Om CVU'erne og kvaliteten i og af de professionelle arbejder. I: K. Hjort (red), *De professionelle – forskning i professioner og professionsuddannelser*. Roskilde Universitetsforlag, s.73-102; Bøje, J.D. & Frederiksen, L.F. (2023). Læreres og pædagogers professionsviden 1990 – 2020 – Professionspaternalisme, professionsrealisme og professionsinstrumentalisme. *DPT. Dansk Pædagogisk tidsskrift*, Temanummer, #3, oktober. <https://dpt.dk/temanumre/2023-3/laereres-og-paedagogers-professionsviden/>
41. Frederiksen, J. Thorhauge (2019), op. cit., s.168; Weber, K. (2002). Professionsuddannelserne i vadestedet eller senmodernitetens paradoksale kvalificering. *Social Kritik*, 2(81), s. 56-83.
42. Booth, A. (2003). Bridging the research-practice gap? The role of evidence-based librarianship. *The New Review of Library and Information Science Research*, 9, 3-23; Haddow, G. & Klobas, J.E. (2004). Communication of research to practice: closing the gap. *Library & Information Science Research*, 26(1) 29-43.
43. Moring, C. & Hedman, J. (2006). At blive bibliotekar – om læring og udvikling af professionsidentitet i uddannelse og praksis. I: Schreiber, T. & Elbeshausen, H. (red.), *Bibliotekarne. En profession i et felt af viden, kommunikation og teknologi*. Samfundslitteratur, s.97-118; Seldén, L. & Sjölin, M. (2003). Kunskap, kompetens och utbildning – et bibliotekarie-dilemma under 100 år. *Svensk Biblioteksforskning*, 14(4), s. 19-67. https://www.academia.edu/83998181/Kunskap_kompetens_och_utbildning_ett_bibliotekariedilemma_under_100_%C3%A5r
44. Hermann, H. (2004). Vild, vildere, visionær. *Bibliotekspressen*, nr.6, 30.marts, 2004, s.28. https://moreinfo.addi.dk/2.11/more_info_get.php?lokalid=87916863&attachment_type=856_a&bibliotek=870971&source_id=870970&key=aa266b2c-4c5139f91f3c
45. DFFU (2009). *SDU bryder monopol på biblioteksuddannelse*. Nyhedsfeed, Danske Fag-, Forsknings- og Uddannelsesbiblioteker (DFFU) <https://dffu.dk/sdu-bryder-monopol-pa-biblioteksuddannelse/>; Krasnik, B. (2009). Bibliotekaren fra kartoteksfører til videnschef. *Kristeligt Dagblad*, Kultursektion, 20.01.09. <https://www.kristeligt-dagblad.dk/kultur/bibliotekaren-fra-kartoteksfoer-til-videnschef>
46. Schade, H. F. (2001). SG's generalforsamling 2001. Fortsat fokus på uddannelsespolitikken. *Bibliotekspressen*, nr 7, s.206-07; Greve, E.; Lauersen, C. og Vestager Pedersen, C. (2008). Danmarks Biblioteksskole, rekruttering og forskningsbiblioteker. *DF Revy*, nr 6, september, s.20-21.
47. Greve, E. (2009). Baglinjen. Har bibliotekssektoren brug for en uddannelse mere? *DF Revy* 32, årg. Nr 2, marts.
48. Schade, H.F. (2001), op. cit., s.206.
49. Uddannelses- og Forskningsministeriet (1998). *Bekendtgørelse om bachelor- og kandidatuddannelser m.v. ved Danmarks Biblioteksskole*. BEK nr 460 af 15/06/1998, § 5. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/1998/460> ; Danmarks Biblioteksskole (1998). *Studieordning – Bachelor i biblioteks- og informationsvidenskab*. Danmarks Biblioteksskoles Bibliotek.

50. Kulturministeriet (1985b). *Bekendtgørelse om studie- og eksamensordning for grunduddannelsen inden for biblioteks-, dokumentations- og informationsområdet ved Danmarks Biblioteksskole*. BEK nr 497 af 11/10/1985. <https://www.retsinformation.dk/eli/ta/1985/497>
51. Undervisningsministeriet (1998), op. cit.
52. Undervisningsministeriet (1998), op. cit., s.3455.
53. Undervisningsministeriet (2007). *Lov om professionshøjskoler for videregående uddannelser*. LOV nr 562 af 06/06/2007. Undervisningsministeriet. <https://www.retsinformation.dk/eli/ta/2007/562>
54. Harbo, O. (2019), op. cit.
55. Uddannelses- og Forskningsministeriet (2008a). *Bekendtgørelsen om bachelor- og kandidatuddannelser m.v. ved Danmarks Biblioteksskole*. BEK nr 740 af 30/06/2008, § 5 <https://www.retsinformation.dk/eli/ta/2008/740>
56. Uddannelses- og Forskningsministeriet (2008a), *ibid.*, § 6.
57. Uddannelses- og Forskningsministeriet (2008a), *ibid.*, § 7.
58. Undervisningsministeriet (1998), op. cit.
59. Akkrediteringsrådet (2010). *Bachelor- og kandidatuddannelsen i biblioteks- og informationsvidenskab ved Danmarks Biblioteksskole*, s.22. Akkreditering af eksisterende uddannelser på Kulturministeriets område. https://akkrediteringsraadet.dk/wp-content/filer/afgoerelser/BA-biblioteks_og_informationsvidenskab-Danmarks_Biblioteksskole.pdf
60. Kolding Nielsen, E. (2007). Leif Lørring fratræder som rektor for Danmarks Biblioteksskole. *DF Revy*, nr 7, s.21.
61. Hansen, J. N. (2002). Hvorfor blive bibliotekar? *Biblioteksskolenyt*, nr.1, februar, s.18; Krasnik, B. (2009). Bibliotekaren fra kartoteksfører til videnschef. *Kristeligt Dagblad*, Kultursektion, 20.01.09. <https://www.kristeligt-dagblad.dk/kultur/bibliotekaren-fra-kartoteksfoer-til-videnschef>
62. Bøje, J.D. (2012), op. cit., s. 84-97.
63. Pedersen, O.K. (2015), op. cit., s.29.
64. Klindt, M.P., Friis-Nielsen, C. og Ørum, A.B. (2021). Nye veje for universiteternes employability-indsats. *Samfundøkonomen*, Djøf Forlag, nr.3, s.51-61.
65. Jørgensen, M.W. og Phillips, L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Samfundslitteratur og Roskilde Universitetsforlag, s.9.
66. Uddannelses- og Forskningsministeriet (2008b). *Bekendtgørelse om aftagerpaneler ved Kulturministeriets videregående uddannelsesinstitutioner*. BEK nr 1001 af 07/10/2008. <https://www.retsinformation.dk/eli/ta/2008/1001>
67. Vestager Pedersen, C. (2008). Nyhedsfeed. *Danske Fag-, Forsknings- og Uddannelsesbiblioteker* (DFFU). <https://dff.dk/danmarks-biblioteksskole/>
68. Udvalg for Kvalitet og Relevans i de Videregående Uddannelser (2015). *Nye veje og høje mål: Kvalitetsudvalgets samlede forslag til reform af de videregående uddannelser*. <https://www.ft.dk/samling/20141/almdele/fiv/bilag/133/1501953.pdf> ; Klindt, M.P., Friis-Nielsen, C. og Ørum, A.B. (2021), op. cit., s.51.
69. Uddannelses- og Forskningsministeriet (2018). *Universitetsuddannelser til fremtiden*, s.25 og s.30. <https://ufm.dk/media/bifjhjk4/rapport-universitetsuddannelser-til-fremtiden.pdf>

70. Kulturministeriet (1997). Betænkning om Bibliotekerne i Informationssamfundet. Afgivet af Udvalget om Bibliotekerne i Informationssamfundet, UBIS. Betænkning nr. 1347. <https://www.xn--betnknninger-c9a.dk/wp-content/uploads/2021/02/1347.pdf>; Hapel, R. (2020). Vejen til 2000-loven. Biblioteket, loven & fællesskabet. I: *Danmarks Biblioteker*, nr 2, 6.januar, 2020. <https://db.dk/bladartikel/vejen-til-2000-loven-biblioteket-loven-faellesskabet-artikelserie-2/>
71. Kulturministeriet (1997), op. cit., s.4.
72. Kulturministeriet (2000). *Lov om biblioteksvirksomhed*. LOV nr 340 af 17/05/2000, § 1. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2000/340>
73. Hapel, R. (2020), op. cit.
74. Kulturministeriet (2010). *Folkebibliotekerne i videnssamfundet. Rapport fra udvalget om folkebibliotekerne i videnssamfundet*. Styrelsen for bibliotek og medier, Slots- og Kulturstyrelsen. https://slks.dk/fileadmin/publikationer/rapporter_oevrige/folkebib_i_videnssamfundet/pdf/Folkebib__i_videnssamf.pdf
75. Mathiasson, M. H. (2020). From means to an end to ends in themselves: an empirical study of the development of public library programmes in Denmark between 1960 and 2020. *Nordic Journal of Library and Information Studies*, 1(2), s. 34-52. <https://doi.org/10.7146/njlis.v1i2.121806>; Schreiber, T. & Moring, C. (2023). Det performative samspil mellem digital infrastruktur og kulturelle aktiviteter i den professionelle praksis i danske folkebiblioteker. *Nordic Journal of Library and Information Science*, Vol.4, no.2. <https://DOI10.7146/njlis.v4i2.142276>
76. Hvenegaard Rasmussen, C. & Andersen, J. (2024). *Digital kultur. En introduktion til digitale medier og samfund*. Samfundslitteratur, s.20ff.
77. Schreiber, T. (2018). Bibliotekarerne – en profession der former og formes af et aktør-netværk. *Nordisk Tidsskrift for Informationsvidenskab og Kulturformidling*, årg. 7, nr.3, s.7.
78. Sundin, O. (2006). Informationskompetence, ikt og bibliotekarers professionelle ekspertise. I: Schreiber, T. & Elbeshausen, H. (red.), *Bibliotekarerne. En profession i et felt af viden, kommunikation og teknologi*. Samfundslitteratur, s.83
79. Akkrediteringsrådet (2010), op. cit. s.10-11.
80. Hasle, P. og Andersen, J. (2009). Har bibliotekssektoren behov for en uddannelse mere? Ja, Hvorfor ikke? *DF Revy*, nr.3, april, s.14.
81. Akkrediteringsrådet (2010), op. cit., s.12 og s.17.
82. Danmarks Biblioteksskole (2008). *Studieordning – Kandidatuddannelsen i biblioteks- og informationsvidenskab*. Danmarks Biblioteksskoles Bibliotek.
83. Akkrediteringsrådet (2010), op. cit., s.19.
84. Ministeriet for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser (2012). *Bekendtgørelse af lov om Det Informationsvidenskabelige Akademi*. 26.august 2012. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2012/861>
85. Akkrediteringsrådet (2010), op. cit., s.14.
86. Dahlkild, N. & Bille Larsen, S. (2021), op. cit., s. 320
87. Det Humanistiske Fakultet (2015). *Studieordning for det centrale fag på bachelorniveau i informationsvidenskab og kulturformidling*, 2015-ordningen. Det Informationsvidenskabelige Akademi, Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet. https://hum.ku.dk/uddannelser/aktuelle_studieordninger/informationsstudier/informationsvidenskab_og_kulturformidling_ba_2015

88. Det Humanistiske Fakultet (2015), *ibid.*
89. Det Humanistiske Fakultet (2019a). *Fagstudieordning - Bacheloruddannelsen i informationsstudier*. Københavns Universitet. https://hum.ku.dk/uddannelser/aktuelle_studieordninger/informationsstudier/informationsstudier_ba/
90. Nyboe, I. (2014). *Digital dannelse: børns og unges mediebrug og -læring inden for og uden for institutionerne*. Frydenlund.
91. Mai, J.-E. (2019). Be Slow, Skeptical, and Classify: Recommendations for LIS Education. *Journal of Education for Library and Information Science*, 60(2), s. 153. Teksten er oversat fra engelsk til dansk. DOI: 10.3138/jelis.2018-0048
92. Det Humanistiske Fakultet (2019a), *op. cit.*
93. Syddansk Universitet (2025). *Uddannelsens forløb*. Hjemmeside for: Biblioteksvidenskab, IT og kommunikation, Bachelor, Kolding. <https://www.sdu.dk/da/uddannelse/bachelor/biblioteksvidenskab-it-kommunikation/opbygning>
94. Det Humanistiske Fakultet (2016). *Studieordning for det centrale fag på kandidatniveau i informationsvidenskab og kulturformidling*. 2016-ordningen. Institut for Informationsstudier, Københavns Universitet. https://hum.ku.dk/uddannelser/aktuelle_studieordninger/informationsstudier/informationsvidenskab_og_kulturformidling_ka_2016
95. Det Humanistiske Fakultet (2021). *Fagstudieordning - Kandidatuddannelsen i informationsvidenskab og kulturformidling*, Københavns Universitet. https://hum.ku.dk/uddannelser/aktuelle_studieordninger/informationsstudier/informationsvidenskab_og_kulturformidling_ka.pdf
96. Det Humanistiske Fakultet (2025). *Fagstudieordning - Kandidatuddannelsen i informationsstudier*. Københavns Universitet, s.4. https://hum.ku.dk/uddannelser/aktuelle_studieordninger/informationsstudier/informationsstudier_ka.pdf
97. Det Humanistiske Fakultet (2025), *ibid.*, s.5.
98. Pedersen, O.K. (2015), *op. cit.*, s.31.
99. Undervisningsministeriet (1998), *op. cit.*, s.3452.
100. Illeris, K. (2015). Læring i konkurrencestaten – problemer og alternative perspektiver. I: Illeris, K. (red.), *Læring i konkurrencestaten. Kapløb eller bæredygtighed*. Samfundslitteratur, s.222.
101. Nielsen, L.M. (2022). DEBAT: Bibliotekarisk Mesterlære på Roskilde Bibliotekerne. *Danmarks Biblioteksforening*, 28.juni, <https://db.dk/bladartikel/debat-bibliotekarisk-mesterlaere-paa-roskilde-bibliotekerne/>
102. Uddannelses- og Forskningsministeriet (1998), *op. cit.*
103. Christensen, B. (2000). Farvel til praktikken – goddag til det erhvervsrelaterede projekt. *DF Revy*, (6), s. 171-172
104. Uddannelses- og Forskningsministeriet (2008a), *op. cit.*; Det Humanistiske Fakultet (2015), *op. cit.*
105. Moring, C. & Jochumsen, H. (2020). Make the invisible visible. Formidling af immateriel kulturarv i en museums kontekst. *Periskop – Forum for Kunsthistorisk Debat*, 2020(23), s. 82–97. <https://doi.org/10.7146/periskop.v2020i23.126172>
106. Det Humanistiske Fakultet (2019a), *op. cit.*

107. Niegaard, H. (2021). Intro: Om makerspaces og biblioteker. *Danmarks Biblioteksforening*, 8.juni 2021. <https://db.dk/bladartikel/intro-om-makerspaces-og-biblioteker/>
108. Det Informationsvidenskabelige Akademi (2011). *Studieordning – Kandidatuddannelsen i informationsvidenskab og kulturformidling*. Det Informationsvidenskabelige Akademi (IVA), juli 2011. Danmarks Biblioteksskoles Bibliotek.
109. Det Humanistiske Fakultet (2025), op. cit., s.5.
110. Undervisningsministeriet (1998), op. cit., s.3452.

Styrelsens beretning 2021-2026

Beretningen omfatter perioden

13. september 2021 – 27. april 2026

Generalforsamling 13. september 2021 blev afholdt på Vartov med godt 30 deltagere. Det faglige arrangement var et foredrag af cand.mag. Jan Pøhlmann Jessen med titlen: *Danskhed trods alt – dansk biblioteksvæsen i Sønderjylland*. Foredraget tog udgangspunkt i tiden efter de slesvig-ske krige, hvor man i det tabte land begyndte en kamp for at bevare danskheden. Dette skete bl.a. i form af bogsamlinger som blev oprettet af ”Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse i Nordslesvig”. Der var omkring 1860 mellem 60 og 70 udlånsbiblioteker, hvoraf de fleste lå i Nordslesvig. I fredsslutningstraktaten efter nederlaget i 1864 blev der indføjet en artikel 5, som gjorde at danske bogsamlinger blev tolereret. Men fra 1879 skete der en forprøjsning, som gjorde at vilkårene for det danske blev meget vanskeligere. Efter genforeningen i 1920 blev det overdraget til Statens Bibliotekstilsyn at bestemme de danske bogsamlingers videre skæbne.

Generalforsamlingen i 2022 blev afholdt 21. april i forbindelse med et møde hos Ombudsmandsinstitutionen. Det var en ekstraordinær og særlig dag, hvor Selskabet kunne fejre Selskabets 40-års jubilæum. Ved det faglige arrangement på Ombudsmandsinstitutionen fik vi to indlæg: af fuldmægtig Hanne Nørgård og bibliotekar Anna Skov Foug. Hanne Nørgaard fortalte om institutionen, der har til formål at hjælpe helt almindelige mennesker med de problemer de oplever i forhold til det offentlige. Ombudsmanden kan kritisere og anbefale myndigheder at behandle en sag igen og eventuelt ændre deres afgørelse, men ombudsmanden kan ikke selv træffe afgørelser. Ombudsmanden begyndte sit virke i 1955. Alle medarbejdere i institutionen er ansat af Folketinget, men institutionen er helt uafhængig af Folketinget. Ombudsmanden genvælges efter hvert folketingsvalg, i praksis skal der vælges en ny ombudsmand hvert 10. år. Bibliotekar Anna Skov Foug fortalte om sine

mangfoldige arbejdsopgaver i institutionen med information, journalisering, og kommunikation. Hun er eneste bibliotekar og arbejdet består bl.a. i at bestyre passwords, registrere materialer, lave IT- opdateringer og vedligeholde Offentlighedsportalen. Mødet sluttede med en rundvisning i de flotte gamle bygninger, Gammeltorv 22, der har en historie tilbage til 1796.

17. maj 2022 afholdtes arrangementet *Grov Konfækt* – som er titlen på et stort værk om trykkefrihedens vilkår i Danmark-Norge 1770–1773. Medforfatter til værket, professor, ph.d.. Ulrik Langen præsenterede værket, og fortalte bl.a. at det var den første lovfæstede og ubegrænsede trykkefrihed i verden. Et dristigt eksperiment skabt på foranledning af Christian VII og Struensee. Bogsamleren Bolle V. Luxdorff (1716–1788) definerede et trykkefrihedsskrift som et skrift, der ikke ville være udkommet, hvis der havde været censur. Nye forfattertyper kom til, fordi det nu var lettere at få udgivet et tryk, og nye læsergrupper opstod. Den almene mand/kvinde kunne læse, hørte om snakken på gader, i stræder, på værtshusene. Der opstod en form for mundtlig offentlighed – man talte om skrifterne og kommenterede dem. Sammenlignet med nutiden kunne man kalde dem smædekampagner, hatespeeches, shitstorm, udskamning, og på den måde kan der trækkes paralleller til vor tids sociale medier – og med Ulrik Langens ord: Den moderne debats fødsel.

19. juni 2022 arrangerede Selskabet en sommerudflugt til Tisvilde med besøg i xylograf F. Hendriksens (1847–1938) sommervilla ”Arken”. 17 medlemmer deltog og efter en dejlig frokost på Restaurant Kongernes spadserede deltagerne til ”Arken” hvor F. Hendriksens tipoldebarn, Felicia Fock, fortalte om huset og viste rundt. Det blev bygget i 1913 og er tegnet af Martin Nyrop. Ejendommen er gået i arv i familien og huset er stort set uændret siden opførelsen. Overalt er der billeder og andre spor efter F. Hendriksens arbejder – en meget interessant tidslomme at besøge.

11. november 2022 markerede SDU – Syddansk Universitetsbibliotek i Odense 450-året for Tycho Brahes observationer af en supernova med foredrag, en flot udstilling samt genudgivelse af Tycho Brahes berømte

bog *De Nova Stella* om den nye stjerne. Selskabets medlemmer var inviteret til arrangementet. Udstillingen var produceret i samarbejde med Kroppedal Museum og kunne her ses i februar, marts og april 2023..

14. juni 2023 var der generalforsamling, og derefter fagligt arrangement, hvor mag.art. & ph.d. Anders Toftgaard holdt foredrag om Otto lensgreve Thotts (1703-1785) berømte privatbibliotek i den bygning, som nu er den franske ambassade, med fremvisning af bøger og håndskrifter fra hans bibliotek.

15. september 2023 var Selskabets medlemmer på besøg i Det kgl. Biblioteks nye magasin i Vinge, lidt uden for Frederikssund. Et besøg, som var længe ventet, men efter magasinet var blevet færdigbygget, blev det muligt at besøge magasinet. Sikkerhedsreglerne gjorde, at alle deltagere skulle registreres med navn og adresse, men ud over denne formalitet blev medlemmerne taget imod med stor imødekommenhed og gæstfrihed. Magasinet deles af Nationalmuseet og Det Kgl. Bibliotek, og her opbevares kulturarven i et topmoderne klimastyret magasin, som sikrer optimale forhold for både genstande og for medarbejderne. Det Kgl. Bibliotek startede indflytningen i august 2022, og har indtil videre ca. 50 hyldekilometer i brug, ud af godt 116 hyldekilometer. Fællesmagasinet ligger højt med fri udsigt helt over til Hornsherred på den anden side af fjorden og kun et stenkast fra Vinge Station. Arkitekt Sofie Lerche og afdelingsleder Steen Søndergaard Thomsen, begge fra Det Kgl. Bibliotek, fortalte og viste rundt – til interesserede deltagere. Også medlemmer fra Foreningen for Boghaandværk deltog i arrangementet.

21.-23. september 2023 havde Selskabet planlagt en studietur til Oslo med besøg i Nasjonalbiblioteket, og foredrag ved Øivind Frisvold, der har skrevet bogen: *Kunnskap er makt: Norsk bibliotekshistorie – kultur, politikk og samfunn*. Der var også planlagt besøg på det nye Deichman Bibliotek og et besøg i Norges ældste folkebiblioteksbygning i Grünerløkka. Men turen måtte aflyses, da der kun var meget få tilmeldte.

31. oktober 2023 besøgte Selskabet Dansk Veteranbil Klubs bibliotek og de ildsjæle, som driver biblioteket. Dorte Stadil, Niels Jonassen, hans

kone Hanne m.fl. fortalte om bibliotekets historie og liv indtil i dag, hvor de holder til i kælderen hos Dansk Veteranbil Klubs bygning i Nærum. Der er ca. 30 frivillige, mange af dem med en relevant faglig baggrund – bl.a. tidligere ansatte i Rigsarkivet og på Filminstituttet. Biblioteket har netop kunnet markere sit 70-års jubilæum og beskriver det som sin hovedopgave at arbejde med og bevare ”den rullende kulturarv”. Man fortolker emneafgrænsningen til ”alt hvad der kan rulle på vejene”. Biblioteket rummer en stor mængde bøger – på dagen 15.227 i alt samt tidsskrifter, instruktionsbøger, brochurer, fotos, film, plakater, dokumenter, og andre effekter. Meget er donationer, og biblioteket køber stort set ikke noget selv. Bøgerne er registreret og kan findes på Bibliotek.dk via et samarbejde med KB og Reindex. Derudover foretager biblioteket scanninger af billeder, brochurer, fotos, plakater mv. og alt lægges på sitet: www.motorarkiv.dk. Med visse begrænsninger er der mulighed for at låne fra samlingen gennem folkebibliotekerne. Biblioteket har udviklet et udvidet klassifikationssystem, der tilgodeser det særlige fagområde. Formidling af bibliotekets aktiviteter sker primært gennem medlemmerne, de mange veteranbilklubber i Danmark, bibliotek.dk og på motorarkiv.dk. Bibliotekets økonomi er kontingent fra medlemmerne, som i dag tæller ca. 4.400. Det var en rigtig fin eftermiddag, hvor deltagerne fik indblik i de mange frivilliges arbejde med et emne, som optager masser af mennesker og deres hobby med biler. Og hvor deres dokumentation for en meget stor del ikke ville være tilgængelig, hvis disse kyndige mennesker ikke brugte tid på det.

21. februar 2024 havde Selskabet et arrangement på CBS, hvor Nan Dahlkild fortalte om og i PowerPoints viste danske biblioteksplakater fra tresserne og frem til 2020'ene – under overskriften: *Biblioteksplakaternes guldalder*. Det fremgik af foredraget, at plakaten i løbet af det 20. århundrede fik voksende betydning for kulturelle institutioners skabelse af opmærksomhed omkring aktiviteter, samlinger og udstillinger. Både museer og biblioteker brugte plakater som annoncering og PR, og fra tresserne dukkede mange plakater op på væggen i parcelhusstuer og ungdomsværelser med deres farverige motiver. Bibliotekerne fik en bredere kulturel profil med nye medier og flere aktiviteter. Nogle biblioteker oprettede særlige afdelinger for kunst og musik. Tressernes offensive

bibliotekspolitik havde som mål at nå frem til flere grupper i samfundet og allerhelst hele befolkningen, og formidlingen blev mere professionel og udadvendt. Plakaten var et af medierne. Både lokale folkebiblioteker, store forskningsbiblioteker og centrale biblioteksinstitutioner udsendte spændende plakater, som fortjener at blive husket og synliggjort, både for de mangfoldige motiver og for de mange tegnere og kunstnere. De følgende tiår blev en guldalder for biblioteksplakaterne.

25. april 2024 arrangerede Selskabet et besøg på Københavns Kommunes *Biblioteket* på Rentemestervej i København NV som huses i en bygning med helt moderne arkitektur. Formålet var at se og høre om et af bibliotekets oprindelige formål: at møde lokalbefolkningen på nye måder og dermed indgå som et led i et social løft af området. Dette bl.a. ved bygningens udfordrende arkitektur og udadvendte kulturelle aktiviteter. Litteratur- og kulturformidler Felix Rothstein fortalte og viste rundt, og det blev for deltagerne et rigtig fint besøg med mange eksempler på, at projektets oprindelige ideer var indfriet.

10. juni 2024 afholdtes generalforsamling, hvor det faglige arrangement var et besøg i udstillingen *PÅ KANTEN – om Den Sorte Diamant i 25 år*. Udstillingen blev vist i perioden. februar til. august og satte fokus på visionerne bag byggeriet, Diamantens særegne arkitektur og stillede skarpt på bygningens rolle i dag. Udstillingen udgangspunkt var den arkitektoniske synsvinkel. Efterfølgende gav Steen Bille Larsen i Panoramasalen et foredrag om bygningen – vurderet ud fra en biblioteksfaglig synsvinkel.

Den 25. september 2024 gennemførtes arrangementet *Arne Magnussons samling og Hernando Colons bibliotek* ved Anne Mette Hansen og Matthew Driscoll på Den Arnamagnæanske Samling på Københavns Universitet. Besøget begyndte med en introduktion til samlingen, der er opkaldt efter grundlæggeren, den islandske filolog og historiker Árni Magnússon (1663-1730). Kort inden sin død testamenterede Magnússon sin samling af håndskrifter, trykte bøger samt sin formue til Københavns Universitet, hvor han var professor. Efter introduktionen blev et bemærkelsesværdigt håndskrift præsenteret, der er identificeret som havende tilhørt Hernando Colón (1488-1539), søn af Christopher Columbus.

22. oktober 2024 afvikledes en bibliotekshistorisk byvandring *Bibliotekernes København* ved Nan Dahlkild og Steen Bille Larsen. Turen gik gennem Latinerkvarteret til Slotsholmen begyndende ved Rundetårn, hvor emnet var Trinitatis' treenighed mellem kirke, bibliotek og observatorium. Turen fortsatte til universitetsbiblioteket i Fiolstræde, som atter er åbnet for publikum. Efter et besøg i universitetsgården skiftede emnet til Københavns Kommunes Bibliotekers tidlige historie og de daværende biblioteker i Helligåndshuset og Nikolaj Kirke. Derefter var der stop ved statuen af Absalon (1128-1201), som ejede det første kendte bibliotek. Turen sluttede på Slotsholmen i Det Kgl. Bibliotek. Undervejs passede turen det daværende Kunstkammers stadig eksisterende bygning med oprindelig både arsenal, bibliotek og kunst, bibliotekshaven i den tidligere krigshavn og det nuværende Kgl. Biblioteks gamle og nye bygninger.

25. november 2024 gennemførtes arrangementet *Frederik III's bibliotek på Københavns Slot* ved Rolf H. Christensen i Panoramasalén, Den Sorte Diamant. Frederik III begyndte at opbygge et bibliotek på Københavns Slot, efter at han blev kronet som konge i 1648. Takket være indlemmelse af store adelsbiblioteker voksede det til ca. 20.000 bind, hvoraf en del blev indbundet af hidkaldte franske bogbindere. Kongen nåede imidlertid ikke før sin død i 1670 at se biblioteket placeret i den bygning, der blev opført til biblioteket og kunstkammeret, da bygningen først blev taget i brug i år 1673 med navnet Det Kongelige Bibliotek. Frederik III's bibliotek – eller måske snarere biblioteker – stod indtil da placeret på Københavns Slot. Rolf H. Christensen har brugt mange år på at rekonstruere bibliotekets indretning. I Det Kgl. Biblioteks arkiv findes de første kataloger over slotsbibliotekerne, som viser hvordan bøgerne stod placeret hylde for hylde. For den opmærksomme læser vokser biblioteksrummet frem fra linjerne – og de bøger, der står beskrevet i katalogerne, er stadig opstillet i Det Kgl. Biblioteks magasiner.

4. marts 2025 var der åbningsarrangement for udstillingen *Biblioteket på plakaten* og rundvisning ved udstillingens kurator, Nan Dahlkild på Syddansk Universitetsbibliotek, Atriumgården på SDU i Odense. Plakatudstillingen er en vandreudstilling, der beskæftiger sig med bibliot-

eksplakater fra årtierne fra 1960'erne og fremefter, der var en spændende periode for bibliotekernes udvikling – og for produktionen af plakater, der skulle vise de mange nye aktiviteter og muligheder. Kendte plakatkunstnere som Ib Spang Olsen, Arne Ungermann og Bjørn Wiinblad satte, sammen med mange andre plakatemagere, billeder på mangfoldigheden og skabte en lille guldalder for bibliotekernes plakater. Motiver var bogens betydning, men også de mange nye medier og oplevelsesmuligheder. De nyeste plakater handler om kampen mod fake news.

14. juni 2025 besøgte Selskabet Sorø Akademis Bibliotek, som i sin nuværende form går tilbage til 1500-tallet. Besøget var en mulighed til at udforske biblioteket og de særligt spændende ting her, samt et kig ind i den nyrestaurede Klosterkirke og besøg i B.S. Ingemanns hus. Dette arrangement var en unik mulighed for at dykke ned i bibliotekets historie og arkitektur.

Den 4. juni 2025 var der sommerudflugt til Karen Blixen Museet. Museumsinspektør Signe Lykke Littrup viste rundt i museet, og deltagerne fik mulighed for at se forfatteren Karen Blixens (1885-1962) nyindrettede bibliotek. Dette besøg gav et indblik i en af Danmarks mest berømte forfatteres liv og arbejde.

25. august 2025 på Library and Academic Services på CBS (tidl. CBS Bibliotek): var der fernisering for udstillingen *Biblioteket på plakaten* og foredrag ved udstillingens kurator, Nan Dahlkild.

1. september 2025 var Selskabet på besøg på Danskernes Historie Online. Dette arrangement gav mulighed for at lære mere om slægtsforskningens bibliotek og dets betydning for danskernes historie. Danskernes Historie Online digitaliserer personallhistorisk litteratur i stor skala, som er tilgængelig på deres hjemmeside. Alt arbejde udføres af frivillige.

15. december 2025 fandt arrangementet *Mød Haralda* sted på Det Kgl. Bibliotek, om Haralda Poulsen (1883-1945), Roskildes første centralbibliotekar, en visionær ildsjæl i udviklingen af Roskildes biblioteksvæsen og en sand foregangskvinde i den danske bibliotekshistorie. Udgangs-

punktet var biografien ”Haralda – en foregangskvinde i dansk bibliotekshistorie”, der udkom i foråret 2025. Desuden er en helt ny plads på Kulturstrøget i Roskilde by navngivet Haraldas Plads. Forfatterne til bogen, biblioteks- og borgerservicechef Christian Laursen og stiftsbibliotekar Hans Michelsen, fortalte om Haraldas liv og levned.

Udstillingen *Biblioteket på plakaten*

Som nævnt ovenfor har Selskabet taget initiativ til udstillingen *Biblioteket på plakaten* med Nan Dahlkild som kurator, i et samarbejde mellem Syddansk Universitetsbibliotek, SDU, og Dansk Bibliotekshistorisk Selskab. *Biblioteket på plakaten* er et særligt initiativ, som skal få den besøgende til at være opmærksom på bibliotekernes historie. Mange ældre biblioteksbrugere vil utvivlsomt genkende plakater, som de måske havde glemt – og se andre, for første gang. Mange yngre brugere, studerende og andre interesserede får gennem udstillingen mulighed for at se plakater, som de ellers aldrig ville have haft en chance for at møde og som ellers – i bedste fald – ville gemme sig i arkivskufferne.

Den særlige samling af biblioteksplakater findes i Den Bibliotekshistoriske Samling på Københavns Universitet. Der er tale om plakater, der i sin tid er indsamlet af medarbejdere ved den tidligere Danmarks Biblioteksskole. Samlingen udgør en farverig dokumentation af en spændende periode i bibliotekernes historie fra midten af 1960’erne og frem til efter årtusindskiftet, hvor både folke- og forskningsbibliotekerne fik voksende betydning og nåede ud til nye brugergrupper. Bibliotekerne inddrog på den tid en række nye medier, som faktisk også omfattede udlån af plakater. Senest i perioden betød digitaliseringen helt nye udfordringer for bibliotekerne. Både de centrale biblioteksinstitutioner som Bibliotekscentralen og Dansk Bibliotekscenter, de store forskningsbiblioteker, lokale folkebiblioteker og andre bibliotekstyper var plakataktive og inviterede kendte kunstnere og andre billedmagere til at udforme plakater. Med udstillingen af biblioteksplakaterne får nutidens biblioteksbrugere et sjældent indblik i bibliotekernes moderne guldalder. Udstillingen har som vandredstilling været vist mange steder i landet, både på forsknings- og folkebiblioteker. I 2025 og 2026 har den været udstillet på Syddansk Universitetsbibliotek (Odense og Kolding), ligesom den har

været på CBS Bibliotek, Det Kgl. Bibliotek og Aalborg Universitetsbibliotek (Frederiksberg, Emdrup og Aalborg). Folkebiblioteksbrugere har indtil videre kunnet opleve udstillingen på Bornholm (Rønne), men mange flere er på vej. Udstillingen er ikke kun en visuel oplevelse, men også en rejse gennem bibliotekernes historie, hvor plakaterne har fortalt deres egen unikke historie. Til udstillingen blev udgivet et katalog på 72 sider, som har ligget til publikums fri afbenyttelse ved udstillinger og findes på Selskabets hjemmeside. Nan Dahlkild døde i juni 2026 og nåede ikke at opleve afslutningen på projektet.

Werlauffprisen

Af relevans for bibliotekshistorien udkom det store værk *Dansk Bibliotekshistorie 2020* på Aarhus Universitets Forlag med Steen Bille Larsen og Nan Dahlkild som redaktører. 2. november 2021 afholdtes en reception i Kunstbiblioteket på Charlottenborg hvortil Selskabets medlemmer var inviteret, og værket var anledning til en paneldiskussion på Bogforum 5.-7. november. Tre uger senere 29. november afholdt Selskabet sit julemøde, hvor de to redaktører præsenterede værket og i dialog med de knap 30 mødedeltagere kommenterede værket, dets indhold, baggrund, prioriteringer mv. Værket er i to bind. Bind 1 med titel: *Biblioteker for de få – tiden før 1920*, og bind 2 med titel: *Biblioteker for alle – tiden efter 1920*. Det fortæller om de danske biblioteker i deres mangfoldighed, og dækker udviklingen fra middelalderens samlinger af håndskrifter til den digitale tidsalder med nye udfordringer til alle biblioteker og informationscentre. Værket er en vigtig del af dansk kultur – giver en samlet fremstilling af en institutionstype og et kulturbevarings- og kulturformidlende arbejde, som er og har været en vigtig del af demokrati og oplysning i Danmark. Steen Bille Larsen og Nan Dahlkild har flere gange fortalt om/holdt foredrag om arbejdet med værket, bl.a. har de været i Uppsala, inviteret af ABM uddannelsen, fordi man i Sverige påtænker at skrive en svensk bibliotekshistorie. Bibliotekshistorisk Selskab har givet tilsagn om at bistå dette arbejde med viden og erfaring.

Som anerkendelse for værket besluttede styrelsen på et møde 22. november 2021 at tildele de to forfattere Werlauff-prisen og de fik overrakt et diplom som anerkendelse for *Dansk Bibliotekshistorie 2020*. Af motivering

for tildelingen fremgår det bl.a. at ”...I har forestået det store arbejde, der gør, at vi kan tage på en **tidsrejse** gennem de danske bibliotekers historie fra Saxo til nutiden – fra videnshaller til mødesteder – fra eksklusive samlinger for de få til nutidens biblioteker og kulturcentre for de mange.”.

Werlauff-prisen er indstiftet af Bibliotekshistorisk Selskab i 1992. Erich Christian Werlauff var historiker og levede fra 1781 til 1871, og var bl.a. overbibliotekar ved Det Kongelige Bibliotek, og forfattede bl.a. det første større værk i dansk bibliotekshistorisk litteratur: *Historiske Efterretninger om det store kongelige Bibliothek, 1825*. Prisen tildeles en forfatter eller forfatterne til et nyligt offentliggjort arbejde af høj kvalitet, som falder inden for Selskabets formålsparagraf og behandler forhold af en sådan karakter, at det skønnes at have bibliotekshistorisk faglig relevans. Den er uddelt tre gange tidligere.

Publikationsvirksomhed

Bib-Hist og Selskabets hjemmeside, www.bibhist.dk, redigeres af Bente Kaspersen. Informationer om møder og arrangementer lægges på Selskabets hjemmeside. Selskabets Facebook-side redigeres af Steen Bille Larsen, og har mere end 1100 følgere. *Bibliotekshistorie* nr. 15 udkom i 2023. Publikationen udkommer ca. hvert andet år med forskningsbase-rede artikler. Selskabets indtægter, som i det væsentlige er kontingenter, går primært til at finansiere trykning og forsendelse af publikationen, men med stigende udgifter er der også behov for supplerende finansiering, bl.a. gennem fondsbidrag. Redaktionsudvalget på nr. 15 bestod af Steen Bille Larsen, Ole Harbo, Hans Elbeshausen og Mogens Kragssig Jensen. Styrelsen og redaktionen har i 2025 besluttet, at der skal indføres fagfællebedømmelse (peer-review) af tidsskriftet, hvor anonyme fagfæller giver en bedømmelse af artiklerne. Retningslinjerne er publiceret på selskabets hjemmeside. Ole Harbo – medlem af redaktionen – afgang ved døden i efteråret 2025.

Sitet: bibliotekshistorie.dk blev i sin tid oprettet 1999–2000 af lektor ved Danmarks Biblioteksskole, Pierre Evald, og var primært tænkt som understøttende undervisningsmateriale på Danmarks Biblioteksskole. Sitet rummer monografier, artikler og biografier, og det indeholder mange

relevante bibliotekshistoriske oplysninger for både studerende og forskere. Det blev – grundet ændringer i bibliotekaruddannelsen – senest ved omlægning til Det Humanistiske Fakultet på Københavns Universitet – overført til server på Det Kgl. Bibliotek, hvor tekniske forhold bevirkede, at sitet ikke længere kunne vedligeholdes. Sitet rummer et stort bibliotekshistorisk materiale og Bibliotekshistorisk Selskab har derefter fået sitet overdraget. Det er nu en opgave at få sitet ind som en del af Selskabets hjemmeside: www.bibhist.dk, men indtil nu er sitet sikret som www.bibliotekshistorie.dk.

I forlængelse heraf har selskabet arbejdet med om det skulle være muligt at udvide hjemmesiden med en bibliotekshistorisk vidensplatform. Formålet med vidensplatformen vil være at samle og formidle tværfaglig viden om bibliotekshistoriske emner og stille redskaber til rådighed: Herunder dokumenter, historiske fremstillinger og publikationer. Platformen skal henvende sig til alle med historisk interesse for biblioteker, dvs. forskere og studerende, som beskæftiger sig med bibliotekshistorien, nuværende og tidligere ansatte i bibliotekerne, fagmedarbejdere og historisk interesserede borgere. Planen forudsætter fondsstøtte, hvad styrelsen arbejder med.

Som led i arbejdet for skabe interesse om Selskabet og få nye medlemmer er der udarbejdet en ny trefløjet folder om Selskabet med opfordring til at blive medlem. Den nye folder har René Steffensen som hovedredaktør og blev præsenteret på generalforsamlingen i 2026.

Styrelsen

Efter generalforsamlingen 2021 konstituerede styrelsen sig med uændret sammensætning: formand Bente Kaspersen, næstformand Bertil Dorch, kasserer Søren Carlsen og sekretær Hans Peter Rasmussen. Steen Bille Larsen er redaktør af *Bibliotekshistorie*. Øvrige styrelsesmedlemmer var Mette Colding Dahl og Nan Dahlkild. På generalforsamlingen blev Henning P. Nielsen og Michel Steen Hansen valgt som styrelsessuppleanter. Inger Mathiesen og Inge Selfort genvalgtes som revisorer og Ellen Warrer Bertelsen som revisorsuppleant.

På generalforsamlingen 2022 gav punktet: Valg af styrelsesmedlemmer anledning til et lidt anderledes forløb. To styrelsesmedlemmer ønskede ikke genvalg. Styrelsen indstillede Anders Toftgaard til den ene post, men det lykkedes ikke på generalforsamlingen at finde endnu en kandidat, så man besluttede, at der i forbindelse med næste arrangement skulle indkaldes til ekstraordinær generalforsamling, med det ene dagsordenspunkt at vælge endnu et styrelsesmedlem. Det skete, og på møde 17. maj blev cand. mag. Mogens Kragtig Jensen, Syddansk Universitetsbibliotek, Odense valgt. Efter generalforsamlingen 2022 konstituerede styrelsen sig med flg. sammensætning: formand Bente Kaspersen, næstformand Bertil Dorch, kasserer Søren Carlsen og sekretær Anders Toftgaard. Steen Bille Larsen som redaktør af *Bibliotekshistorie*. Øvrige styrelsesmedlemmer var Mogens Kragtig Jensen og Nan Dahlkild. Efterfølgende overtog Søren Carlsen sekretærposten. Henning P. Nielsen og Michel Steen Hansen blev valgt som styrelsessuppleanter. Inger Mathiesen og Inge Selfort genvalgtes som revisorer og Ellen Warrer Bertelsen som revisorsuppleant.

Generalforsamlingen 2023 besluttede under punktet: fastsættelse af næste års kontingent, at for første gang i mange år at hæve kontingentsatserne med en lavere sats for dem som kun ønsker *Bibliotekshistorie* digitalt. Der var efterfølgende genvalg af de opstillede styrelsesmedlemmer. Hans Michelsen blev valgt som ny suppleant, og der var genvalg til de to revisorer og til revisorsuppleanten. Så alt i alt en generalforsamling der fulgte det normale mønster: ro og ikke megen debat. Efter generalforsamlingen 2023 konstituerede styrelsen sig som følger: formand Bente Kaspersen, næstformand Bertil Dorch, kasserer og sekretær Søren Carlsen. Steen Bille Larsen er redaktør af *Bibliotekshistorie*. Øvrige styrelsesmedlemmer er Anders Toftgaard, Mogens Kragtig Jensen og Nan Dahlkild.

Efter generalforsamlingen 10. juni 2024, konstituerede styrelsen sig som følger: forperson: Bertil F. Dorch, sekretær: Hans Michelsen, kasserer: Bente Kaspersen, redaktør: Steen Bille Larsen. Øvrige styrelsesmedlemmer blev Mogens Kragtig Jensen, Anders Toftgaard, Nan Dahlkild, suppleret af suppleanterne Ditte Jessing og Rene Steffensen. Nye revisorer blev valgt, nemlig Hans Peter Rasmussen og Aase Andre-

asen, suppleret af revisorsuppleant Lillian Bille Larsen. På et efterfølgende styrelsesmøde blev Anders Toftgaard valgt som næstforperson.

30. april 2025 var der generalforsamling, hvorefter styrelsen konstituerede sig som følger: forperson: Bertil F. Dorch, sekretær: Hans Michelsen, kasserer: Bente Kaspersen, redaktør: Steen Bille Larsen. De øvrige styrelsesmedlemmer var Mogens Kragssig Jensen, Anders Toftgaard, Nan Dahlkild og Hans Michelsen, suppleret af suppleanterne Ditte Jessing og Rene Steffensen. Som revisorer blev valgt Hans Peter Rasmussen og Aase Andreasen, suppleret af revisorsuppleant Lillian Bille Larsen.

Efter generalforsamling 27. april 2026 konstituerede styrelsen sig som følger Bertil Dorch, forperson, Bente Kaspersen, kasserer, Ditte Jessing, sekretær, Steen Bille Larsen, redaktør af *Bibliotekshistorie* samt øvrige styrelsesmedlemmer Nan Dahlkild (1948 til juni 2026), Mogens Kragssig Jensen, Jarle Aadna. Suppleanter blev René Steffensen og Hans Michelsen.